

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 13 сакавіка 1987 г. № 11 (3369) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

УНУМАРЫ:

«ЗАКОН І ВАКОЛ ЗАКОНА»
Афіцыйныя адказы

3

Кніжка для дзяцей:
якой ёй быць?

Артыкул
Яўгена КАРШУКОВА

5

Дэбют маладога
крытыка

6—7

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Васіля ЗУЕНКА
і Сяргея ПАНІЗНІКА

4, 8—9

«Дзень,
калі ўпала страла»

Старонкі з аповесці
Уладзіміра АРЛОВА

8—9

Крытэрыі — жыццёвасць
і мастацкасць

«Круглы стол»
«ЛіМа» ў Саюзе
мастакоў БССР

10—11

«Вясна свяшчэнная»

І. СТРАВІНСКАГА
Развагі крытыка пасля
балетнай прэм'еры

12

Дзмітро ПАУЛЫЧКА
і Курт ВАНЕГУТ —
ПА-БЕЛАРУСКУ

14—15

Глядзеў 16 лютага перадачу Беларускага тэлебачання пра сямейны ансамбль Бацяноўскіх. Маю цяпер час на роздум, бо лячуся ў санаторыі «Крыніца», вось і надітурхнула мне гэтая перадача напісаць вам...

ным Доме культуры добрага гаспадара... Хацелася б, каб быў гэта чалавек неаб'ядкавы, каб ведаў ён народныя песні і танцы, традыцыі, каб сам валодаў музычным інструментам і змог аб'яднаць таленавітых

бурнае жыццё, дзе такое багацце народнай творчасці, дзе нават лепшыя, чым у горадзе, умовы для маладых спецыялістаў.

Чаму я зайздросціў, калі глядзеў перадачу пра Бацяноўскіх?

перадацца ад дзядоў сынам і ўнукам.

Усе, хто глядзеў гэтую перадачу БТ разам са мной у санаторыі «Крыніца» (а ў большасці гэта працаўнікі сельскай гаспадаркі), захапляліся, нават падпявалі, бо песні, якія называў Бацяноўскі-бацька, многім добра вядомыя. І тое, што Бацяноўскія самі і гармонікі сабе зрабілі, — цудоўна. Таленавітыя нашы людзі! Трэба толькі іх арганізаваць, стварыць добрую абстаноўку для творчай дзейнасці. Можна, хто адгукнецца на мае запрашэнне і прыедзе ў наш калгас? Вёсцы цяпер патрэбна дзейная дапамога — кадрамі, добрымі кадрамі культработнікаў, каб ігралі гармонікі ў кожным сядле, каб снівалі людзі.

Р. ШПАКАЎ,
старшыня калгаса «50 гадоў
Кастрычніка»
Рэчыцкага раёна.

КАБ СПЯВАЛІ ЛЮДЗІ

Я глядзеў на бацьку і братоў Бацяноўскіх, слухаў, як хораша яны іграюць, зайздросціў ім і думаў пра сваё. Узвунены, што таленавітых і неаб'ядкавых да народнай культуры людзей у нас шмат. Бяда толькі ў тым, што аб'яднаць такіх людзей, кіраваць самадзейнымі ансамблямі часта няма каму.

Вось, напрыклад, наш калгас. Эканамічна моцная гаспадарка, знаходзіцца ў маляўнічых мясцінах Гомельшчыны. А які прыгажун Днепр падзяляе гаспадарку сваім магутным рэчышчам! Тут і пляжы, і рыбалка, лугі і лясы, багатыя грыбамі і ягадамі. І вёска наша Левашы, што стаіць на дзяпроўскай строме, — з магазінам, дзіцячым садкам, школай, прыгожым Домам культуры. Усё добра, толькі няма ў на-

людзей (а такіх ё нас ёсць). Каторы ўжо год мы без такога кіраўніка. Аднойчы нават самому давілься арганізаваць фальклорны ансамбль...

Лічу, што самадзейнасць людзей, развіццё іх творчых здольнасцей дапамагае лепш працаваць, змястоўна жыць і адпачываць. Чалавек павінен раскрывацца сваімі талентамі як у працы, так і ў адпачынку. Усё гэта мы добра разумеем, але добрага культработніка сабе ніяк надабраць не можам. Хацелася б, каб панягнуліся людзі ў клуб, каб ён сапраўды быў Домам культуры. Добрай кватэрай і зарплатай мы забяспечым такога чалавечка, нават дваіх.

Крыўдна бывае, што спецыялісты асядаюць у горадзе і не едуць у вёску, дзе цяпер самае

Гэта ж і ў нас мог быць не адзін сямейны ансамбль. Чаму ж культасвету чылішчы, рыхтуючы спецыялістаў, не вучаць іх іграць на музычных інструментах? Гэта ж — першая справа для вясковага клубнага работніка. І, галоўнае, каб умелі маладыя выпускнікі зразумець душу народа, якая ў песні, у музыцы. Гэта ж такая прыгажосць, якая жыве ў народзе і

АД РЭДАКЦЫІ. Вось так, досыць незвычайна адгукнуўся на тэлеперадачу старшыня калгаса... Вядома, мы маглі б пераадрасаваць гэты ліст у Міністэрства культуры рэспублікі ці проста ў адну з навучальных устаноў, якая рыхтуе клубных работнікаў — і, напэўна, ужо нават пры сёлетнім размеркаванні выпускнікоў знайшлася б магчымасць накіраваць маладога спецыяліста ў калгас «50 гадоў Кастрычніка». Але «душэўная» просьба старшыні ўсё-такі вымагае не афіцыйнага разгляду. Таму мы вырашылі звярнуцца да нашых чытачоў, сярод якіх няма мала культасветнікаў, з пытаннем-прапановай:

— Хто адгукнецца на запрашэнне Р. Шпакава?

Выступаюць «Пралескі» фальклорна-этнографічны ансамбль Гомельскага педагагічнага вучылішча.

Фота А. РУДЧАНКІ

КРЫТЫКА І ЛІТАРАТУРНЫ ПРАЦЭС

На адкрытым партыйным сходзе пісьменніцкай арганізацыі рэспублікі (ён праводзіўся з удзелам работнікаў выдавецтва «Мастацкая літаратура») ішла гаворка пра актывізацыю крытычнай думкі ў святле рашэння XXVII з'езда КПСС, студзеня (1987 г.) Пленума ЦК КПСС.

З паведамленнем «Крытыка і

сучасны літаратурны працэс» выступіў загадчык аддзела крытыкі і літаратуразнаўства часопіса «Полымя» А. Клышка. Прааналізаваўшы шэраг публікацый, якія з'явіліся ў апошні час у рэспубліканскай перыядыцы, прамоўца гаварыў пра пэўнае ажыўленне ў рэспубліцы крытычнай думкі. Разам з тым адзначалася, што нямала

яшчэ друкуецца артыкулаў, якія захвальваюць слабыя, прахадныя творы. Па-ранейшаму назіраецца негатывнае стаўленне да крытыкі. Больш выразнай павінна быць пазіцыя крытычных аддзелаў рэдакцый перыядычных выданняў.

У размове прынялі ўдзел Н. Радзівончык, Л. Левановіч, У. Дамашэвіч, Я. Лецка, А. Сідарэвіч, А. Асташонак і інш.

Наш кар.

СПРАВАЗДАЧА «НЕМАН»

У Маскве, у Цэнтральным доме Савецкай Арміі, адбыўся вечар часопіса «Неман», прысвечаны 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Перад воінамі і актывістамі ЦДСА выступілі А. Адамковіч, А. Сульлян, Я. Хелемскі, В. Казыно, А. Дудар, У. Някляеў, а таксама салісты Беларускага радыё і тэлебачання В. Пархоменка і А. Казан. Вёў вечар галоўны рэдактар часопіса «Неман» А. Кудравец.

Удзельнікі вечара выступілі і ў Цэнтральнай гарадской публічнай бібліятэцы імя М. А. Някрасава, якая знаходзіцца ў Сакольніках, у дзве, дзе 19 студзеня 1919 года прысутнічалі на ёй у «Лясной школе» У. І. Ленін і куды часта прыязджаў зімой 1918—1919 гг. У зале прысутнічалі студэнты Маскоўскага інстытута культуры, бібліятэкары Якуціі, выпускнікі Маскоўскага імя Масавета паграмацкага вучылішча КДБ СССР.

У фазе ЦДСА і ў памяшканні бібліятэкі імя М. А. Някрасава былі арганізаваны выставы кніг беларускіх пісьменнікаў і часопіса «Неман».

ПЕРАМОЖЦЫ КОНКУРСУ

У Маскве падведзены вынікі Усесаюзнага конкурсу на лепшы друкаваны палітычны плакат, выпушчаны выдавецтвамі краіны ў 1985—1986 гадах. Ад Беларусі ў конкурсе ўдзельнічалі 18 плакатаў, што пабачылі святло ў выдавецтве «Беларусь» і адзначаны на рэспубліканскім конкурсе на лепшы палітычны плакат. Прэміі Усесаюзнага конкурсу

ўдасноены два беларускія плакаты: «Перамога» А. Шалоты (трэцяя прэмія), «Бранароб» Л. Гоманова (заахвочвальная прэмія).

М. ЗАПОЛЬСКИ.

«ЗНАК БЯДЫ» У ЮГАСЛАВІ

У канцы мінулага года ў Югаславіі намаганнямі двух выдавецтваў — «Ново дело» (Бялград) і «Багдала» (Крушавац) — убачыла свет вядомая аповесць Васіля Быкава «Знак бяды». Твор на сербскаарвацкую мову пераклала Даніца Яхшыч, ва ўзнаўленні якой да гэтых часу з'явіліся асобныя раманы і аповесці Л. Талстога, Л. Янонава, А. Платонава, Я. Еўтушэўкі, Б. Акуджавы і іншых вядомых рускіх пісьменнікаў. «Знак бяды» ўвайшоў у папулярную серыю «Избор» — выбранае з сусветнай літаратуры. Твор В. Быкава заняў у гэтай серыі сваё ганаровае месца побач з кнігамі У. Маякоўскага, М. Пруста, Г. Беля, М. Танка і іншых майстроў мастацкага слова XX стагоддзя.

В. КАЧАНОВИЧ.

«КНИГА У НАШЫМ ЖЫЦЦІ»

Прэзідыум рэспубліканскага праўлення таварыства аматараў кнігі, сакратарыята Саюза пісьменнікаў БССР, Саюза журналістаў БССР, калегія Дзяржтэлеграфна-радыё тэлеграфнага ўніўерсітэта Р. Эўцімава і іншых арганізацый у Маскве правялі конкурс «Кніга ў нашым жыцці». За лепшы верш першага прэмія прысуджана В. Манарэвічу, другая — К. Жуку, трэцяя — М. Вяршыніну. Дыпламы Саюза журналістаў БССР і прэміі атрымалі —

С. Кліменценка за нарыс «Дарога», Л. Цыхун за артыкул «Добры дзень, Васіль Цёркіні!». Дыпламамі Саюза журналістаў БССР і грашовымі прэміямі за лепшы нарыс карэспанданцкага адзначаны В. Суднік, А. Шлег, У. Кобрын, Н. Вароніна.

За лепшы радыёматэрыял і тэлесюжэт дыпламамі Саюза журналістаў БССР і грашовымі прэміямі ўзнагароджаны Т. Сініца і В. Кошаль.

Я. ПАУЛЕНКА.

У ТВОРЧЫМ ПОШУКУ

Гэтыя занятыя народнага ўніверсітэта «Чалавек і кніга» праходзілі ў незвычайных абставінах. Слухаючы прыняў Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, Адкрылася заслона, і на сцэне пакаўся спектакль «Апошні журавель», а затым адбылося яго абмернаванне, у якім прынялі ўдзел драматург А. Дудар, рэжысёр-пастаноўшчык В. Раеўскі, выканаўцы роляў.

Як зрабіць заняты цікавымі для рознага кола чытачоў — такі сёння пастаянны клопат арганізатараў універсітэта Мінскага гарадскога праўлення таварыства аматараў кнігі і работнікаў гарадской бібліятэкі імя Янкі Купалы.

Творчы пошук дае вынікі. Цікавае выклікалі ў слухачоў заняты «Сучасная савецкая проза: адчуванне часу». Яны прайшлі ў форме дыялога пісьменнікаў А. Мальдзіса і К. Тарсава.

«Мастак ці публіцыст? Дыялог формы і зместу» — пра асаблівасці развіцця сённяшняга літаратурнага працэсу — гаварылі на сустрэчы са слухачамі прэзідэнт В. Гігевіч, У. Дамашэвіч і крытык Я. Лецка.

П. ЯКАУЛЕУ.

3 НАДЗЕЯЙ І МІРАМ— У ІІІ ТЫСЯЧАГОДДЗЕ

На нядаўнім маскоўскім форуме «За бліжэдарны свет, за выжыванне чалавецтва» ўдзельнікі яго маглі набыць кнігу «Еўропа на парозе ІІІ тысячагоддзя», створаную пад эгідай Савецкага камітэта за еўрапейскую бяспеку і супрацоўніцтва і Рэйнска-Вестфальскага замежнага таварыства і выпушчаную сумесна выдавецтвамі «Художественная литература» (Масква) і «Брункенферлаг» (Дзюсельдорф), адпаведна на рускай і нямецкай мовах. Прадстаўнічая рэдакцыя ў якую ўвайшлі савецкія пісьменнікі і члены Рэйнска-Вестфальскага замежнага таварыства, накіравала адзін экзэмпляр першага выпуску гэтага выдання М. С. Гарбачову. Як вядома, у сваім адназе Міхаіл Сяргеевіч даў высокую ацэнку выданню, зазначыўшы, у прыватнасці: «Знамянальна, што пісьменнікі, вучоныя, палітыкі, грамадскія дзеячы дзвюх краін, СССР і ФРГ, аднадушна і пераканана адстойваюць самыя важныя, асноватворныя, святыя каштоўнасці сучаснага чалавецтва: мір, прыроду, чалавек». Прадстаўлены ў кнізе і беларускія пісьменнікі: змешчаны

на нядаўнім маскоўскім форуме «За бліжэдарны свет, за выжыванне чалавецтва» ўдзельнікі яго маглі набыць кнігу «Еўропа на парозе ІІІ тысячагоддзя», створаную пад эгідай Савецкага камітэта за еўрапейскую бяспеку і супрацоўніцтва і Рэйнска-Вестфальскага замежнага таварыства і выпушчаную сумесна выдавецтвамі «Художественная литература» (Масква) і «Брункенферлаг» (Дзюсельдорф), адпаведна на рускай і нямецкай мовах. Прадстаўнічая рэдакцыя ў якую ўвайшлі савецкія пісьменнікі і члены Рэйнска-Вестфальскага замежнага таварыства, накіравала адзін экзэмпляр першага выпуску гэтага выдання М. С. Гарбачову. Як вядома, у сваім адназе Міхаіл Сяргеевіч даў высокую ацэнку выданню, зазначыўшы, у прыватнасці: «Знамянальна, што пісьменнікі, вучоныя, палітыкі, грамадскія дзеячы дзвюх краін, СССР і ФРГ, аднадушна і пераканана адстойваюць самыя важныя, асноватворныя, святыя каштоўнасці сучаснага чалавецтва: мір, прыроду, чалавек». Прадстаўлены ў кнізе і беларускія пісьменнікі: змешчаны

У абласных аддзяленнях СП БССР

АБ ТЫМ, ШТО ХВАЛЮЕ

Як зрабіць традыцыйнае купалаўскае свята пазіі ў Ляўках сапраўды ўзнёслым і паэтычным, цікавым і змястоўным — аб гэтым ішла гаворка на выязным пасяджэнні Віцебскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР у Оршы.

Разам з пісьменнікамі А. Варановічам, Л. Калодзежным, сакратаром аддзялення А. Салтуком у пасяджэнні ўдзельнічалі намеснік загадчыка аддзела прапаганды і агітацыі Ар

шанскага РК КПБ Л. Лацяпнёва, рэдактар аршанскай аб'яднанай газеты «Ленінскі прызыў» В. Пятрушын, кіраўнік літаратурнага аб'яднання «Дняпроўскія галасы» А. Танчэўская, члены літэб'яднання.

На пасяджэнні гаварылася таксама аб рабоце музея Уладзіміра Караткевіча ў школе № 3 г. Оршы, аб тым, каб назваць адну з вуліц горада імям пісьменніка-земляка.

Удзельнікі пасяджэння абмеркавалі творчасць Р. Лазур-

НАШЫ ГОСЦІ

«Салавей» Змітрак Бядулі, «Люба Лук'янская» Кузьмы Чорнага, «Дзікае палляванне караля Стаха» Уладзіміра Караткевіча, «Адзін лапаць, адзін чунь» Міхаля Стральцова, «Гартак» Івана Пташнікава — я назваў тут толькі буйныя мастацкія творы, якія пераклала на балгарскую мову Румяна Эўцімава. А яшчэ былі апавяданні Алеся Жука, Івана Навуменкі, Барыса Сачанкі, Янкі Сіпакова, Алеся Дзятлава; была літаратуразнаўчая кніга Ніла Гілевіча «Верная вялікім заповітам». Акрамя гэтага, яна напісала прамовы да кнігі прозы Кузьмы Чорнага і да рамана Івана Шамлякіна «Вазьму твой боль». Выкладчык Сафійскага ўніверсітэта Р. Эўцімава — дасведчаны беларусіст, у свой час скончыла аспірантуру пры кафедрі беларускай літаратуры БДУ імя У. І. Леніна, абараніла кандыдацкую дысертацыю на беларуска-балгарскіх узаемазвязях. У час яе нядаўняга ныведвання Мінска ў нас з ёй, натуральна, зайшла гаворка аб тыпалогіі беларускай і балгарскай літаратур.

ПЕРАКЛАД. ТЫПАЛОГІЯ. УЗАЕМАЎЗБАГАЧЭННЕ

— Як вам уяўляюцца беларуская і балгарская літаратуры як тыпы? Што ў іх менавіта тыпалагічнае, самаснае, сваё і што ў іх супольнае, агульнае?
— Гэта няпростое пытанне, патрабуе разнабаковага падыходу, — гаворыць Р. Эўцімава. — Тып літаратуры фарміруецца з многіх кампанентаў, аднак, мабыць, самыя галоўныя з іх — нацыянальная спецыфіка і традыцыя. Нашы літаратуры прайшлі складаны гістарычны шлях, былі змушаны даказваць не толькі свае высокія мастацкія вартасці, быў час, калі ім даводзілася даказваць нават сваё права на існаванне. Гэта фарміравала з аднаго боку іх нацыянальную спецыфіку, з другога боку — вольна адказваю на другую частку вашага пытання — гэта ў многім іх зблізіла. Цяпер, на сучасным этапе, тыпалагічных сыходжаніяў таксама хапае, але што найбольш цікавіць мяне ў су-

часнай тыпалогіі, дык гэта даследаванне сённяшняга героя, складанага сучаснага характару.
— У нас ва ўзаемазвязях літаратур звычайна звяртаюць увагу на кантэнт (дэнады, выступленні, выданні). Але сапраўдная карціна літаратурных узаемаўзбагачэнняў усё ж паўстае пры больш глыбінным, менавіта тыпалагічным разглядзе.
— Каб добра зразумець узаемаабмен дзвюх літаратур, неабходна звяртаць увагу, як кажуць, і на тое, і на другое. Дзейныя літаратурныя кантакты — гэта, канечне, сустрэчы, размовы, асамблеі. Каб уявіць сабе іншамоўную літаратуру больш падрабязна і каб яна магла дайсці да шырокага кола чытачоў, то гэты знешні бок узаемадзеяння вельмі неабходны. Чытачу трэба, каб ён убачыў творы, каб ён пачуў галасы сваіх аўтараў, тады тое, што яны адправілі да яго як пасланне, магло б успрымаць

ца бліжэй. Аднак літаратурнае супрацоўніцтва павінна ісці далей. Неабходна ўсё гэта асэнсавана, прасачыць у храналагічнай паслядоўнасці, убачыць гістарычныя карані і перспектывы на будучае. У асэнсаванні літаратурных узаемаўзбагачэнняў даводзіцца падумаць і пра месца гэтых літаратур у агульным гістарычным і сучасным працэсе, пра тое, што іх родніць і што іх адрознівае. І тады прыходзіць чарга даследчыкаў, тых, хто мог бы больш глыбока пранікнуць у сутнасць з'яў.
— Як вядома, адным з найбольш дзейных сродкаў рэальнага ўзбагачэння літаратур з'яўляюцца ўзаемапераклады. У вас беларускую літаратуру многі перакладаюць. Хацелася б пачуць вашу думку аб асаблівасцях, цяжкасцях беларуска-балгарскага ўзаемаперакладу.
— Перакладаецца з беларускай літаратуры ў нас сапраўды многа і перакладаецца з вялікай адказнасцю. Мы маем мно-

га добрых перакладчыкаў, знаўцаў беларускай мовы, якія свабодна перакладаюць з арыгіналу, і гэта адно з самых вялікіх дасягненняў нашых літаратурных узаемазвязяў. У Балгарыі штогод выходзіць прыкладна пяць кніжак беларускай прозы і пазіі. У нас добра вядомы імёны сучасных вашых пісьменнікаў і класікаў. Я сказала б, што наш чытач атрымаў панаарнаму карціну беларускай літаратуры. Назаву імёны некаторых самых актыўных перакладчыкаў: Сімяон Уладзіміраў, Пенка Кынева, Найдзен Выхаў, Іван Дойчынаў, Іжо Сокалаў — ваша літаратурная грамадасці яны добра вядомыя.

Пра цяжкасці перакладу з беларускай мовы гаварыць і зыходзячы са свайго ўласнага вопыту. Самая вялікая цяжкасць — гэта адказнасць перад аўтарам, ажыццяўленне жадання быць верным арыгіналу. Перакладчыку патрэбны не толькі вочы, каб прачытаць тэкст, але і нейкі ўнутраны слых, якім ён бы пачуў голас аўтара, яго інтанацыю, яго рытм.

— Назавіце, калі ласка, вашы любімыя пераклады. Чаму яны любімыя?

— Адказаць на такое пытанне перакладчыку не так проста. Часам кніга, якую ён бярэ для перакладу, прыходзіцца яму даспадобы, як кажуць, з першага погляду. Ты працуеш над кнігай, і табе цікава, што атрымаецца: як тое, што на цябе так моцна ўздзейнічала, зможа пераставіць на роднай мове. І тады ты вельмі старанна адносішся да кожнага слова і твае зносіны з арыгіналам прыносяць вялікае эмацыянальнае хваляванне, а пасля бярэш у рукі свой пераклад і бываеш крышачку незадаволены сабой. Здаецца, што не змог узяцца да ўсёй вышыні тэксту. Іншы раз пераклад дасца цяжка, тэкст паводзіць сябе незалежна, як быццам не падпарад-

каўваецца табе. Вядасца, так звычайна бывае з дзецьмі, якіх мы называем джыкімі. І табе даводзіцца пакінуць убаку захваленне і зачараванасць, і карпатліва, сумленна засесці за працу «ў поце чала». Ад працы, здаецца, не адчуваеш задавальнення, адзіны клопат — адказнасць. А потым бярэш у рукі надрукаваную кнігу, глядзіш на яе некалькі збоку, прыгадваеш, колькі намаганняў і клопату яна табе каштавала, і гэта робіць яе любімай. На доўгія гады. Я магу сказаць, што ў мяне здаралася і так і гэтак. Часам я адразу паспявала «прачытаць» свайго аўтара. Гэта былі творы Караткевіча, Стральцова, Сачанкі, Сіпакова. Іншым разам адчувала, што «прачытала» толькі пасля таго, як пераклад быў ужо гатовы. Так здарылася з Чорным і Пташнікавым.

— У Балгарыі, якая здаўна славіцца культурай перакладу, на сённяшні час сфармавалася свая самастойная школа мастацкага перакладу. Нашым беларускім перакладчыкам вельмі важна будзе пачуць, як сфармавалася ваша школа, якія яе традыцыі, асаблівасці. Сучасны высокамастацкі пераклад атрымаць нялёгка. У нас даволі высокая творчая мастацкая перакладу, вяртае гэта да таго працы Алеся Яскевіча. Есць нямала майстроў перакладу. У нас, напрыклад, дзякуючы перакладам Ніла Гілевіча, Валцараў загарыў некалькі асаблівых па-нашаму, па-беларуску.

— У нейкай ступені я на гэта пытанне ўжо адказала. Можна, вяртае сказаць больш канкрэтна пра тое, як працуюць нашы перакладчыкі. Саюз перакладчыкаў Балгарыі карыстаецца вялікім аўтарытэтам. Ён паспеў не толькі аб'яднаць значныя перакладчыцкія сілы, але і замацаваць пазіцыю перакладчыка і перакладу сярод іншых відаў дзейнасці мастацкай культуры. У нас перакладчыкі вядуць актыўнае грамадскае жыццё, яны маюць сваю трыбуну, свае форумы, дзе могуць абмяркоўваць, дыскусавць аб сваіх праблемах. Вышла некалькі тэарэтычных прац, ся-

«Закон і вакол закона»

Тэма, якая была акрэслена ў гэтых словах, прадаўжае прыцягваць увагу чытачоў «ЛіМа». Пішуць ветэраны працы Я. Барышэйская (Мінск), М. Кулакоўскі (в. Кулакі Салігорскага раёна) і дзеячкі класіцы, вучаніца Гудзевіцкай сярэдняй школы Мастоўскага раёна А. Антушэвіч, журналісты, рэдактар аддзела вясковай моладзі «Комсомольской правды» В. Шуткевіч (Масква) і супрацоўнік «Гомельскай праўды» С. Дубавец, жыхар г. п. Гагава У. Дуброўскі і студэнт IV курса Гродзенскага медінстытута І. Навумаў, пчаляр Лінаўскага лягаса Пружанскага раёна М. Папека і рабочы з Гомеля А. Чыжой. Прышло адразу два лісты ад студэнтаў БПІ; аўтарам аднаго з'яўляецца У. Ратамскі, пад другім падпісаліся І. Русецкі, П. Руновіч, К. Каўчанова, М. Канапацкая, І. Бурасова, А. Сярэдзіч, Ю. Бартман — усяго 25 подпісаў. У большасці з

гэтых пісьмаў ставіцца, у прыватнасці, пытанне аб практычным значэнні лімаўскай гаворкі, аб афіцыйным рэзаванні з боку адпаведных устаноў. «Якія вывады зроблены? Якія прымаюцца захады ў сувязі з публікацыямі ў «ЛіМе»? На гэтыя пытанні нам хацелася б атрымаць адказ ад Міністэрства асветы і вышэйшай адукацыі», — пішуць студэнты БПІ. У. Дуброўскі адзначае як станоўчы факт тое, што Міністэрства культуры разгледзела пытанне «Аб узмацненні прапаганды беларускай літаратуры і перыядычных выданняў у бібліятэках рэспублікі» (наведанае аб гэтым было надрукавана ў «ЛіМе» за 16 студзеня г. г.).

Ніжэй друкуем адказы міністра асветы БССР Л. К. Сухнат і намесніка міністра вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі рэспублікі В. П. Стаўрова.

артыкул Алеся Адамовіча і верш Максіма Танка. Трывогай за дзень заўтрашні, напамінам аб тым, да чаго можа прывесці тэрмайдзерная пагроза, гучыць выступленне Алеся Адамовіча. «Людзі даўно зразумелі, што вайна — зло самае злачыннае і што неабходна яго перамагчы, — значае аўтар. — Не хапала аднаго — рашучасці. Але, магчыма, таму не хапала, што часу заўсёды было лішак.

У нас яго вельмі мала і становіцца ўсё менш.

Таму не будзем ні ад чыіх парад адмахвацца, не прыслухаўшыся, нічым вопытам пагарджаць. Яны ўсё разумелі, тыя, хто жыў да нас, але не дзейнічалі дастаткова рашуча. Мы не дзейнічаем не маем права». У заключэнне А. Адамовіч гаворыць: «А ўспомнім, што нам, што крычым, зразумеем, што ў нас даме абдыўся пажар: «Дзеці! Дзеці там ёсць?»

«Есць! — больш трох мільярдаў! На нашай планеце!»

Горкая памяць вайны сувядніцца з днём сённяшнім ў вершы Максіма Танка «Перайрванне шыняля» (пераклад на рускую мову Якава Хелемскага).

Словам, у вострым, адкрытым дыялогу па пытанні вайны і міру прадстаўнічой інтэлігенцыі дзвюх краін з рознымі грамадска-палітычнымі сістэмамі гучыць і голас беларускага пісьменніка.

А. ВІШНЕУСКІ.

кіна — аўтара зборнікаў сатыры і гумару «Тайная вясера» і «Благаўскія салаўі».

А. ДУБРОВІН.

РАЗМОВА ПРА МАЛАДЫХ

На чарговым пасяджэнні Гродзенскага абласнога аддзялення СП БССР абмяркоўвалася творчасць маладых паэтаў і празаікаў. Пра кнігі і творы С. Валодзькі, А. Мацакова, Л. Ялоўчыка, В. Кудлачова і А. Жамойціна гаварылі А. Карпюк, Д. Бічэль-Загнетава, А. Іверс, А. Пяткевіч, М. Шаўчонак, А. Ручка.

М. ТАРАНДА.

род якіх варта назваць кнігу А. Лілавай, прысвечаную пытанню перакладу. Вельмі вялікія надзеі ўскладаюцца на маладых перакладчыкаў. Кабінет маладых перакладчыкаў, штогодні семінар — гэта зарука будучага высокага майстэрства перакладу. Але ў вас прагучала, што цяжка дасягнуць «сучаснага высокага перакладу». Выбачайце, я з вамі не магу пагадзіцца. Пры самым строга крытычным стаўленні да працы перакладчыкаў мне здаецца, што цяпер дасягнуты значны прагрэс у гэтай справе. У перакладах сёння колькасць не ідзе за кошт якасці. Гэта пацвярджае і праца некаторых вашых перакладчыкаў. Сярод іх у нас асабліва цэняць талент Ніла Гілевіча, які зрабіў вельмі многа для таго, каб не толькі Вапцараў, але і многія іншыя беларускія паэты загучалі на поўны голас і ў той жа час, як вы казалі, па-народнаму, па-вашаю.

— Цікава паслухаць, як успрымаецца наша літаратура ў Балгарыі? Як яна пераствараецца.

— Самае галоўнае, каб літаратура гаварыла ўласным голасам. У нас, дзякуючы стараным намаганням перакладчыкаў, беларуская літаратура прагучала і гучыць паліфанічна, сваімі глыбока-лірычнымі і напружана-трагічнымі галасамі. Беларуская сучасная літаратура — гэта «плач перапёлкі» і імкненне «ўзяць твой боль», гэта жыццё «людзей на балочце» і больш даўнія часы — «дзікага палявання караля Стаха», гэта і ўчарашні трагічна-гераічны дзень вайны, пазначаны «знакам бяды», калі людзі ішлі, ведаючы, што могуць «спайці і не вярнуцца», гэта і сённяшні дзень Беларусі, беларускага горада і беларускага вёскі. І ўспрымаецца ўсё гэта як працэс, як яскрава з'ява сучаснай савецкай літаратуры, якая заўсёды мела ў нас сваю вялікую і зашкаўленую аўдыторыю.

Гутарку вёў
Аляксей ГАРДЗІЦКІ.

Міністэрства асветы БССР уважліва разгледзела і прааналізавала публікацыі ў штоднёвіку «Літаратура і мастацтва» па пытаннях выкладання беларускай мовы ў агульнаадукацыйных школах, педагагічных навучальных установах, яе функцыянавання ў дзіцячых дашкольных установах. Значная колькасць крытычных заўваг прызнана правільнай, заслугоўае ўвагі і патрабуе вырашэння.

У студзені 1987 г. калегія Міністэрства асветы БССР разгледзела пытанне аб стане і мерах далейшага паляпшэння выкладання беларускай мовы ў агульнаадукацыйных школах рэспублікі. Вызначана сістэма мер, у якой прадугледжаны пэўныя захады па паляпшэнні якасці навучальна-выхаваўчага працэсу, навукова-метадычнага забеспячэння па прадмету, падрыхтоўкі настаўнікаў беларускай мовы і настаўнікаў для выкладання прадметаў вучэбнага плана на беларускай мове ў школах з беларускай мовай навучання, ажыццяўлення пераёмнасці ў наву-

чанні і выхаванні на беларускай мове паміж дашкольнымі дзіцячымі ўстановамі, агульнаадукацыйнымі школамі і педагагічнымі навучальнымі ўстановамі, удасканаленні практыкі прымянення заканадаўства аб народнай асвете ў частцы вывучэння беларускай мовы.

Прызнана неабходным дзейшае павышэнне эфектыўнасці работы па больш поўным выкарыстанні выхаваўчых магчымасцей прадмета, актывізацыі і пашырэння пазакласнай і пазашкольнай работы па беларускай мове, захаванне адзінага моўнага рэжыму ў школах з беларускай мовай навучання, правядзення глыбокай растлумачальнай работы з вучнямі і іх бацькамі аб неабходнасці вывучэння беларускай мовы ў школах з рускай мовай навучання.

Аддзелам народнай асветы даручана ўважліва з прапановамі ў выканкум Саветаў народных дэпутатаў аб адкрыцці ва ўстаноўленым парадку ў г. Мінску і іншых гарадах рэспублікі школ і класаў з бела-

рускай мовай навучання, а таксама забяспечыць у мікра-раёнах школ з беларускай мовай навучання ажыццяўленне выхавання і навучання ў дзіцячых садах на беларускай мове. У дашкольных установах з рускай мовай выхавання і навучання шырыць практыкаваць розныя формы работы па азнамленні дзяцей з беларускім фальклорам, творамі мастацкай літаратуры і выяўленчага мастацтва.

Даручана Упраўленню школ і НДІ педагагікі распрацаваць вучэбныя планы I—IV класаў, навучальныя праграмы па беларускай і рускай мовах для школ з рускай мовай навучання з пачаткам вывучэння беларускай мовы з другога класа і ўнесці прапановы аб іх уварэнні.

З мэтай паляпшэння падрыхтоўкі настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры прадугледжана забяспечыць пераход беларускіх аддзяленняў філалагічных факультэтаў педагагічных інстытутаў на выкладанне прадметаў вучэбнага плана на беларускай мове.

Разам з тым калегія адзначыла аднаковы падыход аўтараў артыкулаў да праблемы сувяднісця вывучэння ў школах роднай мовы і рускай як мовы міжнацыянальных зносін паміж народамі СССР. У артыкулах беспадстаўна сцвярджаецца думка аб пераводзе ў рэспубліцы школ з беларускай мовай навучання на рускую. Скарачэнне школ з беларускай мовай навучання з'яўляецца вынікам значнага скарачэння агульнай колькасці школ у сельскай мясцовасці. Памылкова даецца колькасць вучняў, якія не вывучаюць беларускую мову. У 1986—1987 навучальным годзе беларускую мову не вывучае толькі 3 працэнты вучняў школ з рускай мовай навучання. Беларускую літаратуру вывучаюць усе вучні.

Міністэрствам асветы БССР узмоцнены кантроль за дзейнасцю органаў народнай асветы, педагагічных калектываў школ і дзіцячых дашкольных устаноў па далейшым удасканаленні вывучэння беларускай мовы і літаратуры.

Л. СУХНАТ,
міністр асветы БССР.

«Гісторыя друку БССР» (60 гадзін) і «Гісторыя беларускага радыёвяшчання і тэлебачання» (30 гадзін).

У Гродзенскім дзяржаўным універсітэце па спецыяльнасці «Педагагіка і метадыка пачатковага навучання» чытаецца курс беларускай мовы ў аб'ёме 300 гадзін.

У Мінскім інстытуце культуры на ўсіх спецыяльнасцях і спецыялізацыях уведзена абавязковае вывучэнне беларускай літаратуры ў аб'ёме 60 гадзін, а таксама беларускай мовы (факультатывна) у аб'ёме 36 гадзін. У Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце на спецыяльнасцях «Акцёр драмтэатра і кіно», «Рэжысёр драмы», «Графіка» выкладаюцца беларуская мова (70 гадзін) і беларуская літаратура (40—70 гадзін). Ва ўказаных ВНУ вывучэнне беларускай мовы і літаратуры ажыццяўлена за кошт гадзін, адведзеных на дысцыпліны, якія выяўляюць асаблівае значэнне ў рэспубліцы. У Мінскім педагагічным замежным моўным курсе беларускай мовы (30 гадзін) і беларускай літаратуры (40 гадзін) уведзены за кошт частковага скарачэння гадзін, адведзеных на вывучэнне рускай мовы.

Акрамя таго, студэнтам шэрагу спецыяльнасцей чытаюцца аглядныя курсы гісторыі беларускай літаратуры (гістарычны і філалагічны факультэты БДУ, факультэт культуры і мастацтваў МІК, мастацкі і мастацка-прамысловы факультэты БДТМІ), а таксама гісторыі БССР (гістарычны, філалагічны, геаграфічны спецыяльнасці ўніверсітэтаў), геаграфіі БССР (геафак БДУ), беларускай бібліяграфіі, гісторыі бібліятэчнай справы ў БССР

(факультэт бібліятэказнаўства і бібліяграфіі МІК).

Параўнаўчы аналіз навучальных планаў спецыяльнасцей «Руская мова і літаратура», «Беларуская мова і літаратура» паказаў, што ў 50-я гады не прадугледжвалася вывучэнне роднай мовы і літаратуры на першай спецыяльнасці, а для другой — колькасць гадзін на ўказаныя дысцыпліны ў цяперашні час у параўнанні з 1955 г. узрасла ў 1,5 раза. Да таго ж вучэбныя планы 50-х гадоў не давалі магчымасці ўводзіць на гуманітарных спецыяльнасцях курсы гісторыі рэспублікі і яе культуры. У 60-я гады ў тыпавых вучэбных планах з'явіўся новы радок — «Дысцыпліны, звязаныя з асаблівасцямі рэспублікі», які захоўваецца да цяперашняга часу. Гэта і дало магчымасць увесці шэраг курсоў, якія адлюстроўваюць спецыфіку Беларусі (пра іх ішла гаворка вышэй).

З сярэдзіны 60-х гадоў Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР дамаглося дазволу на правядзенне ўступных экзаменаў у вышэйшым і сярэднім спецыяльным навучальным установам не толькі па рускай мове і літаратуры, але і па беларускай мове і літаратуры (па жаданні абітурыентаў). У цяперашні час гэта стала нормай правядзення прыёму ва ўсе ВНУ, тэхнікумы і вучылішчы рэспублікі, што стварэе роўныя магчымасці для выпускнікоў рускіх і беларускіх школ. Акрамя таго, у ВНУ прыём курсавых экзаменаў і залікаў, абарона курсавых і дыпломных работ ажыццяўляецца па жаданні студэнтаў на рускай альбо беларускай мове.

Адпаведна з указаннем Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР ад 20 мая 1983 г. № 19-427 у сярэдніх спецыяльных навучальных установах (акрамя педагагічных вучылішчаў) уведзена вывучэнне беларускай літаратуры ў аб'ёме 65—70 гадзін і беларускай мовы ў аб'ёме 35—40 гадзін. У педагагічных вучылішчах беларуская мова ў залежнасці ад спецыяльнасці чытаецца ў аб'ёме ад 108 да 300 гадзін. Не радзей чым адзін раз у два гады Міністэрства праводзіць рэспубліканскія алімпіяды па беларускай літаратуры і мове.

Міністэрства лічыць, што неабходнай перадумовай пашырэння выкладання беларускай мовы і літаратуры ў ВНУ могуць стаць новыя вучэбныя планы, якія, як прадугледжана, павінны мець рэзэрв вучэбнага часу, што дасць магчымасць саветам вышэйшых навучальных устаноў ўводзіць шэраг спецыяльных курсаў, якія ўлічваюць спецыфіку будучай работы выпускнікоў.

Што датычыць прапаноў аб пераводзе выкладання ў вышэйшым і сярэднім спецыяльным навучальным установах на беларускую мову, то гэтае пытанне ва ўмовах свабоды выбару мовы, якая вывучаецца, патрабуе, на наш погляд, перш за ўсё больш глыбокага вывучэння і абмеркавання не толькі сярод работнікаў усіх ступеняў народнай асветы, але і самых шырокіх слаёў насельніцтва рэспублікі.

В. СТАЎРОУ,
намеснік міністра вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР.

Сяргей ПАНІЗНІК

Шчыруе дзень

Дуброва? Апілікі і трэскі...
Пасля ўжо і вёску змяло.
А ў Полацку вечныя фрэскі?
Вы чулі ў Міры дзікі трэскат?
Вякоўнае—пад памяло...
А час ужо нам узвышацца
над таннай выгодаю дня...

Мне ў помач
не хоча знішчацца
раструшчанага цішыня.

Мне ў помач
не хоча быць мёртвай
далёкая мова зямлі.

Яна падымала кагорты,
склікала сям'ю да сямі,—

а сёння—
ці на пасадзе?

Як быццам,
за гультая...
І я вінаваты у здрадзе,
о родная мова мая.

Мы ўсе вінаваты у страце.
Бо хто асваціў нам правы
на кожны рубель у зарплате
і на прывілей дармавы?

І мове патрэбны прысады
вечназалежных крон.
Любая ў краіне пасада—
высокі дзяржаўны трон.
Правы ёсць. І ёсць абавязкі:
каб жыць і тварыць—
для людзей.

Мне ў помач
зрывае павязкі—
з бяспамяцтва — дэбрадзей.

Мне ў помач
не хоча быць вінным
сумленне і горадзец чала.

І так працаваць я павінен—
як толькі шчыруе пчала.

Смеласць

Жыццё—ляціць...
Бяжыць...
Паўзе...
Звініць ільдзінкамі...
А я асмеліўся—і ўсе
спыніў гадзіннікі.

І вось гадзіннікі стаяць.
Гадзіны на мяне глядзяць,
як я на працы цікаю.
А сэрца-маятнік—
«цік-так»,
пытаецца ў мяне:
«Ці так
жывеш,
пра што ты сёння цікаеш?»

Штосілы дзінкаю-пяю
абараняючы зямлю
мясцінамі прыгожую.
Я выяўляю, дзе дзікум,
далёка спусташальны гун
з душой перакарожанай?

І ўсе ж на смеласць я грашу.
Асмеліцца б на ўсю душу,—
паўстаць з раба лапцюжнасці.
Рві, смеласць,
шоры вузкасці!

Бо смеласць—
спеласці працяг.
І людзям
дораг будзе
сцяг
братэрскай беларускасці.

У зоне Чарнобыля

Яшчэ Матросавы не спісаны.
Як дзот—
Няшчасце шчырыць зубы:
і верталётчыкі завеслі
над ядзернаю
амбразурай.

Гляджу на хлопцаў:
«Знацца хочацца
з дэзіметрычнымі прыборамі?»
Ваюем не з бядой прарочаю,
ваюем з нечаканым горам.

Бой за жыццё, яго
выжарыны,
пустэльнасць вёсак
беларускіх...
Што можа быць з планетай-
шарыкам,
калі не кроў у сэрцы—
згустак?

А над усімі кантынентамі
заціхне чалавечы голас?

...Лячу, лячу дарогай-лентаю.
Духмяна спее жытні колас.

Якое шчасце—з працы
цешыцца,
надзею мець: вайны не будзе...
А боль чарнобыльскі,
ён сцішыцца:
мацею каварнай сілы—людзі.

Астыне джала радыяцыі
над Брагінкаю, над Славечнай...

І хоць прыходзіцца баяцца тут:
«А як мы заўтра будзем
звацца?»—

надзея
сэрца мае лечыць.

Жылі і жыць мы будзем вечно!
Гомельская вобл.,
жнівень 1986 г.

Анамнез вітэ*

Быў. Ёсць. Буду.

У. КАРАТКЕВІЧ.

Боль кінжалны.
Рывок:
«Скарыйца?
Прад халоднаю нематой?»
Паміраў адзінокі рыцар
з донкіхотаўскай правагой.

Смерць дачасная,
ды—прычасная
да усіх папярэдніх дзей.
Ах, як часта
бярэ, пакручачая,
маладзейшага
маладзей.

Столькі ўрокаў
і столькі жалю,
і запозненых горкіх слоў.
...Незапоўненыя скрыжалі
перапоўніла
смерць сыноў.
Крэп зямлі.
Туманоў прывіды...
Беларусь—як дзіцё спавіта
летапінным працтвам сноў.
Мы—уток для яе асноў.

* Анамнез вітэ (лац.) —
Прыпамінак жыцця

ЧЫТАЧ ПРАЦЯГВАЕ РАЗМОВУ

УРЭЯ БРЭДБЕРЫ ёсць апавяданне «І гримнуў гром» — трывожнае папярэджанне аб тым, якое гримнае рэха ў выках, якія непрадбачаны і непажаданыя вынікі для ўсёй зямной цывілізацыі можа выклікаць знішчэнне адной-адзінай расліны, жывёлы, нават матыля. Вялікі фантаст аперыруе глабальнымі часавымі катэгорыямі, але мае на ўвазе сучаснасць. Бо сёння чалавецтва ўзброена такой магутнай тэхнікай, і яго ўмяшанне ў прыроду праводзіцца ў такіх вялікіх маштабах, што мы маем горкую магчымасць не толькі прадчуваць, але і бачыць, адчуваць негатывныя вынікі гэтага ўмяшання.

Літаральна на памяці аднаго пакалення непазнавальна змянілася экалагічная абстаноўка на Зямлі, знікла безваротна шмат лясоў, азёраў, відаў раслін, жывёл і птушак... Здавалася б, гэта павінна навучыць нас мудрасці, абачлівасці, гаспадарлівай беражлівасці ў адносінах да прыроды. Але пакуль не навучыла, наадварот — размах нашай, часта бяздумнай, пераўтваральніцкай дзейнасці ўсё павялічваецца, і ўжо не ў галаве нейкай птушка ці дрэўца, калі высякаюцца тысячы гектараў лесу, асушаюцца ці, наадварот, затопляюцца цэлыя вобласці, балоты пераўтвараюцца ў пустыні, а пустыні — у балота, паварочваюцца і спрамяляюцца вялікія рэкі. Так, напрыклад, па дадзеных, надрукаваных у часопісе «Наш сучасны», № 1, 1987 г., «у нашай краіне ўжо затоплена 2600 вёсак і 165 гарадоў. Плошча пад існуючымі і практычнымі вадасховішчамі на сумарных намерах набліжаецца да плошчы такой дзяржавы, як Францыя». Можна, варты было б спыніцца, аглядзецца, задумацца, ці вырашае нашы эканамічныя праблемы страта самага каштоўнага, што дала нам прырода, — зямлі?

На жаль, затапленне працягваецца і яго чарговай ахвярай становіцца паўночна-заходняя раёны Віцебскай вобласці і раёны Латвіі. У навагодніх нумары штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» з'явіўся далёка не святочны артыкул М. Замскага «Затапленне», дзе ішла размова пра лёс Заходняй Дзвіны і Прыдзвіння, — там, як высветлілася, яшчэ на пачатку 70-х гадоў заплававана будаўніцтва яшчэ адной гідрэлектрастанцыі, хоць на раз ужо месяца іх цэлы каскад. Гэтая ж праблема востра ўздымаецца ў артыкуле латышскіх літаратараў Д. Іванса

і А. Сніпса «Засакрэчаны праект», надрукаваны ў «Літаратурнай газете» ад 28 студзеня 1987 г.

Што ўстрыжыла публіцыстаў? Па-першае, маральная ўстарэласць, навуковая і эканамічная неабгрунтаванасць праекта, дзе не ўлічаны як след ні мясцовыя прыродныя ўмовы, ні сучасная экалагічная абстаноўка, а ўсё зроблена прыблізна, на авось, па прыніцы «вада — пакажа». А таму, па меркаванні латышскіх вучоных, «зона затаплення» на практыцы можа аказацца ў 2—3 разы

ных з ёю маленькіх рачулак прыдзвінскай зямлі, якое непазбежна павядзе за сабой гібель рыбы, жывёльнага і расліннага свету?

А хто падлічыў культурна-гістарычныя страты — знявечанне дамбамі аблічча старажытных беларускіх гарадоў Верхнядзвінска, Друі, Дзісны, гарадзішчаў, замчышчаў, старажытных курганоў, у тым ліку аднаго са слаўных «Барысавых камянёў», перасяленне вёсак, кожная з якіх мае свае традыцыі, песенныя скарбы, сацыяльны мікраклімат, духоў-

чанскага спажывецтва, раўнадушша і абывацкасці, абыяцельскай філасофіі: «на наш век хопіць». Але ж, аказалася, і на наш век ужо не хапае, а што ж застаецца нашчадкам, нашым дзецям, чыю спадчыну мы так бяздумна спажываем і марнуем?

Зразумела, экалагічныя праблемы цяжка вырашыць без перабудовы свядомасці грамадства і чалавека, без «экалогіі душы». І мы ўжо на кожным кроку адчуваем жыватворнае ўздзеянне перабудовы, «свежага ветру перамен». Варта прывесці словы М. С. Гарбачова з заключнага выступлення на студзеньскім Пленуме ЦК КПСС: «Камуністычная партыя швэрта стаіць за тое, каб народ ведаў усё. Галоснасць, крытыка і самакрытыка, кантроль мас — гэта гарантыя здаровага развіцця савецкага грамадства. У нашай дзяржаве — дзяржаве рабочых і сялян — народу да ўсяго ёсць справа, бо гэта яго дзяржава».

З гэтых прынцыповых пазіцый дэмакратызму і галоснасці равінны вырашацца ўсе важныя народнагаспадарчыя пытанні, у тым ліку і будаўніцтва Даўгаўпілскай ГЭС. Але ці выкарыстоўваем мы дадзеныя нам правы? У Латвіі грамадская думка актыўна ўзнялася на абарону Даўгавы, і ёсць ужо пэўныя вынікі: экспертная камісія ставіць перад урадам пытанне аб мэтазгоднасці будаўніцтва ДГЭС. Навуковыя і грамадскія арганізацыі прапаноўваюць і рэальныя сродкі вырашэння энергетычнай праблемы. Аб сіле грамадскай думкі можна меркаваць па тым, што ўсё ж спыніла яна рэалізацыю праекта перакідвання на поўдзень паўночных, сібірскіх рэк, паспяхова выдзе-барачы за Байкал, за Няву, за многія іншыя прыродныя зоны, якія аказаліся ў небяспецы. Асабліва вялікая роля ў гэтай справе

людзей, якія маюць высокі грамадскі аўтарытэт: вучоных, пісьменнікаў. Прычым, пісьменнікі дзейнічаюць не толькі мастацкім, але і публіцыстычным словам, прымаюць канкрэтныя практычныя захады. Так, напісаўшы «Развітанне з Мацэрай», В. Распуцін не стаў чакаць, пакуль дзевяццаці пісач «Развітанне з Байкалам», а зрабіў усё магчымае, каб прадухліліць бяду, якая навясла над ім. Шмат робіць у гэтым плане С. Залыгін, В. Астаф'еў, іншыя пісьменнікі. У першым нумары «Новага міра» за гэты год С. Залыгін якраз і піша аб пагрозе затаплення прыдзвінскай тэрыторыі. Паўстае пытанне: ці многія беларускія літаратары займаюць па гэтай праблеме актыўную грамадскую пазіцыю, да якой заклікаюць у творах? Ці шмат зрабілі для абароны Палесся? Бо часта літаратура толькі аплаквае загінуўшую прыроду, замест таго, каб за яе змагацца. Вось і цяпер, перад новай экалагічнай пагрозай, голас нашай літаратуры, грамадскай пакуль што не надта гучны, быццам Дзвіна і Прыдзвінне — гэта не наша зямля, прырода, культура, гісторыя, не частка душы нашага народа. Ці мы чакаем, пакуль цудоўны Прыдзвінскі край спяцігне горкі лёс Палесся? Злачынна затапляць акультураныя, прыдатныя для земляробства землі ў той час, калі спусташаны, згублены прычарнобыльскія землі.

Супрацоўнікі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР: А. АДАМОВІЧ, П. ВАСЮЧАНКА, Л. ГАРАНІН, Т. ГРАМАДЧАНКА, Э. ГУРЭВІЧ, А. ГУРСКАЯ, В. ЖЫБУЛЬ, В. КОЗІЧ, А. МАЛЬДЗІС, М. МУШЫНСКІ, М. ТЫЧЫНА, Т. ЧАБАН, і іншыя — усяго 26 подпісаў.

3 НАШАЙ МАЙКЛІВАЙ ЗГОДЫ?

большай, чым заплававана. Але ж і тое, што заплававана, не можа не ўстрыжыць — двухсоткіламетровая вадасховішча ў рэчышчы Заходняй Дзвіны паставіць пад пагрозу затаплення толькі з беларускага боку частку чатырох раёнаў Віцебскай вобласці, трэба будзе перанесці тысячы збудаванняў, эвакуіраваць тысячы людзей. А якая кампенсацыя? Як вымушаны быў сказаць карэспандэнту «ЛіМа» начальнік аддзела энергетыкі Дзяржплана БССР: «ад Даўгаўпілскай ГЭС нашай рэспубліцы не будзе амаль ніякай карысці». Дык, можа, будзе вялікі эканамічны эффект для народнай гаспадаркі нашых латышскіх сяброў? Але ж, не. Латышскія літаратары аргументавана даказваюць, што нават у чыста эканамічным плане будаўніцтва новай ГЭС для іх рэспублікі нявыгадна — выдаткі пераўзыходзяць прыбыткі.

Але ж нішто не падлічваў страты экалагічныя. Даўгава, Дзвіна, сама назва якой паходзіць ад слова «двигаться», цячы, спыненая дамбамі, ператворыцца, па словах журналістаў, «у смуродны кісель сіне-зялёных водарасцяў». Грунтовыя воды, якія ў гэтых раёнах залягаюць вельмі блізка да паверхні, могуць падтапіць наваколле — ля вадасховішча можа ўтварыцца шмат кіламетраў непраходнага балота (так, дарэчы, і здарылася ў Латвіі пасля будаўніцтва на Даўгаве каскада ГЭС). А парушэнне экалагічных асаблівасцей не толькі такой прыгожай, павойму унікальнай ракі, як Дзвіна, але і дзесяткаў звяз-

нае адзінства, парушэнне спрадвечнай сувязі людзей з гэтай зямлёй?

Заходняя Дзвіна — Даўгава спрадвечна была той важнай артэрыяй, якая злучала, кроўна радзіла тры братнія народы — рускі, беларускі, латышскі, была ім аднолькава дарагая як увавасценне народнага духу, гісторыі, традыцый. Як жа здарылася, што лёс яе, тайком ад народа, вырашаюць у «засакрэчаных праектах» толькі тэхнічныя арганізацыі, якія кіруюць сваімі вузкаведамаснымі інтарэсамі — выканаць план, асвоіць капіталаўкладанні, для якіх Дзвіна з'яе непаўторнай прыгажосцю, якой любавалася Рэнін, — толькі кубаметры вад, а прырода, гісторыя, культура, чалавечыя лёсы — раўнадушна абедзена алоўкам «зона затаплення»? Чаму адказныя асобы рэспубліканскіх міністэрстваў і ведамстваў, не ўважаючы як след усе «за» і «супраць», паставілі пад праектам абывакавае «не возражаем»? Чаму, урэшце, і цяпер гэты праект трымаецца за сямю замкамі, не выносіцца на шырокае абмеркаванне?

Несумненна, гэта водгукі часоў эканамічнага і духоўнага застою грамадства, калі заняццё прыніцыпаў дэмакратызму і галоснасці, вузкая ведамаснасць у гаспадаранні прывялі да таго, што чалавек быў практычна пазбаўлены права вырашаць лёс сваіх рэк, лясоў, гарадоў і вёсак, помнікаў гісторыі і культуры — і ў выніку перастаў адчуваць сябе гаспадаром на зямлі. А гэта прывяло да паступовага «падтаплення», забалочвання душы — мяш-

ЦІ НЕ ЗАШМАТ ПАМЫЛАК?

Паважаная рэдакцыя! Прачытала ў першым нумары «ЛіМа» за гэты год нарыс «Затапленне» і амаль тыдзень разважала, пісаць вам ці не. Ці будзе карысць з майго ліста, калі вось яно, вадасховішча, будзеца і Міністэрства энергетыкі шчодрна фінансуе гэтую шноду з нашых з вамі нішэнняў?

Хачу вам выказаць вялікую падзяку за слова прауды, з якім выступілі вы на кант гэтага «праекта» — відавочнага шкодніцтва на нашай зямлі. Зноў нехта «памыліўся», «не заўважыў», «не ўлічыў». Дарэчы, у «Гідрапраекта» такіх «памылак» ужо зашмат, чаму ж ён на іх не вучыцца? Ды ці хоча ву-

чыцца? — Вось у чым пытанне. Часопіс «Наш сучасны» ужо друкаваў матэрыялы на кант яго «дзейнасці» на Волзе і ў Сібіры.

Не шнодзіла б таварышам з міністэрстваў, у якіх не знайшлася прычыннаў да праекта, падумаць пра заўтрашні дзень сваёй зямлі, а не жыць толькі днём сённяшнім, быццам не кіраўнікі яны, а эфемерыды. Каб не прыйшлося потым гадоў праз пяць-дзесяць зноў у друку чытаць «беспадстаўнасць», «безданнасць» і гэтак далей.

Т. РАДНІКІНА,
інжынер.

г. Мінск.

Сягоння ўжо нікога не здзі-
віш імкненнем глыбей разаб-
рацца ў сутнасці тых прычын,
што замінаюць справе, якую ты
робіш.

І мне, як выдавецкаму ра-
ботніку, хацелася б выказаць
пэўныя меркаванні наконт вы-
дання дзіцячай кнігі, той кні-
гі, якую патрабуе сённяшні юны
чытач.

За шэсць гадоў існавання
выдавцтва «Юнацтва» многае
зроблена па павелічэнню вы-
пуску дзіцячай літаратуры, але
некаторыя пытанні застаюцца
нявырашанымі і сёння.

Усё часцей на старонках пе-
рыядычнага друку з'яўляюцца
артыкулы, дзе робіцца спроба
— разабрацца ў нашай кніга-
выдавечкай дзейнасці, падка-
заць, як удасканаліць яе. Ня-
рэдка можна сустрэць публіка-
цыі, дзе гаворка ідзе пра скла-
данасць адносін паміж аўтарам
і выдавецтвам. Некаторыя ар-
тыкулы вылучаюцца імкненнем
даказаць, што аўтара «заціс-
каюць», «крыўдзяць», што ў за-
давальненні попыту насельніц-
тва на добрую кніжку ўсё ў рэшце
рэшт залежыць выключна ад
выдавцтва.

Нельга не пагадзіцца: зда-
раюцца прыкрыя «накладкі» з
боку рэдактараў і рэцэнзентаў
пры рэдагаванні аўтарскіх ру-
капісаў. Але ж наўрад ці мож-
на тлумачыць незадаваленасць
чытача кніжнай прадукцыяй
нейкімі пралікамі выдавецтва ў
дачынненні да асобы аўтара. Не-
сумненна, пытанне гэтае — і
шырэйшае, і больш сур'ёзнае.

Твар кожнага выдавецтва
вызначаюць у першую чаргу
яго аўтары. Гэта адносіцца і да
выдавцтва «Юнацтва». Ці ж не
таму кожнае выдавецтва шчы-
рае ў пошуках таго, самага па-
трабнага аўтара, які даць чы-
тачам добрую кніжку, а выда-
вецтву — заслужаную славу? З
гэтай мэтай робіцца розныя
захады: аб'яўляюцца літарату-
рыя конкурсы — сёлета право-
дзяцца два такія конкурсы на
лепшы літаратурны твор для
дзіцяй і юнацтва, — пішуцца аў-
тарам пісьмы-заключэнні, аў-
дуцца ўмовы на розных пісь-
менніцкіх сходках, робіцца
«модыя» цяпер сацыяльныя
заказы — калі ласка, напішыце
для маленькіх таяку і та-
кую кніжку... Ды вось бяда, час-
цей за ўсё даводзіцца чуць у
адказ адно: «Брыце тое, што
ёсць...» А гэта «што ёсць», як
правіла, чарговае перавыданне
або звычайная, радавая, зроб-
леная не дзеля чытача, а хут-
чэй дзеля самога аўтара кніж-
ка, у якую ён сабраў, што мог,
у тым ліку і доволі слабыя ў
мастацкіх адносінах рэчы. Дзе
ўжо тут гаварыць пра нейкую
надзённую тэму! Таму недася-
гальнай марай застаецца для
выдавцтва атрымаць ад пісь-
менніка, напрыклад, твор пра
маладога рабочага або навучэн-
ца прафесійнага вучылішча. Як
ні прыкра, але даводзіцца пры-
знаць, што пакуль мы не маем
значных твораў, прысвечаных
і сучаснай школе. Карацей ка-
жучы, юны чытач з неярпен-
нем чакае новых кніг ад аўта-
раў і выдавецтва. Чакае твораў
для сябе і пра сябе. Цікавых,
займальных, з прыгодамі і без
прыгод, са станоўчым героем і
проста героем — героем з жыц-
ця...

Каб неяк выйсці з незаздора-
снага становішча чалавека, які
стукаецца ў дзверы і якому іх
рэдка адчыняюць, каб задаво-
ліць попыт на дзіцячую літа-
ратуру, сугучную часу, даво-
дзіцца «пазычаць» творы ў вядо-
мых дзіцячых пісьменнікаў
братніх рэспублік. І юныя чы-
тачы, як сведчаць водгукі,
удзячны выдавецтву за многія
перавыдадзеныя на працягу
апошніх гадоў кнігі — такія,

Усё больш і больш мастацкай літаратуры залежваецца ў кні-
гарнях. Што ж рабіць, як выправіць становішча? Гэтае трывож-
нае пытанне, што прагучала ў дыялогу Раісы Баравіковай і
Міхася Тычыны («ЛіМ», 26.11.86), стала тэмай роздуму і для
А. Сямёнавай («ЛіМ», 26.11.86). «...Шэрасць, мастацкая не-
выразнасць супрацьпакананы кнізе», — адзначалася ў артыку-
ле крытыка. Але, тым не менш, чытачу нярэдка прапануецца
мэнавіта такая прадунцыя. У чым прычына гэтай з'явы?
У гаворку, пачатую пісьменнікамі, уключаюцца і выдаўцы.
Пра складанасць узаемаадносін аўтараў і выдавецтва, пра
аб'ектыўныя і суб'ектыўныя цяжкасці гаворыць сёння галоў-
ны рэдактар выдавецтва «Юнацтва» Яўген Каршукоў.

як С. Міхалкова «Служу Са-
вецкаму Саюзу», А. Ліханава
«Мой генерал», В. Ліпатава «І
гэта ўсё аб ім», В. Кіслёва
«Дзяўчынка і птушкале», У.
Нястайкі «Тарэдоры з Васю-
коўкі», Л. Махмудава «Паго-
рак з цюльпанамі» і інш.

Есць, праўда, яшчэ адно вы-
йсце ў выдавецтва: усё лепшае,
што створана для дзіцяй у
рэспубліцы, яно збірае ў асоб-
ныя тэматычныя зборнікі. Так,

— і гэта цудоўна, і гэта нябла-
га... Добра яшчэ, калі ўсё, што
хваліцца, заслугоўвае пахва-
лы. Хай не прагучыць баналь-
ным папрокам у адрас крыты-
кі і той факт, што за апошнія
гады не з'явілася ні аднаго
саліднага агляднага артыкула,
які б падсумаваў і здабыткі і
недахопы сучаснай беларускай
літаратуры для дзіцяй і юнац-
тва. З пачуццём удзячнасці пры-
гадваю адну публікацыю ў «Лі-

Гэта добра, калі яшчэ про-
цыр. Але часта ён, аўтар, бес-
цэрмонна патрабуе, піша ў
розныя інстанцыі і вяртаецца ў
выдавцтва з адпаведнымі па-
перкамі — рэкамендацыямі, па-
сля якіх ужо рэдактару нічо-
га не застаецца, як самому «да-
водзіць» рукапіс. Колькі мар-
нага часу і энергіі ён траціць!
А вынік адзін — зрабіць слабую
кніжку вартай увагі чытача яму
не ўдасца, і яна, гэтая кніжка,
папаўняе так званыя «астаткі»
ў кнігарнях. І такіх выпадкаў,
на жаль, не адзін і не два.

Што ж рабіць, як змагацца
з шэрасцю, слабымі рукапіса-
мі? Перш за ўсё — добра дзі-
цячай кнігай, яна павінна ўла-
дарыць у тэматычных планах,
займаць як мага больш пазі-
цыі, каб менш заставалася
месца для твораў нізкай ідэй-
на-мастацкай вартасці. Праў-

ных работ застаўся ранейшым?
Выйсце адно: уключыць у вы-
давечкія планы (што і робіць-
ца) хадавую прыбытковую лі-
таратуру, г. зн. перавыдаваць
творы рускай, савецкай, зару-
бежнай класікі.

Не менш востра стаіць пы-
танне ўзаемаадносін выдавец-
тва з паліграфпрадпрыемствамі,
якія забяспечваюць выпуск
кнігі «Юнацтва». Парушаючы
рытмічнасць працы, палігра-
фісты звычайна прымярноўва-
юць выпуск асноўнай колькасці
выданняў на канец квартала.
Гэта і стварае нервовую аб-
станоўку ў калектыве, бо па-
гроза зрыву плана кожны раз
— самая рэальная. Паліграф-
прадпрыемства можа закон-
чыць выкананне свайго плана
і ў апошні дзень месяца, выда-
вецтва ж не мае такой перавагі.
Яму патрэбна і паспець вывез-
ці кніжную прадунцыю на ба-
зы, і правесці своєчасова
афармленне адпаведных доку-
ментаў, якія пацвярджаюць
операцыю. Спознішыся — наракай
на сябе...

Здавалася б, праца ў новых
умовах гаспадарання павінна
істотна змяніць гэтую сітуацыю.
На вялікі жаль, ніякіх змен тут
не адбылося. У той час, як вы-
давцтва робіць значныя нама-
ганні, каб забяспечыць своеча-
сую і якасную здачу рука-
пісу ў вытворчасць, ідзе насу-
трач паліграфістам у скла-
дальных сітуацыях, прадпрыем-
ствы паліграфбазы працуюць па-
старому. Тлумачыць сваю інерт-
насць недахопам магутнасцей,
адсутнасцю патрэбных палігра-
фічных матэрыялаў і г. д. Ка-
рацей кажучы, у канцы года
пераносіцца да 20 назваў кніг
на наступны год. А пераносы і
іншыя няўвязкі парушаюць
усю сістэму планавання і вы-
пуску дзіцячых кніг на наступ-
ныя гады. Пераносыцца звычай-
на тыя выданні, якія не даюць
прыбытку, малатыражныя і
малааб'ёмныя, афсетныя шма-
фарбныя работы, сярод якіх ня-
мала арыгінальных беларускіх
кніг. Безумоўна: яны выдуюць
у наступным годзе, але ж да-
водзіцца вызваляць для іх па-
зіцы ў плане — зноў церпяць
аўтары, церпяць выдавецтва.
У рэшце рэшт вырашаюць
«Юнацтва» — што тычыцца экан-
амічных паказчыкаў — «ма-
кулатурныя» выданні: яны да-
юць і тыражы, і лісты-адбіткі,
і, галоўнае, патрэбны прыбы-
так!

І ўсё ж... час патрабуе кар-
рэктнай перабудовы кнігавыда-
вечкай справы, паляпшэння
дзейнасці самага маладога ў
рэспубліцы выдавецтва «Юна-
цтва». Бачацца і крокі ў гэтым
кірунку — пашырэнне функ-
цый рэдакцыйнага савета, аб-
вязковае абмеркаванне тэма-
тычных планаў і асобных ру-
капісаў у калектывах дзіцячых
садоў, школ, прафесійна-тэх-
нічных вучылішч, тэхнікумаў.
(Дарэчы, такія абмеркаванні
ўжо з поспехам праводзіцца).
Але галоўнае слова — за пісь-
меннікамі. Як слухна пісаў у
адным са сваіх артыкулаў пер-
шы сакратар праўлення СП
БССР Ніл Гілевіч: «...справа,
відаць, не ў конкурсах і не ў
іншых ініцыятывах. Справа ў
саміх нас, творцах». Хочацца
спадзявацца, што пісьменнікі
падтрымаюць выдавецтва, і
юныя чытачы будуць мець кні-
гі, сугучныя нашаму неспакой-
наму, вірліваму часу.

Яўген КАРШУКОЎ,
галоўны рэдактар
выдавцтва «Юнацтва».

Скажы, хто твоя аўтар

ПРА СПРАВЫ ВЫДАВЕЦКІЯ

кожны год перавыдаюцца творы са спадчыны Янкі Купалы, Якуба Коласа, Янкі Маўра, Міхася Лынькова і іншых беларускіх пісьменнікаў. Але ж пагадзіцца: аднымі перавыдан-
нямі не вырашыць праблемы... А перавыданні ў заштат. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова зазірнуць у анатаваныя планы выдавецтва «Юнацтва». Есць тут раздзел твораў сучасных беларускіх пісьменнікаў. Логіка падказвае, што і творы тут павінны быць сучасныя, новыя. На справе ж — інакш. У асобныя гады перавыданні ў гэтым раздзеле займаюць амаль палову назваў. Куды ж ад іх дзенешся...

Не хочацца быць скептыкам, але сённяшні стан беларускай дзіцячай літаратуры не настройвае на аптымістычны лад. Пра гэта ішла гаорка і на пісьменніцкім з'ездзе. Цяжка прыгадаць яркі, запамінальны твор для дзіцяй і падлеткаў, напісаны ў апошнія гады. А папярэднія гады? Яны, на жаль, таксама не пазначаны вялікім плёнам. Пісьменнікаў, якія парадавалі юнага чытача новымі арыгінальнымі кнігамі, можна пералічыць па пальцах. Патроху здаюцца пазіцыі, заваяваныя старэйшымі дзіцячымі пісьменнікамі. А сур'ёзнай зацікаўленай гаворкі аб праблемах далейшага развіцця дзіцячай літаратуры — не вядзецца... Зніжэнне ж цікавасці да пэўнай праблемы — не на карысць яе. Кароткія рэцэнзіі і водгукі, што час ад часу з'яўляюцца на старонках перыядычнага друку, не могуць задаволіць ні чытачоў, ні аўтараў кнігі. Яны носяць звычайна або кампліментарны, або «разносны» характар. Сур'ёзна ацэнка, аналіз твора падмяняюцца іншы раз пераказам зместу, пералікам станоўчых момантаў

літаратуры і мастацтва» на пачатку 80-х гадоў — шчыры, зычлівы і бескампрамісны артыкул Варлена Бечыка «Толькі без сюсю...» Мэнавіта такіх артыкулаў, прасякнутых клопатам пра развіццё дзіцячай літаратуры, і не стае нам сёння. Праўда, той жа «ЛіМ» нядаўна зноў звярнуў увагу на нашу прадунцыю (нумар за 23.01.1987 г.). Выступілі маладыя крытыкі. Але артыкул А. Бадака здаўся мне павярхоўным, асабліва там, дзе ацэньваецца зборнік Міколы Янчанкі «Залаты вулей». Малады крытык не заўважыў разумнасці маральнага кодэкса прыроды, характава душы вясковага хлопчыка — галоўнага героя кнігі.

Аднак вернемся да ўзаемаадносін аўтара і выдавецтва. Яны, як вядома, забяспечаны пэўнымі юрыдычнымі нормамі, адпаведнымі інструкцыямі. Хто ведае, можа, што і састарэла ў гэтых інструкцыях... І ўсё ж да выдаўцоў нярэдка прад'яўляюцца беспадстаўныя прэтэнзіі: рэдактар — прыдзірлівы, рэцэнзент — неаб'ектыўны, галоўная рэдакцыя — самаўпраўнічае, бо перанесла кніжку ў план выпуску на наступны год... А як жа на самай справе?

Вось зусім нядаўна рэдактар выдавецтва даў адмоўную адказ аднаму рукапісу. Зрабіў заўвагі і прапанаваў рукапіс дапрацаваць. Прапанава ў асноўным была слушная. Аднак аўтар не пагадзіўся. Ён матываваў сваю нязгоду даволі дзіўным аргументам: рэдактар — не член СП, хай прачытае рукапіс пісьменнік. Знайшлі такога рэцэнзента, які і пісьменнік, і вучоны. Ацэнка — зноў адмоўная. Што ж аўтар? Просіць яшчэ аднаго рэцэнзента...

ду сказаў у нядаўнім артыкуле ў «Літаратурнай газете» акадэмік Д. С. Ліхачоў: «Творам шэрым, прахадным, кан'юктурным, якія прыніжаюць годнасць літаратуры, не вытрымаць духу саперніцтва з творами высокай культуры, патрабавальнага маральна-этычнага зместу». І «Юнацтва» імкнецца наладзіць плённае супрацоўніцтва з вядомымі «дарослымі» пісьменнікамі, зацікавіць іх дзіцячай тэматыкай.

Чытаючы гэты артыкул, сёй-
той з аўтараў можа і здзівіцца:
як жа так — добрых кніжак у
выдавцтва мала, а яно часам
і гэтыя пераносіць з плана ў
план? Хацелася б запыніцца на
гэтым больш падрабязна, бо
гэтае пытанне таксама праб-
лемнае і трывожыць выдавецт-
ва не менш, чым аўтараў.

Ніхто не стане аспрэчваць,
што выдавецтва — творчая
арганізацыя, у якой і накіру-
нак працы адпаведны — ідэа-
лагічны, і задача вядомая: за-
бяспечыць выпуск літаратуры
высокага ідэйна-мастацкага
ўзроўню і ў першую чаргу —
арыгінальных дзіцячых кніг
беларускіх пісьменнікаў. Але
ж, з другога боку, адносіны да
выдавцтва гэтыя ж, які да
прамысловага прадпрыемства.
Перавага аддаецца не творцым,
а вытворчым задачам. Асаблі-
ва ў крытычных сітуацыях, калі
пад пагрозай выканання
плана. Ацэньваюць дзейнасць
выдавцтва найперш па вартас-
тных паказчыках, па тым са-
мым прыбытку, лічба якога для
нашага дзіцячага выдавецтва,
як мне здаецца, магла б быць
значна меншай. Як даць пры-
бытак каля двух мільёнаў руб-
лёў штогод, калі намінал —
кошт — дзіцячай кнігі пры іс-
тотным падаражэнні з 1982 го-
да паперы, кардону, пераплёт-
ных матэрыялаў і паліграфіч-

стануцца толькі ў рэчышчы акадэмічнага абмеркавання літаратурнага героя альбо ў палымных радках палемізуючых крытыкаў, прафесійна шэрыя кнігі і надалей будуць поўныя паліцы кнігарняў. І літаратура памрэ, бо яна існуе толькі ў сваіх чытачах, якія ўжо даўно выраслі з узросту чытання ўсяго, што толькі друнуецца, Страта цікавасці да друкаванага слова, беларускага ў тым ліку, будзе доўжыцца, покуль замест аб'ектыўнай ацэнкі мастацкіх вартасцей любога твора — і пачатуюца, і сталага пісьменніка — на першы план будуць вылучацца далейшы ад літаратуры паняцці знакамітасці, вопыту, прабіўной здольнасці. Наспеў час, калі пісьменнік павінен ацэньвацца толькі па таленце, а твор — па яго ідэйна-мастацкай якасці!

І. МІКЛАШЭВІЧ,
інжынер.
г. Мінск.

ДУМКА ЧЫТАЧА

АД ТЭОРЫ ДА ПРАКТЫКІ

Апошнім часам у «Ліме» друкуецца ба-
гата матэрыялаў, прысвечаных адной тэ-
ме — як нашою абудзіць цікавасць чыта-
ча да кнігі, у тым ліку да беларускай.
Меркаванні хапае, але ўрэшце ўсе сыхо-
дзяцца на адным: трэба зрабіць так,
каб кніга была цікавай. Натуральна, не
ідзе гаворка пра тое, што ўсе кнігі па-
вінны пісацца як дэтэктывы альбо пры-

годніцкія раманы. Зусім не. Проста кніга
не павінна хлусіць. Праўда будзе цяж-
кай, балючай, будзе апякаць душу. А
калі імкнуча да прастай манастацыі
фактаў, без душы, пачуццяў, без асабі-
стага стаўлення аўтара, нічога, акрамя
нечытайнага шэрасці, не атрымаецца.
Так, маюцца на ўвазе шматлікія апавя-
данні, аповесці, раманы, зробленыя (ін-
шае слова падабраць немагчыма) на пра-
фесійным узроўні, без яскравых хібаў у
сюжэце і стылі, якія яшчэ раз аўтары-
тэтна і пераканаўча сцвярджаюць —
чорнае гэта чорнае, белае гэта белае. У
выніку гэтай стараннай працы нара-
джаюцца творы-аднадзёнкі: напісалі, на-
друкавалі, забыліся.
А зараз уявім чытача, які покуль вы-
бірае, на якой мове чытаць. Трапіўся яму
не лепшы нумар, напрыклад, «ЛіМ»а.
Прачытае, адладзе, задумаецца — а на-
вошта я гэта чытаў? Сумна, нецікава —

а ці не таму, што па-беларуска? Так на-
радзіўся стэрэатып: беларускае — зна-
чыць другаснае. І гэты стэрэатып ніякімі
лозунгамі, спасылкамі на выдатных іла-
сікаў, папярэднікаў пераадолець немаг-
чыма. Не дасць выніку і знаёмства з
горшымі рускамоўнымі ўзорамі літарату-
ры, таму што большасць — чытае па-ру-
ску, а большасць не можа памыліцца.
Зараз усе згодны з тым, што любая пра-
паганда павінна грунтавацца толькі на
нейкім рэальным падмурку. Адарванасць
яе ад жыцця, нанечне, дазваляе зрабіць
заклікі больш гладымі і прыгожымі, але
адначасова яны пазбаўляюцца прывабна-
сці для тых, каму прызначаны. Тое ж і ў
літаратуры. Крытыку шырокі чытач ба-
даі што не чытае, рэдактарскія планы і
ўзаемаадносіны не ведае. Ён чытае тое,
што даспадобы, не чытае тое, што не па-
дабаецца. І калі тыя станоўчыя працэсы,
што зараз адбываюцца ў літаратуры, за-

ГРОНКИ РАДАСЦІ. Творы пісьменнікаў Малдавіі і малдаўскага фальклору. Укладальнік Ф. Міронаў. Для малодшага школьнага ўзросту. Мінск. «Юнацтва». 1986.

Чарговы том «Бібліятэкі дзіцячай літаратуры народаў СССР» адрываецца словам народнага пісьменніка Беларусі В. Быкава пра братнюю Малдавію: «Малдавія — край высокаразвітай прамысловасці і інтэнсіўнай сельскай гаспадаркі. Малдавія — край старажытнай культуры, чароўных песень, вясёлых людзей. У Малдавіі ёсць стэпы і высокія пагоркі, растуць лясы, і абмываюць гэтую зямлю дзве вялікія ракі Днестр і Прут. Але галоўнае багацце гэтага краю — урадлівая зямля, з пшаніцай, кукурузай, вінаграднікамі. У гады Вялікай Айчыннай вайны малдаване з усім савецкім народам актыўна змагаліся з фашысцкімі акупантамі на франтах і ў партызанскіх атрадах. І вось ужо болей за сорак гадоў малдаўскі народ паспяхова развівае сваю эканоміку, культуру і з надзеяй глядзіць у светлую будучыню».

Пра малдаўскую літаратуру для дзяцей расказвае ва ўступным артыкуле «Там, дзе спее вінаград» лаўрэат Дзяржаўнай прэміі МССР У. Бяшляге, які, у прыватнасці, зазначае: «Не здзіўляйся, што іх (пісьменнікаў) так многа ў нас: амаль кожны аўтар на пачатку свайго творчага шляху піша для дзяцей і пра дзяцінства. А як жа інакш? Дзеці ж — самы цікавы, самы шматлікі чытач».

Кола аўтараў сапраўды прадстаўнічае — больш як 70 пісьменнікаў. Акрамя таго, беларускія дзеці маюць магчымасць на сваёй роднай мове пазнаёміцца з лепшымі ўзорамі малдаўскага фальклору — змешчаны легенды, казкі і баечкі, народныя песенкі. Па-беларуску загучалі паэмы творы класікаў малдаўскай літаратуры — В. Аляксандры, М. Эмінеску, І. Крангэ і іншых, сучасных пісьменнікаў Э. Бунава, І. Друцэ, Г. Віеру, П. Боцу і многіх іншых.

Кніга пратэставана работамі малдаўскіх мастакоў. Творы на беларускую мову пераклалі В. Рабевіч, У. Казьбрук, Р. Барадулін, К. Камейша, У. Мазаго, У. Паўлаў, В. Зуёнак, В. Коўтун, Г. Шупенька, А. Клышка, К. Цвірка, А. Жук і іншыя.

ЁСЦЬ ЛЮДЗІ, якія лічаць, быццам крытык, аналізуючы раманы, вершы, п'есы, наведваюць аўтара, як бы напісаў ён іх сам, каб мог. Вядома, гэта жарт. Як раманісту неабавязкова ведаць, скажам, медыцыну, нават у тым выпадку, калі яго героі — выдатныя ўрачы, так і крытыку, які піша пра раманы, неабавязкова ўмець пісаць раманы. Аднак тое, што крытык павінен быць калі не разумней, то, прынамсі, на адным разумовым узроўні з пісьменнікам, несумненна. Калі пісьменнік не ўздзімаецца над рэаліямі жыцця, то ён — рамеснік, але рамеснік і крытык, які не ўздзімаецца над рэаліямі літаратуры.

Апошні час мы шмат гаворым пра неабходнасць змен у нашым жыцці. Аднак, як ні дзіўна, наша крытыка не спыняе змяняцца і ўсё нечага чакае. Даводзілася бачыць у Кактэбелі (тут знаходзіцца Дом творчасці Літфонду), як многія нашы пісьменнікі, не будучы вялікімі пляўцамі, іярэліва чакаюць высокую хвалю, якая ідзе ад парахода, што прайшоў міма, і смела кідаюцца наперад. Але не насустрэч хвалі, а ўслед за ёю. Менавіта гэта ўспамінаеш, калі чытаеш крытычныя артыкулы, апублікаваныя ў апошні час. Наперад, расправішы плечы! Наперад, але не ў авангардзе...

У літаратуры, як і на моры, нашы крытыкі баяцца глыбіні. Творы разглядаюць толькі ў адносінах да сучаснай літаратуры. У лепшым выпадку яны параўноўваюць з дасягненнямі мінулага. Схема прыкладна наступная: у адносінах да сучаснай — гэта цудоўна, а ў адносінах да дня ўчарашняга — слаба.

Справа тут, мусіць, у тым, што кожнае літаратурнае пакаленне мае патрэбу ў сваім крытыку, які не толькі зразумее яго пошукі новага, але і падтрымае. Таму апекаваць у нас трэба не толькі пачынаючых паэтаў і празаікаў, але і крытыкаў. Тое, што новае заўсёды прабівае сабе дарогу з цяжкасцю, вядома ўсім. Аднак нашы вядомыя крытыкі, магчыма, з пахвальнага жадання быць аб'ектыўнымі, адмаўляюць тое, што заўтра назывуць новым метадам. Часта гэта робіцца з самымі добрымі намерамі. Вось прыклад.

У «Маладосці» апублікаваны артыкул А. Клышкі «Горкі твой хлеб, гісторыя», у якім аналізуецца зборнік вершаў А. Мінькіна «Сурма». Сказана шмат добрых слоў у адрас маладога паэта. Аднак прыгледзім уважлівей, за што хваліць крытык паэта. Ды за тое, што вершы А. Мінькіна пераклікаюцца з цыклам «У зачараваным царстве» М. Багдановіча.

Што дае маладому паэту зварот да вядомых — Дамавік, Вадзянік — і невядомых — Белабог — вобразаў? Звяртаючыся да мінулага, паэт імкнецца выявіць перш за ўсё праблемы сучаснасці на грунце ўжо набытага вопыту. Аднак вельмі цяжка пры гэтым не пайсці па торнай дарозе. «Ісці за кімсьці, значыць, ісці ззаду яго. Сапраўднае традыцыя з'яўляецца кірункам. І кепска, калі яна робіцца бітым гасцінцам для пераймальнасці», — пісаў А. Клышка дваццаць гадоў таму назад у кнізе артыкулаў «Права на вершы».

Творчая арыентацыя на та-

кога майстра, як М. Багдановіч, сама па сабе нядрэнная. Але ісці да творчай самастойнасці трэба, узяўшы за ўзор дух, а не форму. Атрымліваецца ж так, што А. Клышка хваліць вершы, дзе даніна навагі паэту перарастае ў стылёвыя, вобразныя імітацыі «пад Багдановіча». Замест таго, каб перасцярагчы паэта, які мае свой голас, крытык стараецца штучна далучыць яго да паэтаў дзясці іншай школы.

ніло ўжо восем гадоў, а крытык па-ранейшаму радуецца гэтай магчымасці лёгка пісаць вершы, толькі ўжо ў артыкуле пра А. Мінькіна:

«Вось «Жарынікі»: агонь палаючы і светач і злачыства.

Але так праз супрацьстаўленне можна назіраць бяскошчэ (балаче, і знакаў прыпынку не трэба расставіць!). Паказам гэта праз парадзіраванне: вярхоўна влжучы

раў, словы гэтыя выклікаюць па меншай меры непаразуменне. Тым больш, што ў канцы артыкула знаходзім словы: «Народная мудрасць гаворыць: калі хочаш пераўтварыць свет, пачні з сябе».

Як і аўтар артыкула «Каб слова стала справай», я таксама супраць панавання ў літаратуразнаўстве метадаў структуралізму і голых матэматычных падлікаў частаты ўжывання слоў. І ўсё ж цікава бы-

УСЛЕД ЗА ХВАЛЯЙ ЦІ НАСУСТРАЧ ЁЙ?

У сваім артыкуле крытык заклікае паэта, каб той жыў клопатам пра гістарычную спадчыну народа. Так, я таксама, як і А. Клышка, «супраць няпам'яці, раўнадушнасці да гісторыі, супраць самаахвотных манкуртаў». Аднак жа сумняваюся ў тым, што можна ўвайсці ў гісторыю, абпіраючыся толькі на вопыт іншых паэтаў, няхай сабе і вялікіх. Нельга стаць вялікім, не будучы наватрапам у мастацтве.

Прыйсці да новага немагчыма без вялікай падрыхтоўчай працы. Колькі патрэбна для гэтага спроб і горкага вопыту? Адно і так званыя студыйныя вершы. Не заўсёды яны бываюць удалымі. Аднак адмаўляць іх толькі за тое, што яны выходзяць за межы нашых уяўленняў аб паэзіі, не варта. У. Калеснік у прадмове да кнігі У. Жылкі «Поўні» піша: «Смела можна сказаць, што тое, што было калісьці заганаю, сёння стала прызнаным дасягненнем, бо культура сучаснай паэзіі, а аднаведна чытачоў, настолькі вырасла, што апошнія ахвотна шукаюць інтэлектуальнай і вобразнай ускладнёнасці, смакуюць духоўнасць». І таму цяжка зразумець іронію А. Клышкі ў дачыненні да такіх вершаў А. Мінькіна, як «Жарынікі», «Вяртанне», «Абуджэнне»: «Не ведаю, што гэта — верш ці проза, але, бачачы незапоўнены да краю радкі, мяркую, што, паводле аўтара, гэта верш, таму цытую з захаваннем «аўтарскага падзелу на радкі». Магчыма, гэта не іронія, а наіўнасць. Можна, ніколі не сустракаў А. Клышка вершаў, падобных на тыя, што ўвайшлі ў кніжку «Сурма»?

Ды не, сустракаў! Яшчэ ў 1978 годзе ў «Ліме» была яго рэцэнзія «Снежкі залом і звік», дзе ён аналізаваў паэму А. Разанава «У поцемках, з ліхтаром», а ў 1983 годзе ў тым жа штогодніку ў артыкуле «Зноў пра крытэрый і ацэнку», напісаным у адказ на крытыку У. Калесніка, А. Клышка вызначэ творчасць А. Разанава як «некрытычнае засваенне мадэрнісцкага вопыту». Тады крытык пісаў, што няма нічога прасцей, чым пісаць такія вершы: «У Разанава выразна выяўляецца наўмысны іх асацыяцыйны ход: найбольш часты прыём назівання радкоў — слоўнае супрацьстаўленне. Гэта вельмі лёгка рабіць». Прай-

і сувязь і пятля.

Або: яда глынаючы здароўе і атрута.

Ці верш вымаўлены і мастацтва і духта».

Вам смешна? Не! Бо з першага погляду відно: гэта пароды толькі на форму верша. Вось тут і пачынаецца барацьба А. Клышкі супраць А. Клышкі. Як не ўспоміць сапраўды цудоўныя словы з яго ўжо названай кніжкі «Права на вершы»: «Нам і сёння падчас даводзіцца слухаць, нібыта сапраўднае наватарства ідзе толькі праз змест. Як бы ніколі не бывае і другога, калі наватарства формы прыводзіла да новага зместу. Бо і форма актыўная. Не толькі яе «выбіраюць», але і яна «шукае», ідзе сама насустрэч жыццёваму матэрыялу. Безмястоўнай формы не бывае. Тая ці іншая форма — гэта ўжо тая ці іншая пэўнасць і змест».

Такое, калі крытык з гадамі крута змяняе сваю пазіцыю, здаралася. Што ж, бывае! Але паспрабуеце растлумачыць, чаму малады крытык Тамара Чабан абрынула свой гнеў на такіх жа маладых крытыкаў, які і сама? Тут ужо не скажам: «Узрост».

Артыкул Т. Чабан «Каб слова стала справай» задуманы як размова аб праблемах сучаснай крытыкі, але размова чамусьці зьялася да абмеркавання С. Дубаўца, С. Кавалёва, А. Бяляцкага. Праўда, імя апошняга ўспамінаецца толькі ў пераліку. Што ж, аўтару лепш відаць, каму аддаць больш увагі, а каму менш. Але гэта справядліва, на маю думку, толькі тады, калі хваліць. А калі «б'юць спіскам»? Прынамсі, у чым канкрэтная віна А. Бяляцкага, непаразуменна.

Чытачу ў многіх выпадках даводзіцца вершы Т. Чабан на слова: ніводнай чытаты, дзякуючы якой можна было б пераканацца ў правасце аўтара, у артыкуле няма. А абвінавачванні сур'езныя: «Справа не толькі ў не столькі ў залішняй гарачлівасці, зухаватасці, падчас суб'ектыўнасці і літаратурнааўчых недасведчанасці публікацый здольных маладых крытыкаў С. Дубаўца, С. Кавалёва, А. Бяляцкага і інш. Насцярожвае самаўпэўненасць тону, адсутнасць сумненняў, асабістай віны». Думаю, што ў тых, хто чытаў названых аўта-

ло б падлічыць, колькі разоў у артыкуле Т. Чабан сустракаецца словазлучэнне «асабістая віна»? Не адзін і не два разы. Непаразуменна толькі, перад кім трэба вінаваціцца.

Тут хочацца прывесці словы празаіка У. Арлова з яго дыялога з крытыкам Т. Граматчанка «Пад ветразем надзеі», апублікаваным у «Маладосці»: «Граматынасць», веданне законаў жанру і ўсё астатняе ніколі не былі гарантыяй ад шэрасці і другаснасці. Адзін радавы чытач, загарнуўшы кнігу, сказаў: «Прыгожа напісана, але дзе талент?» Сказана гэта было ў размове пра маладую прозу, але думка правільная і ў адносінах да ўсёй літаратуры. Не так далёка той час, калі «залішняй гарачлівасць, зухаватасць, падчас суб'ектыўнасць», супраць якіх паўстае цяпер Т. Чабан, замяняцца «выверанасцю ацэнкі і меркаванняў, аб'ектыўнасцю і тактоўнасцю». Аднак ці не ператворыцца гэта «выверанасць» і «тактоўнасць» у маладых крытыкаў, якія горача ўзяліся за сваю справу, у літаратурнае лавіраванне, у такую сумна вядомую гульню, дзе ўздаецца «і нашым, і нашым» і няма пераможцы?

Ці не стануць вынесеныя ў пачатку артыкула крытычныя закіды толькі сродкам, каб прыцягнуць увагу чытача: маўляў, і мы смелыя! Пабіваем! Напрыклад, так: «Пачну з выдаткаў», — піша М. Гішчэвіч у апублікаванай у «Маладосці» рэцэнзіі «Дрэва радаслоўнае не звяне» на першую кніжку А. Жыгунова. Гэта асабістая справа аўтара, куды — у пачатку артыкула або ў канцы — вынесі свае заўвагі. Але боязь крытыка, што, «калі закончыць заўвагамі, то гэта будзе падобна на «лыжку дзёцю», дарэмная, калі піша пра тое, што цябе сапраўды хвалюе.

Згадваецца і рэцэнзія Ю. Свіркі на кнігу С. Басуматравай «Кветкі палявыя», апублікаваная летась у «Літаратуры і мастацтве». Напісана яна вопытнаю рукою. «Далучанасць да подзвігу народа», — піша аўтар рэцэнзіі, — знітаванасць маладога пакалення з гераічным мінулым і сучаснасцю, можа, як ніхто з яе аднагодкаў, пераканаўча выказвае ў сваіх грамадзянскіх верхах С. Басуматрава». Як бачым, Ю. Свір-

Часопісы ў сакавіку «ПОЛЫМЯ»

З вершамі выступаюць А. Вялюгін, С. Грахоўскі, А. Мікалайчанка, Т. Мельчанка, С. Каробкіна, Л. Філімонава, З. Мінчанка. Паэзія прадстаўлена таксама паэмай-каляжанкай Н. Мацяш «Пространь нахання».

Змешчаны працяг рамана І. Шамякіна «Зеніт», драма Г. Каржанеўскай «Мора,

ададзі прасцёнак», раздзелы з кнігі «З апавесці вайны» К. Кірзенкі.

«Духоўны скарб сям'і» — публіцыстычны нататкі А. Сілянкова. Прапануецца пачатак нарыса В. Якавенкі «Апошняя квадра».

Новыя фанты пра А. Багдановіча-фалькларыста паведамляе І. Цішчанка — «З глыбін народных».

М. Тычына разважае на набыванні літаратуры апошніх гадоў — «Пад зна-

кам абнаўлення».

У раздзеле «Культура мовы» выступае В. Вітна — «Слова — не верабей!».

Новыя кнігі рэцэнзуюць Я. Усікаў, М. Барсток, В. Півейч.

Завяршае нумар «Наш календар».

«МАЛАДОСЦЬ»

Чытач пазнаёміцца з вершамі Л. Баршчэўскага, С. Сакалова, Л. Бурдына, В. Шлынава, Л. Тарасюк, В. Гурскай, Н. Марціновіч, Г. Дубянецкай, Н. Шкляравай.

Проза прадстаўлена апавяданнямі В. Мудрова і заканчэннем рамана А. Асі-

пенкі «Святыя грэшнікі».

«Заданне на пасляўтра» — нарыс В. Кубені.

Пра ідэалагічную кантрабанду разважае У. Хачырашвілі — «Яд Аспіда».

Г. Тычко глядае маладую прозу 1986 года, Н. Шэрман дзеліцца ўражаннямі ад наведвання Кубы — «Востраў паміцці», А. Лысенка рэцэнзуе кнігу С. Алексіевіч «Апошнія сведкі» — «Суд жыцця».

«БЕЛАРУСЬ»

Публікуюцца матэрыялы, якія расказваюць аб працоўным гераізме трэцяй п'цігодкі.

ка не скупіцца на высокія ацэнкі.

Але каго здольны ўсхваляваць вершы, дзе няма ніводнага жывога слова? Як гэты, напрыклад:

Плыў гаркаваты пах травы
Па-над магіламі герою.
Зямлей накрывае сырою
Сляць генерал і радавы.

А колькі дужых, маладых
Снасіў тут ашалелы вораг.
Герой неслі мір у горад,
І горад не забудзе іх.

У думках я каторы раз
Іх спіс гартую пайменны.
Яны б цяпер жылі між нас,
Навекі праклінаю войны.

Цяжка ўявіць чалавека, які здольны паверыць у тое, што можна «ў думках... каторы раз» гартуць пайменны спіс абаронцаў Бабруйска.

Часам ствараецца ўражанне, што крытык, узяўшыся за пера, адбывае нейкі прымус. Вось, напрыклад, рэцэнзія В. Гігевіча «Спасціжэнне прыгажосці» на кніжку У. Ягоўдзіка «Стронга». У цэлым даецца правільная ацэнка творчасці маладога празаіка. Няма ні лішняга крытыцтва, ні абрыдлай кампліментарнасці. Тым не менш людзі і сумам цягне ад рэцэнзіі. Як па ўгорыстай мясцовасці — верх-унізі, верх-унізі — брыдзе чытач ад слоў ацэнкі В. Гігевіча да цытат з твораў У. Ягоўдзіка. І зусім ужо бярэ туга, калі крытык пачынае разважаць пра форму аповесці «І паклікала я...». Вельмі знаёмая ўжо гэтыя радкі пра «манернічанне над не лепшыя ўзоры заходняй літаратуры, якое нашаму характару ніколі не было ўласціва».

Мне відавочна не стае вопыту ў змаганні з літаратурным рэтраградствам, і я хачу ўзяць сабе ў саюзнікі крытыка М. Эпштэйна, які ў артыкуле «Пакаленне, якое знайшло сябе», апублікаваным у «Вопросах літаратуры», піша: «Распаўсюджанае сцвярдзенне: «Гэта дрэнна, бо незразумела», — наўрад ці мае які-небудзь сэнс: ацэнка можа выцякаць з разумення, але ніяк не папярэднічае яму».

Няхай не крыўдуюць аматары беларускай літаратуры, што цытуе не беларускага аўтара. На вялікі жаль, наша крытыка некалькі гадоў стала пераходзіць ад размовы аб праблемах, тэндэнцыях да напісання партрэтаў тых, хто набліжаецца да юбілею. У «Малодосці» існуе ўжо спецыяльная рубрыка «Віншваем з юбілеем». Калі ў тых жа «Вопросах літаратуры» адразу тры аўтары (М. Эпштэйн, І. Шайтанаў, М. Ільніцкі) у адным нумары расказваюць пра шляхі і цяжкасці маладой пазіі, то тая ж «Малодосць» за ўвесь 1985 год апублікавала тры невялікія рэцэнзіі на кнігі маладых аўтараў. Былі дзве спробы зрабіць агляд маладой прозы (Л. Савік) і пазіі (Я. Гарадніцкі), аднак узровень іх даволі нізкі.

Хачу напаміць словы У. І. Леніна, сказаныя ў размове з А. М. Горкім: «Пісьменнік павінен быць трохі наперадзе чытача». Працягваючы гэту думку, можна сказаць, што і крытык, у сваю чаргу, павінен быць трохі наперадзе пісьменніка. Інакш хто будзе паказваць літаратурную перспектыву наперад, да эстэтычнага ідэалу?

Ганна КІСЛІЦЫНА,
студэнтка БДУ імя
У. І. Леніна.

У КАНЦЫ мінулага года давялося мне прымаць удзел у рабоце семінара маладых публіцыстаў, які быў арганізаваны на базе часопіса «Аўрора». Гаворка, якая была распачата ў рэдакцыі, знайшла свой цікавы працяг на Іжорскім заводзе; былі незабыўныя сустрэчы з ленинградцамі. Але што мне падалося дзіўным: публіцыстаў з Беларусі на гэтым семінары было намяно меней, чым, напры-

борчычк трактарнага завода... Тое, што трэба! Адрозны прызнаюся: не вельмі ўтульна адчуваў сябе ў кампаніі пазіі, празаікаў і драматургаў, але асабліва няёмка рабілася, калі хто-небудзь з іх, на правах літаратурных паўпрадаў рэспублікі, цікава і разнастайна прадставіўшы сваіх калег — пазіі і празаікаў, — раптам спахопіваўся: «А гэта наш нарысіст... Выпадак даўні і прыватны, і, мабыць, не варта бы-

НЕ ПРЭСТЫЖНЫ ЖАНР?..

клад, з Прыбалтыйскіх рэспублік. Чаму ж так атрымалася? Няўжо не было каго накіраваць на гэты прадстаўнічы і, я б адзначыў, карысны семінар? Ды не, «пракол» з ленинградскім семінарам — яшчэ адно красамоўнае сведчанне таго, як мы ставімся да выхавання творчай моладзі, у дадзеным выпадку — публіцыстаў і нарысістаў. А пасля паіскаем плячыма: нашы маладыя, маўляў, цураюцца баявога жанру!..

Ды цураюцца таму, што ўжо на самым пачатку творчага шляху ў многіх з сённяшніх так званых маладых метадычна адбіваў ахвоту да «непрэстыжнага» жанру. Вось як гучыць засцярога з вуснаў некаторых старэйшых таварышаў: не для таго табе, маўляў, дараваны талент, каб ты распяляў яго на дробязі, займаўся надзёнчынай... Трэба пісаць для вечнасці, для нашчадкаў. А нарыс ты заўсёды накрэмзеш...

Вось і крэмзем памалу... Калі ў нас так званы творчы застой, калі трэба палепшыць матэрыяльнае становішча, каб потым, забеспечыўшы тылы, спакойна засесці за аповесць ці раман. Для нашчадкаў.

Такая думка ўсталявалася даўно і не выпадала. У гэтай сувязі мне хочацца нагадаць выпадак дзесяцігадовай даўнасці. У 1975 годзе мне папачасціла прымаць удзел у нарадзе маладых пісьменнікаў у Маскве. Разам са мной ехалі ў Маскву В. Казько, А. Жук, Г. Далідовіч, А. Папова, Г. Пашкоў і іншыя, ва ўсіх было ўжо па некалькі кніжак. Выявілася ў апошні момант, што для поўнага «камплекту» дэлегацыі не хапала маладога нарысіста! А тут — рабочы хлопек, слесар-

ло б яго ўспамінаць, калі б ён у нейкай ступені не сведчыў пра адносінны большасці нашых пісьменнікаў да нарысістыкі. Сапраўды, становішча ў нашым «гарачым цэху», калі зазірнуць у рэспубліканскія газеты і часопісы, вельмі трывожнае. А можа, у нас ніколі і не было нарысістаў? Ды не! Я пагартаў даўнія падшыўкі часопісаў «Беларусь», «Полымя», «Малодосць» і ўпэўніўся ў тым, што ўсе нашы цяпер вядомыя пісьменнікі пачыналі з нарыса, працягваюць і цяпер працаваць у гэтым жанры. Варта было б прыгадаць імяны У. Караткевіча, І. Шамякіна, В. Карамазова...

Згадваецца артыкул Ігната Дуброўскага «Час нарысістаў, або Сем прычын, якія замінаюць баявому жанру». Першае, пра што падумалася тады: чаму толькі сем? Чаму не восьмі? Не дзесяць? Сапраўды, пры жадаванні можна было б «адкрыць» яшчэ некалькі прычын ці перашкод на шляху нарыса. Але дзякуй І. Дуброўскаму ўжо за тое, што ён першы з нашых нарысістаў, старэйшых і маладых, азваўся на важкія змены, якія адбываюцца ў нашым жыцці, распачаў вельмі паспелую і зладзённую гаворку пра стан сучаснага нарыса. А тое, што прычыны гэтыя агульнавядомыя і застарэлыя, што па-ранейшаму «нарыс — жанр не прэстыжны», — гэта ўжо наш агульны клопат. І віна кожнага з нас, хто працуе ў літаратуры.

Цікава працягваюць сёння «на сваіх напрамках» нашы нарысісты І. Дуброўскі, В. Праскураў, В. Якавенка, а таксама С. Алексіевіч, А. Казловіч, Я. Будзінас... На жаль, ёсць нямала такіх, якія цікава заявілі аб сабе гадоў пяць-дзесяць

назад, але з таго часу ці маўчаць, ці зрэдку даюць аб сабе знаць слабым апавяданнем альбо аповесцю. Нарыс, публіцыстычны артыкул яны лічаць за нізкі «шттыль» і не жадаюць разменьвацца на дробязі. Добрыя журналісты і публіцысты становяцца бліжэй пісьменнікамі. Хто, спытаеце, у гэтым вінаваты? Ды перш за ўсё тыя, хто некалі прывучыў іх грэбаваць «чорнай» работай, адвучыў працаваць у літаратуры, прывіў непрыязнасць да «другасортнага» жанру — нарысістыкі.

Успамінаецца вядомае пісьмо Ф. Абрамава да сваіх землякоў «Чым жывём-кормімся». Сапраўды, а ці не дужа запанелі вы, таварышы «чыстыя» пазіі і празаікі? Матэрыяльна забеспечаны няблага, выдавецтвы не толькі выдаюць вас, але і перавыдаюць, кватэры, пасады — калі ласка... Толькі працуй! Сёй-той нават скардзіцца пры выпадку: «Заядае рэдакцыйная работа! Зайздросчу таму, хто мае вольны час, каб пісаць сваё». А «сваё» — гэта абавязкова раман ці, у горшым выпадку, аповесць. Ніжэй не бяром. А ў тым рамане або аповесці не тое што няма адкрыцця — не сустрэнеш нават жывінкі. Няўжо не пераконваюць урокі Ф. Абрамава, які паспеў так шмат зрабіць у літаратуры толькі таму, што назіраў за імклівай пlynню жыцця не з акна сваё камфортабельнае кватэры ў Ленінградзе, а пабудоваўшы сваімі рукамі сялянскі дом у роднай Верколе, жыў там (зноў жа — не назіральнікам!) па паўгода, а то і болей!.. Не, я не заклікаю сваіх маладых калег кідаць утульныя кватэры ў сталіцы і ехаць у вёску. На такі крок здольны нямногія, і калі хто-небудзь з нас зробіць яго, дык абудзецца без заклікаў. Я хачу скіраваць увагу тых, хто цураецца нарыса, на іншае: грамадзянскае сумленне не дазваляе Ф. Абрамаву праз пальцы глядзець на аб'якавыя адносінны да зямлі, да сваёй справы, што заклінулі шмат якіх гаспадарнікаў. І ён змагаўся, змагаўся і мастацкім, і публіцыстычным словам. Яшчэ пяцнаццаць год назад ён засцерагаў, што ўсё ў выніку будзе залежаць ад таго, які чалавек будзе жыць і працаваць на зямлі. Не, не перакаці-полю, што вандруе па найбольш заможных гаспадарках, і не бюракрату-чыноўніку, які слепа выконвае загады і дырэктывы, ажыццяўляючы справу перабудовы. Час уладарна патрабуе чалавека-гаспадара, і гэта добра, што мы нарэшце дачакаліся яго Вялікасі Часу Гаспадароў, за якім не задоўжыўся і Час Нарысістаў (маю на ўвазе артыкул І. Дуброўскага). Што датычыць Часу — то

так, ён прыйшоў, а вось як на конт Гаспадароў? Давайце ўспомнім: яшчэ толькі ўчора мы білі трывогу, што адвучылі селяніна ад зямлі, адбілі ў яго ахвоту гаспадарыць і, натуральна, адсюль усе нашы беды і праблемы. Я не буду іх зараз пералічваць, бо іх вельмі шмат і мы ўсе іх ведаем. У творчасці нашых пісьменнікаў, ды і не толькі нашых, паняцце «зямля» набыло форму нейкага быліна-баладна-песеннага стэрэатыпу. Не, ад услаўлення роднай зямлі, ад таго ж жаўрука над вяснім полем ніхто не адмаўляецца, але паслухайце, што пісаў некалі В. Авечкін яшчэ нікому невядомаму тады Ю. Чарнічэку: «Даўно пара літаратарам узяцца за эканамічныя пытанні так, як вы за іх бярэцеся, — паколькі самі эканамісты ні халеры ў гэтай галіне не робяць. За што ні вазьміся — усё трэба нашаму брату пачынаць! Ну што ж, такая ўжо наша доля — лезці наперадзе бацькі ў пекла!»

Заўважу, вельмі зладзённы заклік і на сённяшні дзень. Давайце ж сябраваць з эканамікай. Давайце будзем сапраўднымі гаспадарамі на зямлі, бо яна, зямля, перафразіраваўшы вядомыя словы, «любіць рахунак». А лічы, якія прыводзіць А. Івашчанка ў нарысе «Зямля» («Новый мир», № 6, 1986 г.), наводзяць на сумныя раздум... Вось толькі адна: па звестках УНДІ аховы глебы ад эрозіі ў вельмі небяспечным стане ў нас знаходзіцца 120 мільянаў гектараў ворыва — 53 працэнты. Штогод зносіцца 1,5 мільярда тон глебы, — што раўназначна 180 мільёнам тон зерня. Толькі ўдумаўся ў гэтыя лічбы! Нам трэба вучыцца лічыць, трэба біць у званы, інакш заўтра будзе позна.

Перабудова поўным ходам ідзе па краіне. Думаецца, нам трэба хутчэй перабудоўвацца ў рэдакцыйным і выдавецкім цэхах, бо нарыс у выдавецкіх планах знаходзіцца на галодным пайку. Калі я нядаўна прапанаваў нашаму галоўнаму выдавецтву кніжку нарысаў, адзін вопытны і шануюны рэдактар астудзіў мой публіцыстычны запал такімі словамі: «Слухай, стары, па-першае, на публіцыстыцы ты нічога не заробіш. Па-другое, чарга... Людзі не могуць спіхнуць з рук сваю публіцыстыку па тры-чатыры гады. Пішы лепш для вечнасці. Глядзіш, калі-небудзь, пад круглы юбілей, і перавыдадзім...»

Пасля такой шчырай парады сумна мне зрабілася. Да круглага юбілея далёка, і потым, як жа гэта, стасуецца: «публіцыстыка», якую трэба «спіхваць з рук»?

Уладзімір ГЛУШАКОУ.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

З КАГОРТЫ НЕПАКОРАНЫХ

Дакументальная аповесць Уладзіміра Дамашэвіча і Уладзіміра Сазановіча «Першым заўсёды цяжка» выпушчана выдавецтвам «Юнацтва» ў серыі «З арлянка племені». Да зместу твора добра стасуюцца радкі народнага пазіа Беларусі Аркадзя Куляшова, вынесеныя на вокладку: «У смяротныя бітвы вадзіла заўжды нас не толькі нянавісць, вадзіла любоў да Радзімы, да працы, да нашых сяброў». Аўтары расказваюць пра камсамольцаў-падпольшчыкаў, якія ў гады Вялікай Айчыннай вайны дзейнічалі на тэрыторыі Клецкага раёна.

Толькі некалькі месяцаў працягвалася дзейнасць падпольшчыкаў, якія неўзабаве мусілі загінуць. Аднак тое, што паспелі зрабіць яны, мела асабліва важнае значэнне, бо барацьба з акупантамі вялася на тэрыторыі былой Заходняй Беларусі, дзе насельніцтва, якое менш чым два гады жыло пры Савецкай уладзе, цяжка было з'арыентавацца ў падзеях. Дзейнасць Сяргея Таўнча і яго таварышаў стала штуршком і для тых, хто яшчэ сумняваўся, які жыць далей.

У аўтараў было небагата фантаў да жыцці героўў, тым не менш ім удалося стварыць прайздэльныя вобразы тых, хто, канючы словамі М. Маёрава, «ушлел не долюбив, не докурив последней папіросы». У кнізе

змяшчаны здымкі некаторых з іх — на жаль, не ўсе фота захаваліся.

А. КУНЦЭВІЧ.

ШУКАЮЧЫ СВАЕ ТЭМЫ

Альбом-нарыс «Абрам Кроль», выпушчаны выдавецтвам «Беларусь», — слова пра жыццёвы і творчы шлях аднаго са старэйшых беларускіх мастакоў. Расказваюць пра А. Кроля, мастацтвазнавец Алег Сурскі звяртае ўвагу на розныя бакі яго творчай дзейнасці, якая пачалася яшчэ ў 1932 годзе. Аднак не ў графіцы і не ў афарміцельскай рабоце знайшоў А. Кроль сваё сапраўднае прызвание, хоць энспазіцыя

Беларускага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, над афармленнем якой ён працаваў, і вызначаецца зместаўнасцю, эмацыянальнай насычанасцю. Галоўны яго набыткі ў галіне жывапісу. Адзначаючы гэта, аўтар паказвае, як плённа асвоівае А. Кроль гісторыка-рэвалюцыйную тэму, аб чым, у прыватнасці, сведчаць такія яго работы, як «Нараджэнне рэспублікі», «Свардлоў з намісарамі першага беларускага ўрада», «Браніаезд Грылігіна», «На вобсы», «Песня курлоўскага расстрэлу».

Акрамя рэпрадунцый гэтых твораў, змяшчаны таксама шматлікія пейзажы, што сведчаць аб набытках А. Кроля ў гэтай галіне жывапісу. В. ЗУШЧЫК.

Артыкул Г. Марчука «Непарушная сувязь» змяшчаны пад рубрыкай «Актуальны погляд».

У нумары — апавяданне М. Капыловіча «Сустрэча на шляху», вершы С. Васуматравай, Н. Загорскай, Т. Пярноўскай, А. Елісеевай, Г. Івановай, І. Навуменка, С. Беставай, Р. Аўчынінавай, нататкі М. Жыгоўскага «і чуцен голас быў пазта» аб знаходжанні Януба Коласа ва Узбекістане, старонкі дзённіка В. В'іткі «Азбіна душы», рэцэнзія А. Лозкі на хрэстаматэю «Беларускі фальклор», працяг дакументальнай аповесці Ю. Іванова і І. Майданава «Аперацыя «Крот», артыкул П. Янубовіча «Давайце павяжаць балецьчыка».

«Бар'ер, або Сумная гісторыя пра тое, як вынаходца Анатоль Юніцкі ў космас «лятаў» — праблемны нарыс В. Жука.

«Пра іх складаюць песні» — В. Дубінна расказвае пра жыццё падшафнага калгаса імя Жалезняковіча Навагрудскага раёна.

Л. Званарова напісала штрыхі да твора партрэта В. Іпатавай — «Жыццё вымяраюць ідэалам...»

«Поклік часу» — першы артыкул А. Яскевіча, у якім аналізуецца сучасны літаратурны працэс.

«НЕМАН»

У паэтычным раздзеле — вершы С. Яўсеевай і Х. Жычкі (пераклад А. Дранахруста).

Апавяданні І. Пташнікова пераклаў У. Кудзінаў. Проза прадстаўлена таксама аповесцю А. Ждана «Самастойнае жыццё» і апавяданнямі А. Малашэяна.

«Аповесць для сьлё» — раней невядомы твор Б. Мікуліча, напісаны па-руску. Публікацыі папярэднічае слова С. Грахоўскага «Пра «Аповесць для сьлё» і яе аўтара».

Пытанні школьнай рэформы закранае настаўніца В. Куліч — «Апраўданне Белінава».

Пра адзін з цікавых беларускіх гарадоў расказвае П. Бурак — «Пінск».

Пад рубрыкай «Насустрач 70-годдзю Кастрычніка» публікуюцца ўспаміны Г. Гал «У баях за Савецкую Беларусь».

«Нататкі дылетанта» — падзагалоўкі артыкула Т. Чабан «Логас і мелас».

З рэцэнзіямі выступаюць Д. Курносаў, М. Ермаловіч, А. Кавалёва.

Ёсць раздзелы «На сярэднявечных мінулага» і «Учора, Сёння, Заўтра».

Васіль ЗУЁНАК

Пакуль хаджу па гэтай зямлі—
Нішто мне шляхоў не зачэрніць:
Ёсць вехі і знакі, што лёс мой вялі, —
Сутнасці вызначэнне.

Любія бяда для мяне паўбяды,
Бо дваццаць другога чэрвеня
Стаіць двойніком за плячыма заўжды—
Пакут і слёз вызначэнне.

Прайшло праз дзяцінства
ваенных дарог
Вогненнае перасячэнне.
Са мной—найвялікшая з Перамог —
Мужнасці вызначэнне.

І так і гэтак дратуюць гады,
І свет наш—не з медом пчэльнік,—
За праўду стой, не муці вады —
Нязломанасці вызначэнне.

То сонцам адорыць, то градам паб'е
Ніву маю пад карэнне,—
Жыццё, я за ўсё удзячны табе—
Песні маёй вызначэнне.

Хоць поўдзень высока, ды ўжо на страсе
Мільгнуў мой прамень вячэрні:
Жніўе для парасткаў новых засеяў—
Няспыннасці вызначэнне.

Ад слова і памяці роднай зямлі
Мяне не грызла адрачэнне,—
І продкі са мной і нашчадкі былі—
Веры маёй вызначэнне.

І сыну бацькоўскай мой заповіт,
Апошні наказ, даручэнне:
З імем Радзімы выходзіць у свет—
Будучыні вызначэнне.

Купала

Раздарыла сыноў сваіх...
Дастаеўскі, Міцкевіч, Біруля...
З імі голас, і зрок, і слых
Адавала ў людзі матуля...

Раскідала зярнаты свае...
Слыў чылійцам вучоным Дамейка...
Дзе, якая гнёзды віе
Аж за трыдзецьці мораў зямелька?..

Авансцэны узлёт—як абрыў.
І каб маці ўтрапена маўчала—
Гэтак голасна ў свет гаварыў
Шверубовіч з Вільні—Качалаў.

Хгосьці зблізку забыў, хто здалёк...
І аднойчы маці сказала:

— Ты збяры, прысаром іх, сынок...—
І тады ў людзі выйшаў Купала.

Лета трывожных

дажджоў

Ліпнёвую ноч бліскавіц паясы
Святлом абпраменьваюць рэдкім,
Ігліцай нейтронай іскрацца лясы,
Чарнобылем пахнуць кветкі.

Сухое чаканне трывожных дажджоў
Стаіць на покуці ў лета.
Распаты на ценях касмічных крыжоў,
Бяздомна лячу над планетай.

«Што я нарабіў,—праклінаю сябе,—
Якія бяздонныя сілы
Я выпусціў, покуль бяздумна гарбеў
Над тайнаю, як над магілай...»

Вазьміце, вазьміце ўсю тайну маю
За той васілёчак у жыцце...
Я сам сябе—сам сябе!—не пазнаю:
Я д'ябал ці бог—адкажыце...»

Ды глуха глытаючы вечнасці шум,
Нямко з электронным блокам,
Як смерць, адзінокі, глядзіць у душу
Гадзіннік трынаццатым вокам...

Кропля

САНЕТ

Упала кропелька чырвоная на дол—
І ножык, бог кухонны, не заўважыў,
І нават палец заўтра не адкажа:
То быў парэз ці гэта быў укол,—

І нехта пройдзе за святочны стол,
Пакіне шумна след свой нехлямяжы,
І ў бруд затопча кроплю, і наляжа
На закусь пад размовы пра футбол...

Бязгучна ўпала кропелька крыві
І не сказала: «Тайну не гняві...»
Яна маўчала, як маўчыць сусвет,

А ў ёй крычала будучыня наша:
Мільён галактык, сонцаў і планет
Упала ў небыццё з крывавай чашы...

Жыццю патрэбны Мефістофелі...
Бародка-клін «а la kazjo!»,
Капыт, прыглушаны пантофляю,
І ў позірку—цяжкі падзол.

Такі партрэт. Амаль класічны.
Ды гэта рэдкі антураж.
А так, прызнацца, сімпатычны
І звычайны Мефістофель наш.

Касцюм з іголачкі і гальштук?
Пасада ёсць і кабінет?—
Вы здагадаліся амаль што.
Аднак і тут не ўвесь сакрэт.

А басанож? А ў джынсах фірменных?
А той, з «авоскай» у руцэ
З пустою пляшкаю кефірнаю,
Знаток артыкулаў і цэн?

А той—атлет з крутымі персямі?
А гэты—здохленькі, рабы?—
Ці ён у штаце, ці на пенсіі—
Хіба не варты д'яблам быць?

Жыццю патрэбны Мефістофелі.
Іначай смерць, іначай тло.

ПРОЗА

ПА ВЫСОКАЙ дзвінскай вадзе
плылі ў мора апошнія крохкія
крыгі. Сівы ў яблыкх конь,
спынены на самай строме,
пудка пераступіў нагамі, але
вершнік злёгка сціснуў яму бакі, і сівы
супакоўся. Застыўшы ў сядле, князь
Уладзімір глядзеў на горад за ракой.
Над нізкімі пасадкамі, насупроць амаль
схаванай паводкаю выспы, што ляжала
леваруч князя, падымаліся ўжо кранутыя
зелянінаю валы дзядзінца, а яшчэ вы-
шэй плылі па небе ў далячынь сем вар-
хоў Сафіі.

Заванілі да палудніцы. Першым уда-
рыў па сонечнай цішы сафііскі званар.
Яму адразу адказалі Спас-Ефрасіння і
Бельчыцы, а трохі скакаўшы, уступілі ў
перазовы астатнія манастыры і цэрк-
вы. Нейкі званар весела зачасціў, але,
як быццам узгадаўшы, што не такія ця-
пер часіны, каб бесклапотна тузаць за
вужоўкі, асадзіў сябе, і ягоны звон так-
сама загучаў няспешна і разважліва.

Шматгалосая размова званоў нара-
джала ў душы князя дзіўнае пачуццё,
у якім спакойная вера, што гэты кры-
віцкі горад будзе стаяць над Дзвіною
давеку, сплталася з адчуваннем незвы-
чайнай дужасці, з юначым жаданнем
зліцца з канём і мчаць па далёкіх даро-
гах, чуць вецер у вушах, спаць адным
вокам каля лясных вогнішчаў... Пачуццё
было такім моцным, што князь радасна
разгубіўся. Яшчэ колькі імгненняў ён
глядзеў на магутную рачную плынь, на
тры стругі пад белымі вятрыламі, што
падыходзілі да дзядзінца, і раптам рэзка
павярнуў сівага і наўскапыт паляцеў па
разложыстай лугавіне.

Толькі ва ўмывальні, скінуўшы каль-
чугу і на хвілю прысеўшы на шырокі
ўслон, ён адчуў, як гудуць ад стомы
рукі, як ные левая нага, зачэпленая не-
калі літоўскай суліцай*. Але стома была
не прыкрай, а ўсцешлівай. Князь ведаў,
што заўтра ўранні зноў, поўны спрыту і
маладой моцы, у кароткай кальчуге і ша-
ломе з барміцай, выйдзе на ганак з
разблёненымі балясамі, і дружина так вы-
гукне «Слава князю Уладзіміру!», што
ва ўсім бельчыцкім** наваколлі на мо-
мент здзіўлена замоўкнуць жаўрукі.

Другі месяц князь не дае спачыну ні
сабе, ні дружыннікам. Нават ваявода Віс-
лавус і той дзіву даецца, як улёг ён у
ратныя забавы. «Не маладзён ты ўжо,
князь,— сказаў некаж ваявода,—не двац-
цаць табе летаў. Дай удам*** перадых».
Уладзімір адно засмяяўся і па-ранейша-
му дзень пры дні выводзіў дружыну на
падсохлую галывіну за частаколам кня-
жага двара, як і ўсе браў у рукі
адмысловы тупы меч, страляў з лука,
кідаў у дубовага, глыбока ўкапанана ў
зямлю балвана цяжкае кап'е, цэлячы то
ў голаў, то ў грудзі, і не бачыў, але
адчуваў ухвальныя позіркы Віславуса і
ваяроў.

Па паглядным князевым твары ў аз-
добе густых кучаравых валасоў значэўку
прабег цень. Уладзіміру ўспомнілася, як

* Кароткім кап'ём.
** Полацкія князі жылі ў Бельчыцах,
на левым беразе Дзвіны.
*** Целу, рукам і нагам.

учора пасля вячэрні гутарыў з ігуменам
Лукой. Трасучы ад злосці сёвай казлінаю
бародкай, шчупленькі Лука выгаворваў
князю, што не ў адных святых Барыса ды
Глеба з бельчыцкага храма просяць яго-
ныя кметы ратнай удачы. Манахі асачы-
лі, што ўначы людзі з дружыны таемна
пераплываюць на чаўне раку і прабіра-
юцца на старое капішча ля Валовай аз-
ярыны, дзе яшчэ Рагвалодаў унук князь
Ізяслаў паліў паганскіх ідалаў. Ён, Ула-

жачы ў лужыне, халоп.

— Калі гневаюся, не ваду лью,— па-
мяркоўна сказаў князь.— Давай ручнік
і накажы, каб шукалі Барыску. Няхай
да мяне ў святліцу ідзе.

Хутка русявы прычасаны Барыска ўжо
стаяў у дзвярах і церабіў крысо чырво-
нага каптанчыка. Было відаць, што і твар,
і рукі малому вымылі кагадзе. Не вы-
трымаўшы дапытнага позірку шэрых
бацькавых вачэй, хлопчык утупіўся ў

шая жонка-нябожчыца.

— Чытай!

— «Царства мае такова,— бойка пачаў
Барыска.— Ісці на адну старану дзесяць
месяцаў, а на другую няможна дайсці,
бо саткнуліся там неба з зямлёю. Ёсць
у мяне ў адной зямлі людзі немцы, а ў
другой зямлі людзі рагаты, а ў іншай лю-
дзі трохногі, а іншыя людзі дзевяці саж-
няў, іжэ суць валатове...»
— Лепа, — пахваліў князь.— А можа,

Уладзімір АРЛОЎ

Падзеі ў аповесці «Дзень, калі ўпала страла» адбываюцца ў
Полацку на пачатку XIII стагоддзя, у той час, калі палачане
мужна змагаліся з наступам нямецкіх рыцараў-крыжанкоў на
крывіцкія землі. Вялікі князь полацкі Уладзімір таемна рых-
туе паход на Рыгу. Крыжані, здагадваючыся пра намеры не-

паіорлівага князя, засылаюць у Полацкае княства сваіх вы-
веднікаў...

Цалкам аповесць будзе друкавацца ў часопісе «Маладосць».
АУТАР.

Дзень, калі ўпала страла

дзімір, пераказаў ігуменавы словы вая-
рам. Гаварыў сурова, углядаючыся ў во-
чы, але шукаць вінаватых не стаў. Не той
час, каб сварыцца з дружынаю. Відаць,
сёй-той здагадаецца, што не просты
паход збірае ён цяпер. Можа, таму
і ходзяць на паклон да даўнейшых ба-
гоў. Дый сам грэшны, таксама таптаў
сцежку да закліятае азярыны. Хоць і даў-
но тое было, ды, пэўна, ведае ігумен пра
грэх. Але не толькі таму чарнарызец так
бародою трос. Князь сам сабе ўсміхнуў-
ся: «Рысь стракатая ізвону, а чалавецкі
лукавыя знутры». Гэта нагадвае яму Лу-
ка, што дакляраваў адпісаць манастыру
забалоцкі поплаў, а спраўдзіць не спя-
шавецца. Мала ім трох весяў, са смер-
дзімі. Цяпер не выкруціцца, трэба на ігу-
менаў гнеў, як на хвалі, алею выліць. З
ім відацца таксама не след, дасць бог,
будзе лепшая пара.

Князь пазваніў у званец, і ў два мігі
на парозе вырас халоп з рукаміем за-
морскае работы. Скінуўшы апараты, Ула-
дзімір залез у вялізную ліповую балею
і з насалодаю падставіў крутыя рамяны
і ўсё вялікае, гарачае яшчэ цела пад
сцюдзёны струмень з меднай ваўчынае
пашчы. Ён радаваўся вадзе і пярэхаўся,
як малое дзіця.

— Глядз, куды леш! — нязлосна,
але зычна крыкнуў на халопа, і той з
перапуду бухнуўся галадару ў ногі.

— Хрэсціцца раб божы Мікола,— гун-
доса і нараспеў, удаючы ігуменаў голас,
прамовіў Уладзімір і выплюхнуў на са-
ламаную халопаву галаву рэшту вады з
рукамія.

— Не гневайся, княжа...— цэгнуў, ле-

маснічыну.

«Падрос Барыска, у плячах пачаў гэтай
вясно шырцаць. Воін расце», — паду-
маў князь. Падумаў з цеплынёй, што
заўсёды агортвала душу, калі быў з сы-
нам, але ўголас сказаў строга:

— Нягожа, князь Барыс, вочы долу
апускаць. Полацкія князі не ў зямлю, а
ў неба глядзець мусяць. І не ў парозе
іх месца. Хадзі бліжэй!

Барыска нясмела падышоў.
— Дзяк казаў, да навукі ты дужа здат-
ны. Даўно паглядзець збіраюся, чаму ён
цябе навучыць паспеў.

Княжыч заліўся чырванню, але пазіраў
ужо без бою.

— Ну-тку скажы, якое цяпер лета ад-
стварэння свету?

— Лета шэсць тысяч семсот дваццаць
чацвёртае*, — як па-пісанаму адмалаціў
Барыска.

«Славава ці ганьбаю маёй застаецца
яно ў летапісах?» — укалола князя рап-
тоўная думка, але ён не даў ёй волю.

— А лічыць ці добра ўмееш? — пра-
цягваўся іспыт.— Ёсць у мяне пяць крэ-
чатаў, а як выпусчу я іх, сабе кожны
па дзве белых лебедзі. Колькі будзе ле-
бедзяў?

— Два разы па пяць, а разам дзесцяць,
як пальцаў на руках,— не задумаючы-
ся, адказаў Барыска.

— Гожа.

Князь узяў з падваконца кнігу ў бага-
тых абкладах, адплікнуў залачоную за-
сцэжку і прывычна знайшоў «Сказанне
аб Індыйскім царстве», якое любіла пер-

* Паводле сучаснага летаалічэння —
1216.

на памяць зацвердзіў, як малітвы, га? —
Ён успомніў, як некалі, на пачатку вучэн-
ня, сам рабіў гэтак, каб байчэй атрым-
лівалася, калі бацька скажа пачытаць
гасцям.

Княжыч закруціў галавой, і Уладзімір
пашкадаваў, што скрыўдзіў сына, але,
нахмарыўшы бровы, перагарнуў старон-
ку і паказаў:

— Вось тут чытай.

— «Ёсць у маёй зямлі пеўні, на іх лю-
дзі ездзяць,— водзячы пальцам па пер-
гаміне і ўпэўнена разбіраючы ціплы, чы-
таў Барыска.— Ёсць у мяне птушка на-
гой, уе сабе гняздо на пятнаццаць ду-
боў. Ёсць у маім царстве птушка фенікс,
звівае сабе гняздо на ноў месяц і пры-
носіць агню нябеснага і сама паліць
гняздо сваё і сама тут згарае, і ў тым
попеле зараджаецца зноў і пер'ем аб-
растае, а плоду няма ад той птушкі, а
жыве яна пяцьсот лет.— Ад старання на
носе ў хлопчыка выступілі расінкі поту.
— А пасярод майго царства плыве рака
Эдэм з раю, у той рацэ емлюць драгія
камяні акінф і самфір, і памфір, і ізма-
рагд, сардзік і аспід, цвёрд жэ і акі ву-
галь гарыць...»

Барыска перавёў дых і, пэўна, таму,
што ніводнага разу не збіўся, насьмеліў-
ся запытаць:

— Няўжо гэта праўда ўсё, тата?

— Багата дзіўнага, сыне, ёсць на бо-
жым свеце. А каторыя дзівосы і самі
людзі вымыслілі, каб пацеху з таго мець.
Склалі гэтую кнігу ў Грэках, а тлума-
чаная яна і перапісаная вучонымі мніха-
мі па ўказу нашай князёўны Прадславы
Святаславаўны, у манастве прападобнай

Тут знак не ў барадзе, не ў профілі:
Сэнс—адмаўленне, корань—злю.

Калі нутро нячыстая сілай
Гарыць, атрутнае, ці тлее,
Які сардэчны ён і мілы—
Нібыта друг на юбілей.

Калі агнём звяніць рэклама,
Шыкуе ярмаркай эпохі,
А за агнём—пустая крама,—
Тут ён таксама,
Мефістофель.

Калі пацееш ты ля ворыва,
Дык ён пякнецца ля варыва,
За жонкаў тваёй з прытворам
Ляціць, як Дэман за Тамараю.

Калі радзее раць аратых—
Дык гэта ён збірае кворум,
Бюро пракату бюракратаў
Зрабіўшы з кожнае канторы.

Калі ў палескую Арэсу
Канал капаецца з Адэсы,
Каб воды—іменем прагрэсу —
Зноў да вытокаў перакінуць,—
Не лайце ГЭСы і АЭСы,
Бо Мефістофель тут павінны...

Калі Чайкоўскага камп'ютэрам
Ты замяніць імкнешся глуха,—
Знаць, з Мефістофелем пагутарыў:
Ён наступіў табе на вуха.

Быў гончы, а цяпер во гоначны
Завёўся бог з акладам цвёрдым:
Спартыўны гонар наш баронячы,
Б'е з Мефістофелем рэкорды...

Усюды ён: як стымулятар,
Як дрожжы ў месіве гісторыі,
Маэстра і артыст-аматар,
Трыбун і першая апора.

Усюды: мецэнат, балельшчык,
Маг і магістр філасофіі,—
Усюды: ад сталіц да Лельчыц...
Жыццю патрэбны Мефістофелі.

Ліпнёвае

Дзень пчэльны, сонцам поўнены,
Звініць на цэлы свет.
Крамяныя бульбоўнікі
Аздобіў сіні цвет.

Рыпіць над полем вагамі
Паўдзённая сухмень.
Вусы—піўца з прысмагаю —
Пагладжае ячмень.

Зязюля аблінялая
Задыхана ляціць:
«Дзяцей не гадала я,—
То хто ж падасць мне піць?..»

бўсліха трызніць Афрыкай,
А бусел-целяпень
Навіны тэлеграфныя
Збірае на слупе...

Дзяжуріць ён па графіку
У тым, ля драгату, гняздзе:
«Сюдзі б мне, кажа, Афрыку,
Як сівер загудзе...»

Папаскаю агульнаю—
З каровамі шпакі:
На лузе панягульвалі
Тугія валлякі.

Да выраю далёкага
Драчы здаюць свой крос.
Спявае і галёкае
Ліпнёвы сенакос.

Дажды ў хмурыні рэдзенькай
Сплываюць на хвасце.
І дзеці, як мядзведзікі,
У малінавым кусце.

Асенняе шматкроп'е журавоў
Злятае ў вечнасць са старонак неба,
Пакінуты шматзначна без правоў
Пражыты дзень, як парастак без глебы...

А заўтрашні? Як прачытаць яго?
Хто разгадае тайныя пісьмёны,
Што праступаюць з дальніх берагоў,
Тым развітальным крыкам
заімгленых?!

Мінулае рукі не падае,
А будучае дзесьці за якамі,
Апошні клін у небе растае,
Жыццё мае смяротна рассякае...

Калядная песня

ў пячоры

Міхасю ДРЫНЕЎСКАМУ

Ні сёння, ні заўтра, ні ўчора,—
Згубіўся знявераны час.

Калядная песня ў пячоры
На неба узводзіла нас.

«Акуль вы і хто вы, дзяўчаты?»—
Пытаўся каменны дракон.
А тыя нібыта на свята
Стаялі ля светлых вако.
Кружыліся гукі, як гусі,
І рэха нясла ў даланях
На голас маёй Беларусі
Славенскай зямлі глыбіня.

То бралася змрокам вячэрнім,
То смехам будзіла гару
Вясёлых правін адпушчэнне
З паклонамі гаспадару:

«Ды няма ні ў кога
Каня такога...»—

Марозна звянілі падковы,
Высвіталі палазы,
І светла вялі Міранкова
Святлана дзяўчат галасы.

Гулялі завейна пагляды,
Люлялі калядніцы ціш,—
Сустрэнься з такой на каляды—
І ў пекле па-райску згарыш!..

«Ды няма ні ў кога
Двору такога...»—

Забуты дарогі, атэлі:
Падземная зала была
Тым дворам, дзе сэрцы святлелі...
І плакала ў змроку скала.

І грэшны анёл з падзямелля—
Маэстра—натхнёна ляцеў...
І ўсе святыя нямелі,
І кожны быць грэшным хацеў!..

Ефрасінні. Казаў табе дзяк пра яе?
— Казаў. Помніць, як у святы град
Ерусалім яе праводзілі. Чытаць далей?
— Чытай, чытай... — няўважліва адгук-
нуўся спяхмурнелы раптам князь.

Хутка і яго Полацк правядзе. Ці па-
слухае ён пераможную ютрань у Сафіі?
Ефрасіння дадому не вярнулася. Можна,
і ў ягонаў князе лёсу тое ж запісана?
А калі не вернецца, хто на полацкі стол
сядзе? За душу ўзяла крыўда невядома
на каго. З першаю жонкай не было дзя-
цей, а сыны, што даў бог са Звенісла-
ваю, яшчэ ў такіх летах, што наперад
не загадаеш. Барыску нядаўна толькі гра-
маце вучыць аддалі, а Глеб зусім малы,
ад зямлі меч не адарве.

— «Ёсць у мяне палата злата, а ў ёй
ёсць зярцала праведнае, стаіць на чаты-
рох слупах златых. Хто зрыць у зярца-
ла, той бачыць свае грахі, якія сатварыў
ад маладосці. Блізка таго і другое зяр-
цала, скляное...» — чытаў Барыска.

— Досыць, сыне, — адарваўся ад ня-
лёгкай думак князь. — Бачу, не дарма
дзяк мой хлеб ёсць. А скажы, у ваяр-
скай справе як паспеў? З лука ці гожа
б'еш?

— За дваццаць сажняў у маладую бя-
рзінку пацэлю. А меч Ратмір не дае.
— Чаму?

— Кажы, — збянтэжыўся Барыска, —
пуп развяжацца.

— А што, не развяжацца? — засмяяў-
ся князь, трысцянуўшы шорскімі русымі
кудзерамі.

— Не! — цвёрда сказаў хлопчык.

— Ладна, загадаю, каб даваў табе меч.

— Тата, — дазвання асмялеў Барыска,
— а ці хутка мяне на вайну возьмеш?

— У князя зашчымеца сэрца. Узбегла на
памяць, як самога бацька ўпершыню
ўзяў у набег, як першы раз пачуў по-
всвіт чужынскай стралы... Ён прыгарнуў
малога да грудзей, правёў калянай да-
лоняй па ядвобных сынавых валасах.
Даве маўкаўі ў Барыскі на галаве, як і ў
яго самога. Кажуць, шчаслівы знак.

— Хутка ўжо. Чатыры леты засталася*.

— Чатыры леты... — расчаравана пра-
цягнуў хлопчык. — Тады хоць у пацеш-
ную вайну навучы, што з Віславусам
гуляеш.

— Ну, на такую вайну табе ўжо мож-
на. Калі хочаш, зарэз і паваем.

— Хачу! — успыхнулі вочы княжыча.

Уладзімір узяў з паліцы куфэрак са
слановай косці і высыпаў на сталец дзве
жмені жаўтлявых касцяных фігурак.
Стальніца была не проста — папера-
менна выкладзеная кавалачкамі светлага
і цёмнага дрэва.

— Вось гэта ратнік. — Князь паставіў
на светлае поле першую прысадзістую
фігурку ў шаломе і з барабанам у руках.
— Ідзе ратнік на бітву адно ўперад,
назад яму дарогі няма. — «Назад яму
дарогі няма», — міжволі паўтарылася ў
князевых думках. — А гэта ладдзя, мяно
ёй таксама насада...

У святліцу зайшоў ваявода Віславус.
Быў ён круглатвары, з кароткай бара-
дой і сінімі вачыма, яшчэ малады, але

трымаўся паважна, не раўнуючы, як зна-
каміты баярын. З хвіліну ён чакаў, але
князь так улёг у гульню, што не чуў вая-
водавых крокаў. Тады Віславус керхануў
у кулак і, пакланіўшыся, загаварыў:
— Новыя паслы ад чуждзі прыйшлі,
князь...

Тры вялікія стругі пад белымі ветра-
зямі прысталі побач з дзядзінцам, акурат
там, дзе Дзвіна прымае ў свае берагі
нетаропкую Палату. Наладаваныя фут-
рам і воскам караблі прывялі віцебскія
купцы, што ўпершыню пасля зімы кіра-
валіся водным шляхам у Рыгу. Разам з
імі сышоў на бераг рослы падхорцісты
чалавек у свіце з грубага сукна. Два дні
таму ён, не таргуючыся, заплаціў куп-
цам паўгрыўні, каб давезлі да стольна-
га Полацка. Назваўся аршанскім майс-
трам-лучніком Богушам. Едзе па навуку
да полацкіх майстроў, бо чуў: іхнія
стрэлы за сотню крокаў прабіваюць ня-
мецкую браню, нібы тую клявовую до-
шчачку.

Богуш прыгладзіў узбунтаваныя вет-
рам блявлявы валасы, тройчы перахры-
сціўся на сафііскія крыжы і рушыў па
гразкім пасля ўчарашняга дажджу ўзвозе
да торжышча. Гадоў аршанскі майс-
тра меў за тры дзесяцікі, ногі ў новых
пасталах ступалі лёгкі, а на плечу на
выслізганай да бляску кульбе вісела
раднавая кайстра.

На тэргу ён купіў падрумянены пірог
з зейчынай і, памалу адкусваючы, прай-
шоўся паміж паўпустых у будны дзень
прываўкаў. Спыніўся каля дзеда, што
гандляваў рыбаю, прычмокнуў языком,
кінуўшы вока на лясча, які не ўтоўпіўся
ў драўлянае вядро. Падзіўся на двух-
галовых хвастатых звароў, што шчырылі-
ся з калчанаў. Прыслухаўся да размовы
двух дружыннікаў у дашчатых бронях*
і адразу неяк наструніўся. Ваяры гана-
нілі, як учора на княжых борцях зла-
вілі пчаладзёра.

— Прывялі таця ў церам, — апавядаў
старэйшы векам дружыннік, — дык на
калені заваліўся і ягона: «Памілуй, кня-
жа, не ведаў я, што твой мёд краў!»
А князь рач: «А хіба не ведаў ты, што
мёд гэты не твой?»

Воі засмяяўся.
— І піўцом князь пачастуе, і слаўцом,
— скрозь смех сказаў малодшы.

— А ці ведаеш, рачэ князь, — працяг-
ваў старэйшы, — што над табой немцы
ўчынілі б? Галавой — у лязьбень з мё-
дам, і пі, пакуль душа не адляціць.

Богуш на крок адступіў, але слухаць
стаў яшчэ ўважней.

— Ага, — згадзіўся малодшы. — Ча-
лавек з леціголы** баяў. Рытары*** ў
іх борці адабралі, а пчалароў у мёдзе
патапілі.

Неспадзеўкі на торжышчы ўсчаўся
крык. Усе, хто мог, рынулі да ракі. Пры-
лаўкі зусім апусцелі, каля свайго тавару
засталіся адно ганчар з бондарам.

На беразе вірыўся і рос вялікі збой
гараджанаў. Тут был і купцы, і рука-
месляры людзі ў магерках, і манахі ў даў-

гіх чорных рызах. Наперадзе тырчалі
чырвоныя баярскія шапкі з сабалінаю
ірхой, Богуш, націскаючы плячом, пра-
браўся ўперад. Пры самай вадзе ляжалі
двое мужчын з туга скручанымі скура-
нымі паскамі рукамі і нагамі: адзін —
таўсматы і вірлавокі, другі — драбна-
ваты і вастраносы, з ускудлачанаю гала-
вой. Апрахані на абодвух былі рэзадра-
ныя і прыпаленыя.

Поруч з Богушам апынуўся той самы
дзед, што прадаваў лясча, — прыкль-
паў са сваім вядром, з якога вытыркаў
рыбіны хвост.

— Што за людзі? — напайголасу за-
пытаўся аршанскі майстра.

Сусед аказаўся гаваркі.

— Нямецкіны-выведнікі, у нядзелью
злюўлены. Таўсты на ганчарным канцы
ў студні зелле сыпаў. Хацелі яго з той
студні напайць, дык так зубы сцяў, што
мячом не расціснеш. Тады сабачку ва-
лечашчаму таво даў далі. Сабачка і па-
жыў, як Дзвіну на чаўне пераплысці.
А гэтага, — кінуў дзед на ўскудлачана-
га, — Няжыла з Запалоцкага пасада зла-
віў. На пастой да Няжылы папрасіўся,
а ў сне па-свойму гергетаць пачаў. Пад
жаркім жалезам абое прызналіся.

Богуш упіўся вачыма ў звязаных вы-
ведніках.

— А кажучы жа, у князя Уладзіміра
вечны мір з Рыгай, — зноў загаварыў ён
да дзеда.

— Мір, — пацвердзіў той. — Купцоў
нямецкіх князь у крыўду не дае. Дру-
жына іхні тавар вартуе. А выведнікі
князь наказуе не літаваць.

— Пасаднік, пасаднік... — пранеслася
па натоўпу, і людзі расступіліся, даючы
дарогу чатыром цівунам і пасадніку ў
ваверкавым футры.

Вастраносы кудлач, што дагэтуль ля-
жаў сіха, перакціўся са спіны на бок,
тварам да натоўпу, і тонкім пакутным
голосам закрываў:

— Людзюхны, ратуйце! Не нямын я,
людзюхны! Пятром мяне завуць. І баць-
ка быў Пятро. Купец я з Друцку. Астаў
ад сваіх, хацеў на вялікідзень у святую
Сафію схадзіць. Жонцы і дзеткама хацеў
пасвячонае ў Полацку речка прывезці.
Няжыла мяне апаіў і грошы забраў, а
пасля нямычынам абвясціў!

Збой прыслухаўся і пацішэў.

— Пятро я. Хрыстом-богам прашу, не
губіце нявінную душу! — маліў вастран-
осы. Богуш глядзеў на яго, і на твары
аршанскага лучніка не было шкадобы.

Але знайшліся ў грамадзе і жаласныя
сэрцы.

— Можна, і праўда Пятро ён? — пра-
мовіў нехта.

— На агнёвым роспыце прызнаў сябе
нямычынам! — гучна сказаў да людзей
пасаднік.

— Грэшны, не сцярапей пакуты, — зноў
падаў голас кудлач. — Сам на сябе на-
гаварыў.

— Да князя паслаць! Няхай князь су-
дзіць! — закрывалі ў натоўпе.

— Другі ў князя клопат. Перавозчык
паслоў у Бельчыцы павёз. Можна, і нашай
ён крыві, — пасаднік паказаў нагой у
зялёным боце на вастраносага, — ды ўсе

адно пераветнік*. А пераветнікаў князь
Уладзімір загадаў судзіць скоро.

Збой незадаволена загудзеў.

— Пятро я! — адчайдушна заекатаў
кудлач. — Крыж буду цалаваць, што
Пятро!

У гэты момант нечакана загаварыў
таўсматы выведнік. Ён сказаў толькі тры
словы:

— Яго імя Готфрыд.

— Не верце яму, людзі! — у смярот-
ным жаху завершачаў кудлач. — Бога ў
цябе няма, лацінец пракляты!

— У Дзвіну іх! — выгукнуў Богуш, і
вакол таксама закрывалі: — У Дзвіну!

Пасаднік махнуў рукой. Цівунны забілі
раты выведнікаў анучамі і пацягнулі
абодвух да чаўноў. У вострых вагах
аршанскага лучніка было змрочнае зда-
валенне. Грамада зноў загула, але ў гэ-
тым гудзе ўжо не было шкадавання.

— Далей адвосьце! — загадаў паса-
днік. — А то вада спадзе, дык с...кі тыр-
чаць будучэ.

Чаўны хутка выйшлі на строму. Ціву-
ны, надзеўшы выведнікам на шыі пу-
довыя камяні, асцяржона, каб не выку-
ліцца самі, спіхнулі іх у каламутную
імклівую ваду.

— Ні воўк ваўка, ні змяя змяю не гу-
біць, а чалавек чалавека губіць і радасць
з гэтага мае, — пачуў аршанскі майстра.
Гаварыў, хрысцячыся дрыготкай рукою,
падстаркаваты манах.

— Нядобра кажаш, мніх. Не да такога
чыну словы, — сурова азваўся нехта. —
Самі яны свае душы загубілі.

Збой ужо рассыпаўся, як па-над бера-
гам разлётся ўсцешаны жаночы крык:

— Глядзіце! Глядзіце!

На ўзвозе зарагаталі. Богушавы вусны
таксама расцягнуліся ў міжвольнай ус-
мешцы.

Хтосьці, відаць, некіі весялун з кня-
жых вотчын, што стаялі вышэй горада,
пасадыў на крыгу жарага, як агонь,
пеўня. Крыгу несла па самым быстраку,
а небарака-певень на ўсцеху разывакам
мітусіўся на сваім хісткім прыстанку і
раз-пораз пачынаў махаць крыламі, ні-
бы збіраўся пераляцець на трывалое
месца. Але да зямлі было не меней
траціны палёту стралы. Жарага гарпаш-
ніка згледзелі і на чаўнах. Пад радаснае
галёканне берага весляры павярнулі і
ўзялі наперахоп крызе. Людзі не разы-
ходзіліся, пакуль уратаванага пеўня не
выпусцілі на траву.

Пасля гэтых прыгодаў Богушавы па-
сталы адмералі яшчэ не адно попрышча
па драўляным насціле вузкіх вулак дзя-
дзінца і па гразі вакольнага горада і Вя-
лікага пасада, дзе дамы стаялі рэдка, а
ў гарадах ужо прабілі зямлю першыя
стрэлкі цыбулі. Адваячоркам лучнік ма-
ліўся ў царкве за Чорным ручаём і па-
ставіў свечку перад абразом багародзі-
цы. А калі на горад апусцілася знобнае
красавіцкае сутонне, Богуш, распятуўшы
перад тым, дзе жыўе кастапраў Даніла,
пераехаў у ціхае Запалоцце і пастукаў
у дзверы моцнай хаты над Палатой. Па-
стукаў адмыслова: два разы гучна і тры
— прыцішана.

— Здраднік.

* У той час у землях усходніх славян
княжэга сына ў тры гады садзілі на ка-
ня, у сем пачыналі вучыць грамаце, а ў
дванаццаць бацька браў отрока на вайну.

* Даспех накіштат кальчугі, але зроб-
лены з металёвых пластачак.
** Лецігола — продкі латгалцаў.
*** Рыцары.

«Творчы саюз: яго роля ў д'яходным жыцці грамадства» — так можна было ўмоўна вызначыць тэму гэтага «круглага стала». Размова за ім адбывалася ажыўленая, зацікаўленая і ў многім прычыповая. І гэта зразумела, бо праходзіла яна ў час абнаўлення, абвостранай па-трабавальнасці да сябе, у атмасферы галоснасці і самакрытычнасці, што створана ў краіне пасля XXVII з'езда партыі і студзеньскага (1987 г.) Пленума ЦК КПСС. Канкрэтнай нагодай для гаворкі пра надзённыя праблемы жыцця творчага Саюза, пра тое, што турбуе і непакоіць, стала падрыхтоўка да чарговага з'езда мастакоў рэспублікі, які пачне сваю работу праз тыдзень, 20 сакавіка.

У гаворцы за «круглым сталом» удзельнічалі: сакратар праўлення СМ рэспублікі, народны мастак БССР А. Анікейчык, старшыня бюро секцыі графікі, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Л. Асецкі, мастак-графік У. Басалыга, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Г. Вашчанка, сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР У. Гоманай, старшыня бюро секцыі крытыкі Б. Крэпак, начальнік аддзела выяўленчага мастацтва Міністэрства культуры БССР Г. Лойка, мастак-жывапісец В. Маркавец, старшыня бюро секцыі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва Т. Сакалова, заслужаны настаўнік БССР, адказны сакратар СМ БССР Л. Салавей, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР У. Стальмашонак, скульптар А. Фінскі, народны мастак БССР Л. Шчамялёў.

Б. Крэпак: Мне здаецца, што нельга асэнсаваць узнятую тэму без загляблення ў тыя праблемы, якія вызначаюць і сённяшні дзень, і будучыню нашага Саюза. Першая — якасць твораў, якія экспануюцца на выстаўках і якія ўпрыгожваюць нашы быт і жыццё паўсядзённа (плёнэрная пластыка, творы манументальнага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтваў, станковы жывапіс і графіка). Другая праблема, цесна звязаная з першай, — прапаганда гэтых твораў. Трэба сказаць, што за апошнія дзесяцігоддзе праблема гэтая амаль не зрушылася з месца.

У. Гоманай: З гэтым нельга не пагадзіцца. Прапаганда твораў мастацтва сапраўды ідзе без іх асэнсавання, інфармацыя, калі не сказаць: прымітуна.

Л. Шчамялёў: Вядома, не прыцягнеш увагу да выставак, калі іх будучы прапагандаваць так, як гэта зрабіў нядаўна на тэлебачанні Валерый Буйвал. А перадача ж была для юнацтва, маладых людзей, вымагага гаворкі сур'ёзнай, кампетэнтнай.

Б. Крэпак: Факт тым больш сумны, тым вядучы — член нашага маладзёжнага аб'яднання, мастацтвазнавец...

Дарэчы, праблема творчага росту маладых мастакоў і крытыкаў — гэта трэцяе, пра што нам абавязкова трэба сёння пагаварыць, тым больш, што работа самой маладзёжнай камісіі, па кідае жадаць намнога лепшага. Яе работа зводзіцца да размеркавання творчай дапамогі ды арганізацыі так званых «ціхіх» маладзёжных выставак, на якіх і дыскусіраваць няма пра што. У выніку мы атрымліваем тое, аб чым так часта наракаюць у артыкулах і гавораць з трыбуны пра «творчасць маладых»: сацыяльнае раўнадушша, адыход ад вострых грамадскіх тэм. Тыя ж, хто такіх тэм не абмяняе, працуюць «халоднымі рукамі», і гэтым толькі дыскрэдытуюць значную тэму. Так, няма маладых жывуць у сваім маленькім свеце, у сваім «скіце», пазачыняліся на мансардах і ў падвалах-майстэрнях, а часцей за ўсё — дома, паміж шафай і дзіцячым кутком, адгардадзіўшыся ад таго, што робіцца ў вялікім свеце. Але ці толькі яны ў гэтым вінаватыя?

Л. ШЧАМЯЛЕУ

Т. САКАЛОВА

Л. САЛАВЕЙ

У. БАСАЛЫГА

А. ФІНСКІ

Г. ЛОЙКА

У. Басалыга: Тут ёсць пра што пагаварыць, над чым падумаць, ёсць нагода — выстаўка «Маладосць рэспублікі»...

А. Анікейчык: У тым-та і штука, што праблема выхавання моладзі для нас — «любімы канёк». Мы, на жаль, толькі пра яе гаворым, на справе мала што робім пасля таго, як выпускнік пакідае сцены інстытута. Натуральна, што агульная

нашай творчай арганізацыі, пра гэта, дарэчы, гаварыў не так даўно Барыс Крэпак у лімаўскім артыкуле, няма ніводнага члена Саюза да трыццаці гадоў. Утварыўся нейкі штучны працэс «старэння» творчай арганізацыі, у якую па законах жыцця павінны пастаянна ўлівацца свежыя; маладыя, няўрымслівыя сілы.

Л. Шчамялёў: Дзе яна, тая няўрымсліваць? На жаль, не

мееце паняцце «дагавор». Тое, якой будзе дагаворная работа, залежыць, у першую чаргу, ад пазіцыі самога мастака, ад яго прафесійнай падрыхтаванасці, сумлення. Акрамя таго, што дагавор стымулюе творчую дзейнасць, ён яшчэ вымагае сацыяльнай адказнасці. Тэматыка ў высокім значэнні гэтага слова ўвасобіцца ў дагаворнай рабоце глыбей, чым кулуарны падыход да свайго твора, вядома,

з выстаўкі «Майстры мастацтва — за мір». Малады жывапісец Бархаткоў прадставіў на яе зусім слабую работу, слабую і па гэмічных, і па густавых параметрах. І тым не менш яна падалася так, быццам гэта адкрыццё. Моладзь недаўмявала: дыфірамбы таму, хто проста кампілюе? Дык як можна даваць такой крытыцы, якая псуе густы гледача і ўводзіць у зман самога мастака?

КРЫТЭРЫЙ—ЖЫЦЦЁВАСЦЬ І МАСТАЦКАСЦЬ

«Круглы стол»
«LiMa»
ў Саюзе
мастакоў БССР

«гаварыліна» адбіваецца на якасці мастацтва. Скажам, вучыцца студэнт няблага, у выстаўках удзельнічае, а трапляе ў наша мастакоўскае асяроддзе на самастойныя «хлябы» і... чалавек няма. Ці ж гэта не важная, сацыяльная праблема? Адкуль яна вынікае? Відаць, з няўмення, а дакладней, з неаданна дыферэнцыраваць мастакоўскую моладзь на таленавітых і неталенавітых. Гэта выяўляецца потым толькі праз іх самастойную дзейнасць. На жаль, часта бывае так, што дыплом становіцца «лебядзінай песняй» маладога мастака, на якога так спадзіваліся яго педагогі... А стаўку з самага пачатку трэба рабіць на сапраўдны талент. Колькі сёння членаў маладзёжнага аб'яднання?

Б. Крэпак: Разам з тымі, што ў абласцях, — каля ста п'яцідзесяці...

А. Анікейчык: А ці набярэцца з іх хоць бы трыццаць чалавек, якіх мы можам упэўнена назваць надзеяй заўтрашняга мастацтва? Калі набярэцца, дык на іх нам і трэба рабіць стаўку, а не абстрактна разважаць пра моладзь наогул. Менавіта гэтым канкрэтным людзям мы павінны дапамагачь матэрыяльна і маральна, ствараць умовы для іх развіцця.

Л. Асецкі: Але ж, Анатоль, трэба ўлічваць і тое, што не ўсё пачаткоўцам адразу пад сілу. Тут ёсць і такі аспект праблемы, як уплыў індывідуальнасці педагога на творчы почырк маладога мастака. Пройдзе пэўны час, пакуль ён вызваліцца з гэтага «палону», набудзе самастойнасць, адметнасць...

Г. Вашчанка: Пакуль ён стане самастойным, пройдзе першапачатковы этап станаўлення, дык яму ўжо па ўзросце трэба з маладзёжнага аб'яднання выхадзіць. З аб'яднання выйшаў, а да Саюза не дарос... Наогул, мне здаецца, што аб'яднанне ўяўляе нейкую асобную арганізацыю, дзе ўсё нівеліравана, дзе ўсе ходзяць у адным рангу «усредненности». Быццам схаваліся і ад сябе, і ад праблем часу. І не дзіўна, што сёння ў

бачым мы яе і на выстаўцы «Маладосць рэспублікі». Усё тут быццам прыстойна і... сумна.

У. Басалыга: Але ж нам трэба разабрацца, дзе корань праблемы. Мо ён у саміх асяроджонных маладых людзях, якія не здольныя ні на рызык, ні на пошук? А можа, «указуючы перст» выстаўкома стаіць перад вачамі: рабі вось так, а не гэтак, а інакш не думай. Моладзь ужо добра завоіла — запырачыш, дык страціш матэрыяльна.

Г. Вашчанка: І мне таксама падалося, што выстаўку добра «падстрыглі» арганізатары. Вось чаму яна выглядае так, быццам на ёй выставіліся не маладыя людзі, а «благополученькіе» старыя. Думаю, што на абмеркаванні «Маладосці рэспублікі» крытыкам не будзе пра што гаварыць. Моладзь не задавала праблем, якія можна было б аднесці да разраду спрэчных, але цікавых, гэтаксама, як і праблем бяспрэчна нецікавых. Так што, калі выстаўком не рызыкуну прпусціць у экспазіцыю творы праблематычныя, эксперыментальныя, спрэчныя, то ён зрабіў вялікую памылку.

Т. Сакалова: Я сама ўваходзіла ў склад выстаўкома і скажу: творы прымалі дастаткова аб'ектыўна. Проста ў цэлым былі слабы ўзровень саміх работ. Мне здаецца, што гэтая інерцыя была закладзена значна раней, і справа, паўтараю, не ў выстаўкоме, а ў тым, што моладзь ужо ведала, якіх тэм і сюжэтаў чакаюць ад яе на выстаўцы. Думаю, што прычыны — у дагаворнай сістэме, якая не дае мастаку прынесці і паказаць тое, што ён хацеў бы перш за ўсё. Вось чаму многія маладыя катэгарычна супраць дагавораў. І сапраўды атрымліваецца, што за «ката ў мяху» плацяць значна больш, чым за гатовую выставачную работу, якую наогул могуць не закупіць.

Л. Шчамялёў: Я не магу з вамі пагадзіцца, Тамара. Відаць, вы, маладыя, няправільна разу-

калі за гэтай работай — кроў і пот мастака.

Т. Сакалова: На маю думку, больш шырокія і аб'ектыўныя закупкі твораў з выстаўкі і стануць тым добрым стымулам творчага росту мастака — і маральным, і матэрыяльным. А пакуль бывае так, што таленавітыя мастакі адмаўляюцца ўдзельнічаць у тэматчных экспазіцыях.

Б. Крэпак: Вы можаце прывесці канкрэтны прыклад?

Т. Сакалова: Магу, і ён нават звязаны з апошняй выстаўкай. Ёсць такі кераміст Жэня Кірылаў, таленавіты хлопец. Спрабавала ўгавораць яго прыняць удзел у «Маладосці рэспублікі». А ён ні за што не хоча, маўляў, тэматыка настолькі акрэсленая, што нічога новага, арыгінальнага там не будзе. Гаворыць, мне цікавей рабіць тое, што хачу і магу, не прымаю тэматычнай задачнасці.

А. Анікейчык: Любы высокамастацкі твор — заўсёды тэматны. Гэта пацвярджае гісторыя сусветнага мастацтва...

Л. Шчамялёў: Гэта так, і разам з тым мы ўсе павінны заахвоваць пошук. Вунь колькі падстаў для гаворкі дае маскоўская XVII выстаўка твораў маладых з эксперыментальнай праграмай. Чаму ж нам не даць магчымасць маладым шырэй раскрыць свае здольнасці, чаму ж не паглядзець, як яны разумеюць сённяшні свет, як яго адлюстроўваюць? Упэўнены, што гледача не трэба было б агітаваць наведцаў такую выстаўку. Трэба больш даваць і мастаку, і народу. А то мы прывыклі спасылацца на тое, быццам народ нас не разумее. Гэта ў вышэйшай ступені загнаная практыка.

В. Маркавец: Даўня і застаўся!

Л. Шчамялёў: Як састарэлі і нашы формы работы з маладымі. Яна ў нас не толькі не вядзецца, як тут адзначалася, але, што яшчэ горш, пад яе выглядам заахвоваюцца кампілятыўнасць, рэпрадукцыйнасць, імітацыя. Калі ласка, прыклад

А. Анікейчык: Я не здзіўлюся, калі хто-небудзь з сумленых маладых людзей адмовіцца выстаўляцца разам з такімі «творцамі»... І вось тут я хацеў бы паставіць пытанне пра выстаўкі аднадумцаў, пра выстаўкі па творчых пошуках і інтарэсах. Наспеў час карэнна змяніць нам формы выставачнай дзейнасці. Гэта, вядома, не проста. Але што мы на сённяшні дзень маем? Выстаўкі, якія ладзяцца пад шаблоннымі дэвізамі. Выстаўкі, прысвечаныя розным датам, тэмам, прафесіям: міліцыі, фізкультуры і спорту і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтваў і мастакоў і г. д. А потым яшчэ ўсе мы старзем і даходзім да розных юбілейных дат: аднаму — 50, другому — 70, трэцяму — 80. Даты гэтыя, вядома, трэба адзначаць. Мы разумеем, што чалавек пражыў жыццё, і, можа, адзін раз яму наканавана зрабіць персанальную выстаўку. Але вось тую семнаццацігадовую дзяўчыну, што ходзіць па праспекце, нашы «юбілейныя» турботы зусім не хваляюць. І выстаўкі ў Палацы мастацтва

Л. АСЕЦКІ

У. ГОМАНАУ

В. МАРКАВЕЦ

У. СТАЛЬМАШОНАК

Г. ВАШЧАНКА

А. АНИКЕЙЧЫК

Б. КРЭПАК

Л. Шчамялёў: Тым больш, што такія аб'яднанні — не навіна, вазьміце хоць бы кінематограф, яго творчыя аб'яднанні.

А. Фінскі: Я сказаў бы, што невялікія групавыя выстаўкі і могуць паказаць нашу штодзённую працу. Бо вялікія выстаўкі ў Палацы мастацтваў — гэта парад, «дэманстрацыя дасягненняў». Розніца вялікая, і яна вольна ў чым. На групавой ты можаш паказаць адразу дзесяць твораў, паглядзець на сябе і паказаць сябе вельмі сур'ёзна. Гэта — школа. А ў Палацы выставіш адзін твор, у лепшым выпадку — два.

В. Маркавец: Групавая выстаўка яшчэ дапамагала б выствеліць, хто ў нас працуе пастаянна, а хто — ад выстаўкі да выстаўкі.

Т. Сакалова: Лічу, што такія выстаўкі — эксперыментальныя, нечаканыя — рабілі і могуць рабіць члены секцыі дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва. Выстаўкі незвычайныя, самабытныя, заўсёды прыцягваюць гледача. Гэта пацвердзіла мінулага года экспазіцыя «Гармонія і асяроддзе», нядаўняя выстаўка керамікі двух нашых мастакоў-аднадумцаў Міколы Байрачнага і Валяціна Прыешкіна. Неўзабаве адкрыецца ў Доме работнікаў мастацтва выстаўка міні-габелена... І тым больш крыўдна было пацучу нядаўна ад паважанага Міхаіла Андрэвіча Савіцкага: мастакам-прыкладнікам няма чаго выстаўляцца, трэба зачыніць для іх залы Палаца мастацтваў — хай ідуць на прадпрыемствы і займаюцца там вырабам тавараў народнага ўжытку. Ці не ў такім вольна стаўленні і прычына, што ў Мінску няма базы для прыкладнікоў, што закрыта кафедра тэкстылю ў нашым тэатральна-мастацкім інстытуце?..

Л. Шчамялёў: Ва ўсім свеце людзі ходзяць у музеі, каб паглядзець творы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва... Гэта ж, бадай, самы старажытны від мастацтва на зямлі!

А. Фінскі: Я хацеў бы дадаць яшчэ вольна што. Цяпер ставіцца пытанне, як надаць паркам рэспублікі непаўторнае аблічча. Думаю, вялікую карысць тут прынеслі б менавіта групы аднадумцаў, канкрэтных людзей, аб'яднаных творчымі пазіцыямі, сумеснай ініцыятывай.

Г. Лойка: Мне здаецца, што на сённяшні дзень бяда нашага выяўленчага мастацтва ў тым, што яно ў асноўным сканцэнтравана ў Палацы. Нам сапраўды, я тут згодзен, вольна патрэбны і невялікія выставачныя залы для групавых экспазіцый. Гэта праблема вялікая...

У. Басалыга: Заканчваецца рэканструкцыя Траецкага прадамесця. А ці ёсць там хоць адна выставачная зала?

Г. Лойка: На жаль, не.

У. Басалыга: Затое больш, чым дастаткова, запраектавана тут кафэ і бараў...

Г. Лойка: Вольна гэтае пытанне і трэба ставіць перад гарадскімі ўладамі.

Л. Асецкі: А я хачу звярнуцца да вас, Георгій Валяцінавіч, як да прадстаўніка Міністэрства культуры рэспублікі. Трэба паклапаціцца пра выставачную залу ў Полацку. Сорамна, але факт: тут няма элементарных памяшканняў бытавога прызначэння, людзям няма дзе

распрануцца. Няўжо мы не здольныя спраектаваць для выставачнай залы спецыяльны павільён, дзе можна было б саставіць і скрыні з палотнамі, якія цяпер загрузваць вольна вестыбюль сабора? Такое вольна выставаачнае памяшканне не мае і стацыянарнага абсталявання: для выстаўкі «У краі блакітных азёраў» мы вымушаны былі везці нават рэйкі з Мінска.

Б. Крэпак: Без патрэбнага абсталявання наогул немагчыма «эржысіраваць» ніводную экспазіцыю. У ідэале яно павінна быць да кожнай выстаўкі індывідуальным. Мы ж гэтую праблему ніяк не рашаем, таму такое аднастайнае, прымітыўнае афармленне экспазіцый у Палацы мастацтваў.

Г. Лойка: Магу паведаміць, што мы ўжо выдзелілі сродкі ўсім абласным упраўленням культуры для выставачнага абсталявання, у тым ліку, немалыя грошы для полацкай галерэі.

Г. Вашчанка: Хацеў бы звярнуць увагу на той факт, што такі буйны абласны цэнтр, як Гомель, не мае ў музеі аддзела выяўленчага мастацтва, не кажучы ўжо пра карцінную галерэю. А між тым у гомельскім парку захавалася выдатны комплекс палаца Паскевіча з саборам і ўсыпальніцай. Палац аддадзены дзецям пад розныя тэхнічныя гурткі. Калі падысці да гэтай справы з пазіцыі дзяржаўных, дык для работы гурткова можна было б знайсці месца ў іншым, сучасным, будынку. Комплекс жа, дзе і прыгожы ландшафт, і своеасаблівае архітэктурнае асяроддзе, было б мэтазгодна зрабіць буйным культурным цэнтрам. Гэта тым больш дарэчы, што ў Гомелі захавалася выдатная калекцыя ўнікальных твораў прыкладнага мастацтва, жывапісу і г. д. Ды і сам калектыў гомельскіх мастакоў перспектывы, цікава працуе, і ў гэтым культурным комплексе творы гамельчан маглі б заняць належнае месца... А ўзяць нашы мінскія музеі. Як тут распараджаюцца творами мастацтва? Пакуль што яны проста ляжаць у запасніках мёртвым грузам.

У. Басалыга: Так, менавіта ў запасніках. Калі гаварыць пра Дзяржаўны мастацкі музей БССР, дык тут наогул назіраецца парадкавая сітуацыя: зала на першым паверсе, дзе раней экспанаваліся творы беларускага савецкага мастацтва, ператворана ў звычайнае сховішча са стэлажамі...

Л. Шчамялёў: Гэта ж неадрававальна! У гэтых залах, акрамя пастаяннай экспазіцыі, можна было б наладжваць і часовыя. Дзе, як ні ў музеі, госці сталіцы могуць пазнаёміцца з узорамі сучаснага нацыянальнага мастацтва беларусаў? А між тым ніхто не спытаў у дырэктара музея: што ж ты нарабіў?!

У. Басалыга: Ці толькі ў дырэктары справа? Ёсць і другія людзі, якія кіруюць культурай, а значыць павінны думаць і пра будаўніцтва музейнага сховішча. Пакуль жа аўтаматычна ў нас даглядаюць лепш,

ва ўсякім разе будуць для іх гаражы.

Г. Вашчанка: Праблема сховішча цягне за сабой яшчэ адну вольна праблему. І тут я не разумею пазіцыі Міністэрства культуры, якое, каб разгрузіць запаснікі, проста перадае нашы творы нават туды, дзе не арганізавана іх захоўванне. Так здарылася з творами Івана Рэя. Рыхтуючыся да 50-годдзя, ён збіраў свае палотны для персанальнай выстаўкі і з гэтай мэтай паехаў у Крупкі. Там яму казалі, што карціна... знаходзіцца ў гаражы. Яна і сапраўды была там. А побач карцінай мастака Шыбнёва быў накрыты грузавік. Калі Рэй звярнуўся да загадчыка клуба, той заявіў: «Я іх спісаў і магу рабіць з імі, што хачу»...

Л. Шчамялёў: Так загінула і мая работа ў Бялынічах...

Л. Асецкі: Вольна чаму трэба дамагацца, каб у кожным абласным цэнтры былі свае карцінныя галерэі і абвясцова з раздзелам сучаснага мастацтва рэспублікі!

А. Анікейчык: Мы палюаем кіраўнікоў, калі гучна гаворым: дайце карцінную галерэю. Нас разумеюць так, быццам мы патрабуем нейкую вільна будыніну з мармуровымі калонамі. А праблема ж можа вырашацца значна прасцей. Як, напрыклад, у Славеніі. Яна памерам з нашу Віцебскую вобласць, а мае 170 карцінных галерэй. Я спачатку не паверыў, што такое магчыма. Але пры знаёмстве аказалася, што некаторыя галерэі толькі ўдвай большыя, чым вольна гэты наш пакой, дзе праходзіць «круглы стол». Вольна і думаеш, чаму нам у рэспубліцы не стварыць такія невялікія эстэтычныя цэнтры?

Л. Салавей: Ці не вынікаюць усе нашы беды з той прычыны, што мастак сёння страціў свае пазіцыі барацьбіта за ідэалы? А значыць — і аўтарытэт. А ён жа павінен штодзённа даказваць, што можа быць у грамадстве дзейнай сілай. Пакуль жа, — мне гэта даводзілася назіраць і ў раёнах, і ў абласцях, — партыйныя і савецкія органы не ведаюць, як выкарыстоўваць плён працы мастака, як праводзіць у жыццё ўвасоблены ў палотнах ідэалы праз выставачную дзейнасць.

Л. Шчамялёў: Спытайце, а ці часта ў Мінску сакратары райкомаў, старшыні выканкомаў бываюць на нашых выстаўках?

Л. Салавей: Калі да нас не ходзяць, дык мы павінны ісці ў народ.

У. Басалыга: Як вы, Ларыса Фёдаравна, гэта сабе ўяўляеце?

Л. Салавей: Ісці з выстаўкай...

У. Басалыга: Несці яе на сваіх плячах? Я, вядома, утрырую, але доля праўды тут ёсць...

Л. Салавей: Гаворка цяпер не пра арганізацыйны момант... Трэба змагацца за справу, якую ты робіш, каб твае творы знаходзілі дарогу да чалавека. Часам жа ўсе намаганні мастака звядуцца да таго, каб прадаваць сваю работу.

Далейшы лёс твораў яго не цікавіць, бо ён ведае, што яны пойдучы ў запаснікі. Гэта ў лепшым выпадку. А што ў горшым — мы бачылі ў крупскім гаражы. Уявіце сабе на хвіліну, з якой аддачай будзе працаваць над дэталіямі работ, калі б яму казалі, што яны тут жа будуць выкінуты на сметнік або закапаны ў зямлю?

Б. Крэпак: Калі б мастак быў упэўнены, што яго творы накіраваны даўга жыць сярод людзей, ён з большай адказнасцю ставіўся б да сваёй працы, да яе якасці.

Г. Лойка: Калі гаварыць аб якасці твора, аб яго прапагандзе, дык мы мяркуюем вырашаць праблему ў такім шляхам: на выстаўках прысуджаць прэміі па ўсіх жанрах. На з'ездзе нам трэба будзе пагаварыць пра тое, каб не толькі Саюз мастакоў і Міністэрства культуры адлічалі сродкі на гэтую справу, але і прыцягваць да яе буйныя прадпрыемствы, калгасы, як гэта робіць у Прыбалтыцы.

У. Стальмашонак: Абсалютна згодны, што галоўны прапагандыст твора — яго якасць. Але патрэбны яшчэ і якасныя арганізацыйна — структурныя формы выставачнай прапаганды. Мы шмат тут гаварылі пра групавыя вернісажы, аб'яднанні мастакоў па інтарэсах, выстаўкі на жанрах і г. д. Але структурна такія выстаўкі-эксперыменты пакуль не ўяўляем. На Каўказе правільна гавораць: новае віно ў старыя бурдзюкі не наліваюць. Вольна і нам трэба паглядзець, куды мы наша творчае «змесціва» будзем наліваць. Я хачу паслацца на думку Віктара Маркаўца, якую ён выказаў нядаўна на секцыі: калі мы не знойдзем новую форму паказу калі не пабудуем усё жыццё вакол выстаўкі, не той традыцыйнай, вядома, а свежай, нечаканай, дык па-ранейшаму мастакоўскага шчасця кантактаў з людзьмі мы мець не будзем.

А. Анікейчык: Дык як ты ўяўляеш сабе гэтую новую структуру?

У. Стальмашонак: Дазволю сабе крыху пафантазіраваць. У Палацы мастацтваў дзейнічае выстаўка. Круглы год. Яна не тэматычная, не Іванова або Пятрова, а наша агульная, пастаянная. Змена экспазіцыі адбываецца ў ёй кожны месяц, напрыклад, першага чысла. Уяўляецца, кожны мастак штомесяц можа выстаўляць на ёй сваю новую работу, прычым тую, якую хоча паказаць! І глядач прывыкне да таго, што на пачатку месяца знойдзе ў экспазіцыі шмат нечаканага. Пры добрай арганізацыі за тыдзень да таго першага чысла можна не толькі памяняць экспазіцыю, але і зрабіць закупкі. А чаму і сапраўды не прысуджаць прэміі лепшым твораў? Як гэта робіцца ў Балгарыі, напрыклад? Чырвонымі этыкеткамі адзначаюцца творы-прэтэндэнты на першую прэмію, дапусцім, іх будзе дзесяць па кожным відзе і жанры мастацтва. Сінімі — некалькі другіх, а зялёнымі — трэція. Я бачыў на сусветным

біенале-5 у Балгарыі, як невялікі пейзаж атрымаў чырвоную этыкетку. А вялікія тэматычныя палотны вядомага мастака не атрымалі нават зялёнай. Галоўны крытэрыў ацэнкі — толькі мастацкасць, толькі яна!.. Так трэба зрабіць і ў нашым Палацы. Тады ў ім закіпіць жыццё, тады ў ім будзе тое, пра што мы ўвесь час марым. Людзі будуць спрачацца будучы гаварыць пра жывапіс, пластыку, словам, пра мастацтва. Зрабіць такое нам ніхто не перашкаджае, трэба толькі захацець, трэба толькі адчуць сябе паўнапраўнымі гаспадарамі свайго дома.

В. Маркавец: Ідэя сапраўды цікавая. Так мы зможам сістэматычна выстаўляцца, атрымліваць аб'ектыўную ацэнку сваёй творчасці. І не па адной-дзвюх работах...

У. Стальмашонак: Дарэчы, можна было б падумаць і пра тое, каб на роўных з нашымі творами на выстаўцы экспанаваліся творы, якія ідуць праз камбінат. Не сакрэт, што ўзровень іх вельмі нізкі. Можна пайсці і далей: прапанаваць калгасам, прадпрыемствам, якія пералічылі на заказ грошы, набываць творы мастацтва непасрэдна з выстаўкі, з таго, што экспануецца на ёй. Так мы скіруем мастакоў, якія працуюць на камбінаце, да творчасці. А службы камбіната будучы займацца сваёй непасрэднай справай — у прыватнасці, прапагандаваць і рэалізоўваць тое, што ёсць на асноўнай выстаўцы года.

А. Анікейчык: Яшчэ колькі слоў аб прапагандзе нашага мастацтва. Я хацеў бы звярнуцца да пісьменнікаў: не забывайцеся пра нас. Мы ж ставімся да вашай творчасці з павагай. Вольна колькі выдатных графічных лістоў, ілюстрацый, скульптур, жывапісных палотнаў зрабілі мастакі, прапагандаючы вас, літаратары, і вашы творы. Хацелася б, каб плён нашай мастакоўскай працы вылікаў такую ж зацікаўленасць, каб на старонках часопісаў і газет з'яўляліся водгукі паэтаў, празаікаў, публіцыстаў...

У. Гоману: У «ЛіМе», дарэчы, нядаўна была змешчана справаздача па пытаннях міграцыі жыхароў вёскі ў горад. Прысутнічалі там паважаныя літаратары, адказныя кіраўнікі. Гаварылі пра тое, у прыватнасці, як узняць культуру на сяле. Але ніхто, на жаль, не ўспомніў пра ролю выяўленчага мастацтва ў жыцці вёскі. А праблема мае ранг сацыяльнай.

А. Анікейчык: Заканчваючы нашу гаворку, я хацеў бы прывесці прыклад з культурнага жыцця Грузіі: там мастакі і пісьменнікі працуюць плячо ў плячо, ствараючы парк Надара Думбадзе, бо ўсе разам дбаюць пра культуру свайго народа. І гэта сімвалічна, бо культуру нельга дзяліць на часткі. Яна ствараецца нашымі агульнымі намаганнямі, агульным клопамат усіх твораў за духоўны патэнцыял сацыялістычнага грамадства.

Матэрыялы «Круглага стала» падрыхтавала да друку Л. КРУШЫНСКАЯ.

— Перш чым пачаць гэтую гаворку, своеасабліваю рэцэнзію ў форме дыялога, трэба, відаць, высветліць зыходныя пазіцыі. Без канфлікту думак і ацэнак не ўзнікне спрэчкі, а значыць, як кажучы, не народзіцца і ісціна. Дык хто ж з нас «за», хто «супраць»?

— Намянаеце на тое, у чым цяпер часта папракаюць крытыкаў? Ведаючы асабісты ўзаемаадносіны іх з тымі, пра каго пішуць, можна загадаць «выліваць» крытычную ацэнку: сябры — хваліць, ворагі — ганіць...

— Паколькі ў дадзеным выпадку мы ўсё ж — адна асоба, будзем прадстаўляць тых «за» і «супраць», якія ўзнікаюць у аднаго крытыка ў працэсе роздуму над спектаклем. Дык будзем лічыць, што гутарку вядуць не «ворагі» і «сябры» стваральнікаў спектакля, а два шчырыя аматары беларускага балета, зацікаўленыя ў яго далейшых поспехах. А значыць, і зацікаўленыя ў высвятленні сапраўднай каштоўнасці зробленага. Бо веданне рэальнасці, цвярозы аналіз заўсёды былі неабходнымі для руху наперад.

— «Вясна свяшчэнная» ў Мінску, па-мойму, яры, відэвізны спектакль. І што немаловажна, у ім упершыню на беларускай сцэне інтэрпрэтацыя музыка І. Стравінскага. Вядома, якая складаная яна для балетнай трупы. Захавалася гісторыя, напрыклад, першай пастаноўкі гэтага твора і незадаволенасці кампазітара трактоўкай музыка балетмайстрам В. Ніжынскім. Далёкая ад звыклых для балета форм, наватарская па выўленчых сродках, яна і сёння захоўвае сваю незвычайную магутнасць, праўдзівасць і ўсю сваю складанасць. Не толькі для балетнай трупы, але і для арэстра. Тым больш прыемна, што танцоры і музыканты паказваюць высокі прафесіяналізм, артысты балета цудоўна арыентаваныя ў складанай палірытміцы партытуры. Паспрыяла гэтаму, вядома, вялікая музычнасць пастаноўшчыка спектакля В. Елізар'ева. Арэстр тэатра пад кіраўніцтвам Г. Правагорава гучыць ярка, тэмпераментна і цудоўна перадае як шалёную стыхію руху масы, так і таемнасць вясновага росту траў, узор лірычных дзявочых нагадоў.

ства, але і будзе сюжэт на канфілікце не паміж жаночай і мужчынскай сферамі (падставу для такога канфлікту даваў бы існуючы ў музыцы кантраст паміж імі), а паміж асобай і калектывам, канфілікце, даведзеным да свайго вышэйшага пункту — гібелі героя.

— А хіба ж харэограф, увабляючы музыку ў пластычныя вобразы, не мае права ўносіць штосьці сваё? Я думаю, мы не можам патрабаваць ад яго, каб танец толькі падтрымліваў музыку. Вядома, што цяперашнія балетмайстры не толькі пера-

скім. Пастаноўшчыкі скарысталі тое, што музыка «Балеро» ўспрымаецца слухачамі па-рознаму. Нават музыказнаўцы падзяліліся ў меркаваннях: адным чулася наступальная хада сіл добра і свята, другім — разгорнутае нашэсце зла, кашмару. (Сам кампазітар не пакінуў дакладных указанняў пра змест свайго твора, яго, хутчэй за ўсё, цікавіла вырашэнне тэхналагічнай музычнай задачы.) У нашым тэатры трактоўка музыка «Балеро» як сферы

у сцэнаграфіі «Стварэння свету» не вылікае ў вас такіх пытанняў?

— Сцэнограф «Стварэння свету» адразу дае зразумець, што яго дэкарацыі не пазначаюць пэўнае месца дзеяння балета, а з'яўляюцца своеасаблівым асэнсаваннем гэтага дзеяння. Помніце, першая ж сцэна балета — гэта як быццам наіўнае ўзнаўленне карцін біблейскага раю, і тут жа, падобны на метал, востраканечныя сілуэты ракет. Іранічнасць погляду чалавека

прашае верыць гледачоў. Але ён павінен іх паслядоўна выконваць. У «Стварэнні...» усе аўтары, ад кампазітара да мастака, адразу заявілі аб выбары прычэпадобнай формы, дзе сумяшчаюцца мінулае і цяперашняе, легенда і рэчаіснасць. А ў «Вясне...», наадварот, усе аўтары спачатку настройваюць нас на зусім іншую меру ўмоўнасцей, куды больш бліzkую да рэальнасці. А потым раптам бяруць і мяняюць правілы. Гэта ўсё роўна, як у пачатку лепісісу будзе напісана, што ў славян «браку не бываю, жёны свои умыкаю», а ў канцы мы раптам даведземся, што герой вячэаўся, накончыў з сабой і ўзнісся на неба.

— Дарэчы, узнясненне герояў у фінале балета трэба, па-мойму, разумець як адыход з бездухоўнага, жорстнага свету, своеасаблівы прыр'яд у духоўнасці. Тут Елізар'еў працягвае бліzkую яму тэму свядзення чалавечнасці, гуманізму. Гэта, як ён піша ў праграмцы балета, пратэст супраць бессэнсоўнага ахвярапрынашэння, якому супрацьпастаўляецца ўсвядомленае самаахвяраванне ў імя каханна. Харэограф сцвярджае ідэю бессмяротнасці духоўнага ў чалавеку.

— Бясспрэчна, балетмайстра патхняюць высакародныя намеры, але мастацкія сродкі, якія ён выбірае, адводзяць яго крыху ўбок. Узнясненне, як і вячаннасць, звязана ў нашай свядомасці перш за ўсё з хрысціянствам і, хочам мы таго ці не, нясуць у сабе цэлы комплекс аднаведных асацыяцый. Хрысціянства таксама ж сцвярджае ідэю несьмяротнасці. Але несьмяротнасць разумеюць па-рознаму. Ды і скачок з эпохі старажытнага паганства (з яе культам жывёлы і панаваннем пастаўласнага) да высокай самаахвярнасці асобы занадта вялікі.

— Думаю, мастак мае права выяўляць не толькі тыповыя з'явы, але і выключныя. Магчыма, балетмайстар хацеў паказаць першыя спробы пратэсту супраць крывавага ахвярапрынашэння, першыя правы асобы і, так сказаць, індывідуальнага каханна. Паўтарыць не гэтага патрабаваць ад мастацтва дакладнай аднаведнасці гісторыі. Гэта ж не навука.

— Тым не менш, у мастацтва і навуцы адна крыніца — жыццё. І балет увесь час імкнецца стаць як мага бліжэй да яго, як мага больш рэалістычным. Сам Елізар'еў зрабіў на беларускай сцэне для гэтага нямыла. У рэалістычным жа мастацтве найважнейшы спосаб абгульнення — тыпізацыя. Мастак можа, вядома, не здраджваючы праўдзе, паказаць з'яву выключную. Але не праўдападобную. Для мяне жучынак першабытнага юнака, які кідаецца ў агонь у знак любові і пратэсту, — з ліку неверагодных. Гэта проста не магло прыйсці ў галаву чалавеку, які жыве па законах роду. Гэта ўласцівае значна больш развітай свядомасці, і такія сітуацыі фіксавалі ў еўрапейскім мастацтве куды рэзней.

— А вам не здаецца, што ўсе гэтыя меркаванні правераныя толькі з тэарэтычнага пункту гледжання? Звычайны глядач імі цікавіцца мала. Для яго больш важна агульнае ўражанне ад спектакля, анцёрскай работы. А ў балете заняты як таленавітыя маладыя анцёры, так і майстры: І. Душнэвіч, Т. Шамятавец, А. Курноў, У. Намноў. Гледачу падабаецца «Вясна свяшчэнная». Сведчанне таго — аншлагі. Або глядач памыляецца?

— Мне здаецца, усё, пра што мы з вамі спрачаліся на «тэарэтычным узроўні», неспасрэдна датычыць практыкі, мастацкасці спектакля. А што да гледача... Дык ён заўсёды мае рацыю. Нават калі яго няма, як сказаў нехта. А ўжо тым больш, калі ён ёсць.

— Я разумею ваш жарт. Тым не менш, пастаноўка «Вясны свяшчэннай» сапраўды вылікае цікавасць, і пра яе, напэўна, яшчэ будуць гаварыць і спрачацца. Вось і пасля нашай гаворкі яшчэ нехта зацікавіцца яе прадметам.

— Прыдзе на балет і стане гледачом... А калі яшчэ пра нашы высновы задумаюцца стваральнікі спектакля, то наша мэта будзе дасягнута.

Юлія ЧУРКО.

«ВЯСНА Свяшчэнная»

Пра гэты спектакль (музыка І. Стравінскага, лібрэта і харэаграфія В. Елізар'ева, сцэнаграфія Э. Гейдэбрэхта, дырыжор Г. Правагораў), пастаўлены ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР, разважае ў своеасаблівай рэцэнзіі-дыялогу доктар мастацтвазнаўства Ю. ЧУРКО

кладваюць музыку на мову пластыкі, не толькі ідуць за ёй, але і развіваюць, дапаўняюць, дамысляюць яе. Вобразны лад харэаграфіі сёння можа быць, калі можна так сказаць, не толькі паралельным музычнаму, але і контрапунктуальным і нават «вертыкальным». Дарэчы, Елізар'еў часта падае прыклады арыгінальнага, свежага працятання музыка, — у «Шчаўкунчыку», «Спартану», «Карміне Буране», «Балеро». На мой погляд, гэта даволі правамерна, хаця часам вылікае пратэсты музыказнаўцаў. Правільна Елізар'еў пісаў у праграмцы «Вясны...», што трэба ствараць не падродковыя музыка, а яе харэаграфічныя вобразныя эквіваленты. І потым — давайце сабе ўявім гэты спектакль бесканфліктным. Ці не было б гэта сумна?

— Калі балетмайстар баіцца, што на яго спектаклі, створаным на абраную ім жа самім музыку, будучы сумаваць, ён

пазітыўнай узяла на сябе харэаграфію, як сферы негатывнай сцэнаграфіі. Канфлікт узнікае як бы паміж гэтымі дзвюма сферамі, створанымі сродкамі пластыкі і жывапісу. Думаю, што такое вырашэнне «Балеро», унікальнае па сваёй арыгінальнасці, не супярэчыць музыцы.

У «Вясне...» ж адступленне пастаноўшчыка ад музычнай драматургіі выклікала яшчэ адну неаднаведнасць, на мой погляд, дастаткова сур'езную. Усё, хто пісаў пра музыку «Вясны...», а сярод іх былі і прыхільнікі і праціўнікі, пагадзіліся на тым, што ў ёй перадусім адлюстроўваецца пачатковы, калі можна так сказаць, першабытна-родавы стан свядомасці і душы чалавека.

Напрыклад, Б. Асаф'еў лічыў, што «Вясна...» — гэта ўвасабленне старажытнапаганскага культу зямлі, што ў музыцы жыве «чалавек, які толькі-толькі аддзяліўся ад прыроды, паўзліты з ёй і нават яшчэ не стварыў уласнага бога». Б. Ярустоўскі падкрэсліваў, як многа значыла для І. Стравінскага думка пра «сілу чалавечай прыроды, спрадвечных інстынктаў, непадуладных сілам духоўнага прагрэсу». Не прыняўшы музыка «Вясны...», М. Рымскі-Корсакаў пісаў пра яе як пра «партугі на відучасць паўзвярнай душы прачалавецтва і яго заалагічнай рэлігійнасці». М. Друскін меркаваў, што Стравінскі «імкнецца перадаць рэальнае пазасабістае дзейства». Я так многа цытую для таго, каб паказаць, што па ўсеагульным прызнанні ў «Вясне свяшчэннай» малюецца карціна архаічнай, праславянскай, а то і прадаславянскай эпохі, што ў ёй адлюстроўваецца першасная калектывная свядомасць.

— Дарэчы, гэтую эпоху і малюе мастак Э. Гейдэбрэхт. На задніку дэкарацыі паказаны алены ці лось, свяшчэнны ахоўнік, культ якога існаваў у эпоху мезаліту, — татэм племені. Артысты апрануты ў нацыоны, якія нагадваюць проста кавалкі тканіны, у якую, па нашым уяўленні, зацікалілі старажытныя людзі. Мастак не аддзяляе адзін элемент арнаменту, лічачы, відаць, што яго яшчэ не прыдумалі людзі на тым узроўні развіцця, на якім паказаны яны ў музыцы. Мне спадабаўся і суровы паўночны налярты афармлення, і аблічча алены-лася (гэтую выяву нават няёміна назваць «мордай»), што ўносіцца над зямлёй.

— А мне падалося, што вобраз алены не зусім дакладна знойдзены мастаком. Па-першае, незразумела, чаму і дзе з'яўляецца алень, — ці то ён узнікае ў свядомасці людзей, якія вераць у тое, што яны вядуць ад яго сваё паходжанне, ці то ён на самай справе з'яўляецца на небе, ці то гэта своеасаблівы «каментарый» мастака да дзеяння.

— А чаму ж тады з'яўленне, снажам, вобраза «мадонны» на задніку ці чалавечы, які ляжыць,

XX стагоддзя, прычэпаўся ўсяго апаўднення адчуваецца гледачамі адразу ж. А ў «Вясне...» мастак паказвае рэальную абстаноўку, уводзіць нас у атмасферу змрочнай, халоднай прыроды, і з'яўленне алены «на небе» падаецца малавытлумачальным. Акрамя таго, гэтая выява дастаткова натуралістычная і не нясе ў сабе нішай інфармацыі, акрамя той, што гэта — алень. Яна не ўключана ў драматургію: выкіне яе, і ў дзеянні асабліва нічога не зменіцца.

— Але вернемся да драматургіі балета. Мы спыніліся на тым, што ў ёй адлюстроўваецца першасная калектывная свядомасць.

— Так, у музычнай драматургіі ўладарыць ідэя неадасобленасці ўласнага жыцця ад жыцця масы, калі «ўлада роду стаіць паперадзе ўсяго» (Б. Асаф'еў). А харэограф, пачынаючы спектакль быццам таксама з паказу паўстыхійнага, паўрытуальнага руху масы, у наступных сцэнах раптам робіць скачок на шмат стагоддзяў наперад і паказвае, як адзін з юнакоў паўстае супраць улады роду і ў імя каханна кідаецца ў ахвярнае вогнішча, на якім згарэла яго каханая.

— Вы лічыце, што ў часы, паказаныя ў спектаклі, людзі яшчэ не ўмелі нахаць, не ведалі індывідуальнай любові? Але ж нават у жывяльным свеце зафіксавана манагамія, усе ведаюць іранальныя гісторыі аб гібелі лебедзяў, якія страцілі пару, апаўдненні пра прывязанасці паміж чалавечымі і анцёрскімі.

— Мы з вамі становімся тут на шлях, ужо даўно пройдзены навукай. Не трэба блытаць інстынкты са свядомымі ўчынкамі. Што ж датычыць любоўных адносін людзей на ранніх этапах развіцця грамадства, дык тут даволі пераканаўчую карціну малюе Ф. Энгельс у «Паходжанні сям'і, прыватнай уласнасці і дзяржавы».

— Ці ж можна так проста правярць мастацтва з дапамогай навукі, «гармонію — алгебры»? Мастак мае права адходзіць ад гістарычнай дакладнасці, фантазіраваць, а харэограф, напэўна, асабліва. Балет жа досыць умоўны від мастацтва, і т. Гачэ нездарма гаварыў: для таго, каб балет быў хоць крыху рэальны, трэба, каб усё ў ім было нерэальнае.

— Гачэ меў рацыю ў тым, што балет не павінен капіраваць рэчаіснасць. У яго свая сістэма каардынат. Не будзем разумець словы гэтага ідэаліста і романтика літаральна. Не пагаджаемся ж мы з яго думкай, што лібрэта балета можна запісваць на манжэтах! Для нас гэта сур'езная літаратура...

— І ўсё ж не разумею, чаму, снажам, у «Стварэнні свету» аўтары маюць права перасноўваць стагоддзі і эпохі, змешваць рэальнасць і фантазію (дзеянне яго пачынаецца ў міфалагічныя часы Адама і Евы, а канчаецца ў сучаснасці ледзь не атамнай катастрофай), а ў «Вясне...» — не?

— Мастак, безумоўна, мае права сам прапаноўваць правілы гульні, у якія ён затым за-

Сцэна са спектакля «Вясна свяшчэнная».

Фота Ул. КРУКА.

— Я ахвотна пагаджаюся з вамі наконт музычнасці інтэрпрэтацыі балетмайстрам складанага рытму, але ў мяне выклікае сумненне аднаведнасць у цэлым харэаграфічнай драматургіі — музычнай. Ці правамерна ўнясненне вострага канфлікту ў сцэнічнае дзеянне, калі такога няма ў партытуры? Самыя аўтарытэтыя даследчыкі музыка І. Стравінскага сцвярджалі, што «Вясна...» пазбаўлена канфлікта драматызму, які стымулюе актыўнае сцэнічнае дзеянне. Тут няма падзей, якія фарміруюць сюжэт, і пры бізмезным дынамічным нарастанні ў творы захоўваецца эмацыянальна-вобразнае пастаянства. «Здавалася б, — піша аўтар кнігі «Раннія балеты Стравінскага» І. Вяршыніна, — кантраст дзявочых і мужчынскіх вобразных сфер стварае аснову для канфліктнай драматургіі, але гэтага не адбываецца. Наадварот, кампазітар адчувае абедзве вобразныя сферы як кантрастныя формы уваблення адзінага зместу». Гэтую ж думку падкрэслівае і Б. Асаф'еў: «Вясна свяшчэнная» — гэта «стыхійна-першабытны танец — усё як «адзіна». Пастаноўшчык жа спектакля не толькі адыходзіць ад гэтага эмацыянальна-вобразнага адзін-

павінен звярнуцца да іншай музыка, больш «нясёлай». Спроба ж развесяліць, заінтрыгаваць гледача ўводам у харэаграфію таго, што не мае хоць нейкай апоры ў партытуры, сёння, на цяперашнім узроўні разумення ўзаемадзеяння ў балете музыка і харэаграфіі, — такія спробы, як правіла, не атрымліваюць поспеху. Вось толькі адзін прыклад. Некалькі гадоў назад на музыку «Балеро» М. Равеля, якая змяшчае ў сабе, як вядома, адну тэму, ставіліся спектаклі, сюжэты якіх неслі канфліктныя калізій, фатальныя любоўныя трохкутнікі ці сутыкненне супрацьборных сіл. Сёння ж балетмайстар, калі ён сапраўдны прафесіянал, на гэта не пойдзе. Той жа Елізар'еў знайшоў магчымасць, не парушаючы монатэматызму, зададзенага музыкай Равеля, стварыць на нашай сцэне надзвычай хвалюючы, маляўнічы, увогуле, як кажучы, высокая ідэйна-мастацкі спектакль.

— Але ж у «Балеро» на мінскай сцэне таксама прысутнічае востры канфлікт, а ён, як вы самі сназалі, адсутнічае ў музыцы...

— Тут свая хітрасць у асаблівым, «драматургічным» сінтэзе музыка, харэаграфіі і сцэнаграфіі, які ўяўляецца мне ў поўным сэнсе слова наватар-

Не прэтэндуючы на бяспрэч-насць сваіх высноў і разваг, хачу падзяліцца думкамі па тых праблемах, пра якія разва-жаў у артыкуле «Як скарб духоўны» В. Жыбуль («Літ», 12 лістапада мінулага года). Раз-маўляючы з чытачамі артыкула — яго актыўнымі і пасіўнымі прыхільнікамі, чуў ад іх, што, маўляў, беларускамоўная лі-таратура (а літаратура, як вядо-ма, — зараз адна з найпершых, найгалоўных форм існавання нашай мовы) за першачарговую мэту можа мець не самыя вы-сокія арыенціры — напрыклад, выхоўваць духоўнасць, а арыен-ціры трохі «зніжаныя» — вы-хоўваць пачуццё нацыянальнай годнасці, нацыянальную свядо-масць, любоў да роднай мовы, гісторыі і ўжо выхаваны гэта, можна ісці і далей. Кажуць: няма чаго клапаціцца пра дах, калі падмурак нетрывалы. Зрэшты, магчыма, яны і маюць рацыю. Але я з імі, з такой думкай, пагадзіцца не магу, бо лічу, што далучальная зні-жанасць мэт, якія ставяцца пер-ад літаратурай, вядзе да зні-жанасці яе каштоўнасці, а значыць і да зніжэння інтарэсу да самой літаратуры. Пэўна зніжэннасць патрабаванняў апраўданая, напрыклад, для навучэнцаў, якія не зусім здат-ныя вучыцца, для чытачоў, якія не могуць як след разу-мець і разбірацца, але ж мы здатныя, мы можам — і вучы-цца, і разумець. І мы знаходзім крыніцы ведаў, якія задаваль-няюць нашыя незніжаныя за-патрабаванні, нашыя несанса-ваныя густы. Звычайна — у рускай літаратуры, а даклад-ней, у кнігах на рускай мове. Справа не ў мове, а найперш у тым, што ствараецца ці пра-пануецца на гэтай мове.

Пры цяперашняй плыні інфармацыі, у тым ліку і ў вы-глядзе мастацкай літаратуры, нельга ўратаваць нацыяналь-ную літаратуру (дакладней — літаратуру на нацыянальнай мове) ад забыцця, калі яна будзе толькі жаласліва абара-

няцца, «скардзіцца» на мац-нейшых. Мацнейшы таму і пе-рамагае, што ён мацнейшы. Хо-чаш быць сярод пераможцаў — мусіш стаць мацнейшым. Праў-да, ёсць і іншы шлях, які пра-пануюць мудрыя жартульнікі: палічы тое, што маеш, тым, што хочаш мець! Вось і ўся

танія? На жаль, вельмі мала. Часцей за ўсё трапляюцца тв-оры, якія хоць і на цікавую, скажам, на гістарычную тэ-му, але пры гэтым застаюцца толькі творами значнай тэмы, творами, якія не ўзняліся над «вяскавай» ці «ваеннай» літа-ратурай да Літаратуры.

вызначае высокая духоўнасць, высокія ідэяна-мастацкія якас-ці. Бо такія творы пішуцца на іншых мовах, бо такія творы друкуюцца на зразумелых на-шаму чытачу мовах. А не пі-саць іх «нянашым», як вы ра-зумеце, забараніць мы не мо-жам. Хіба што загадаць «на-шым» не чытаць?! Вопыт ра-біць недарэчны забароны ў нас, на жаль, ёсць, прытым ба-гааты.

І яшчэ адзін момант змаган-ня за выжыванне літаратуры на беларускай мове. Гэта — неабходнасць павялічыць коль-касць перакладаў з замежных моў. Толькі скажу адразу, на-воста ж перакладаць, адбіраю-чы дэфіцытную паперу, з рус-кай мовы, калі па-руску і так кожны з нас прачытае? Хіба што — каб даць зарабіць тал-мачу? Трэба, мне здаецца, пе-ракладаць толькі самае мала-дасупнае і разам з тым самае цікавае, актуальнае, вартае Але і ў гэтым выпадку мы буд-зем мець толькі плёнкі, бо плён, сапраўды, багаты, маг-чымы толькі тады, калі скосім сабою ж пасеянае. На чужым далёка не пасадзіш. Чужым ця-гніком да свае мэты не дабя-рэшся! А раз спазніліся на свой цягнік, то ці хутчэй даганяць яго — ён чакае не будзе, ці палічыць чужы цягнік за свой і ехаць да яго на мэты. Бо трэ-цяга — патрабаваць вярнуць свой цягнік назад, патрабаваць павярнуць кола часу назад — тут, як той казаў, не дадзена!

Трэба даганяць. Так мы лі-чым. І лічым, вядома ж, пра-вільна. А хтосьці лічыць інакш — што не трэба даганяць. Хіба ж ён не мае права на ўласнае меркаванне? Трэба лічыцца і з іншадумцамі, павважаць іх, калі хочам, каб яны паважалі нас.

Словам: якія мы — такое і ў нас. Хочам лепшага — мусім стаць лепшымі. Усё абумоўлена намі. Усё залежыць ад нас. Ад нашай, не ў апошнюю чаргу, мудрасці і адказнасці.

Мікола ШЭЛЯГОВІЧ.

АБУМОЎЛЕНА НАМІ, ЗАЛЕЖЫЦЬ АД НАС

проблема, і ўсё вырашэнне; як палічыш — так і будзе!

Літаратар павінен заслу-жыць, зарабіць увагу да сябе, да сваёй творчасці — прадук-цы, якаснай ва ўсіх адносі-нах працы. Давайце паглядзім, як у нас абстаіць справа з гэ-тым — з належнай якаснасцю. Ці многа з'явілася ў нас бела-рускамоўных літаратараў — за ўсю нашу немалую гісторыю, — чые творы мы можам па-ставіць упоравень з творами сусветнаведомых аўтарытэтаў мастацкага слова, як, напрык-лад, франкамоўны Бальзак, англамоўны У. Фолкнер, нямец-камоўны Г. Гесэ, рускамоўны М. Шалахаў ці М. Булгакаў? Якое ж наша першае рэагаван-не на гэтае пытанне? Мы пачы-наем адразу шукаць апраўдан-ні сваёй беднасці!

І як тут не пашкадаваць аб тым, што літаратурная прадук-цыя не пападае ў разрад той, якая падлягае дзяржпрыёмцы. Мажліва, дзяржпрыёмка ў да-дзеным выпадку вельмі б дапа-магла нам. Наколькі якасна лі-таратары твораць, настолькі іхнія творы прыцягальныя, ці-кавыя для чытача. Але ці многа з'яўляецца ў нас твораў, якія маглі б наталіць маю прагу чы-

Бянтэжыць мяне і выснова, што панацэяй ад хваробы бу-дзе сваё ўласнае «гюгоўства» і «друонства». Мяркую, выснова гэтая не з мудрых. Чаму так? Таму што, па-мойму, карані — нацыянальная мова, гісторыя, культура — яшчэ не мэта, а толькі шлях да яе. Шлях, які вядзе да вяршыні піраміды, дзе чалавек максімальна вызвалены ад догмаў, умоўнасцей, запрагра-маванняў, атаксамліванняў, а галоўнае — ад заўзятай сабе-дбайнасці.

Між іншым, пра пачуцці, у тым ліку і пра нацыянальныя, на абуджэнне якіх мы часам ускладваем вялікія надзеі. Пачу-цці ж — не самая высокая сфера, не сёмае неба. Вышэй за іх думкі, ідэі, а яшчэ вышэй — дух, духоўнасць. І чалавек та-кая ўжо няўрымслівая істота, што, як ты яго ні стрымлівай у рамках, межах, вопратках пачу-ццяў, ён усё роўна будзе імкнуцца ўгару — да думак, ідэі, а праз іх — да духоўнас-ці...

Значыцца, калі мы хочам, каб нас добра чыталі, то мусім і задавальняць, паўтараю, самыя высокія запатрабаванні пакуп-нікоў нашай прадукцыі — чы-тачоў. Мусім пісаць творы, якія

каў, і тэм, і клубаў, і вяду-чых. Глядзіш-глядзіш перадачу, чакаеш вырашэння адной праб-лемы, раптам пераклучаешся на праблему іншую, чакаеш выйсця з яе, раптам зноў пе-раклучаешся...

Напэўна, лепш гаварыць менш, ды па справе. Не ўсё добра, што доўга. Уражанне такое, нібыта стваральнікі пе-радачы доўгім часам МТЦ імкнуцца кампенсаваць вялікія перапынкі паміж выходамі ў эфір. Кампенсацыя не самая ўдалая.

Не хацелася б быць катэ-гарычнай. Тым больш, у ацэнцы ўвогуле цікавай і жывой спра-вы. Аднак, на мой погляд, «Ма-ладзёжны тэлевізійны цэнтр» толькі выйграе, калі ўдасца па-збегнуць тэматычнага нагува-шчання, інфармацыйных даж-джоў і слоўных лабірынтаў. Зрабіць бы ўсё — прасцей. Хоць, магчыма, гэта самае складанае...

А. САЗАНОВІЧ,
студэнтка факультэта
журналістыкі БДУ імя
У. І. Леніна.

НА ХВАЛЯХ ЭФІРУ

КАЛІ ЛАСКА, ПРАСЦЕЙ

БТ: разам ля экрана

Сёння гэтая перадача прэтэн-дуе на неафіцыйнае званне найбольш папулярнай перадачы рэспубліканскага тэлебачання. Сваёй арыгінальнасцю. Актуальнасцю. Незвычайнасцю... І, дарэчы, прэтэндуе не без падстаў. Калі параўноў-ваць з тым, што было ў мала-дзёжным вяшчанні БТ раней, «Маладзёжны тэлевізійны цэнтр» (а гаворка ідзе менаві-та пра гэтую перадачу) — цу-доўная знаходка. Удача.

МТЦ нарадзіўся ўлетку міну-лага года і адразу ж «пера-бег дарогу» іншым маладзёж-наму цэнтру. Станцыянарнаму і не тэлевізійнаму. Таму, які стала размясціўся ў Палацы культуры чыгуначнікаў імя Ільіча і «вышэйшым дасягнен-

нем» якога зрабіліся навагод-нія балі-карнавалы... Іх цяпер нават блытаюць. Ва ўсякім ра-зе не размяжоўваюць. Магчы-ма, гэта і няблага, абодва ж цэнтры дзеля адной мэты пра-цуюць. Але такім чынам, ду-маецца, прыніжаецца праца стваральнікаў МТЦ, якія, раз-пораз выходзячы ў эфір, аказа-ліся больш вынаходлівымі і апантанымі, чым іх калегі з Палаца чыгуначнікаў.

Неўзабаве МТЦ споўніцца год. Для тэлеперадачы «ўзрост» немалы. Ужо знік пры-смак навізны. Мінуў час, калі ўсё ўспрымалася як эксперы-мент. Заваяваны «свой» глядач. Гэта добра. Разам з тым, з'яўляюцца новыя кропкі адлі-ку, напрошваюцца іншыя па-

раўнанні. Малады глядач, можа, і не помніць, што было «да МТЦ», а вось за аналагічнымі праграмамі Цэнтральнага тэле-бачання сочыць пільна...

Што непакоіць — ужо сё-ння? Шмат паўтараў. Мала но-вага. Зразумела, што зрабіць «двухсерыйны» выпуск МТЦ раз у два месяцы (ці ў тры, як раней) значна лягчэй, чым ствараць штомесячную перада-чу на гадзіну-паўтары. Да таго ж, так, мабыць, лягчэй «заблы-таць» глядача. Нярэдка губ-ляецца пэўнасць: пра што ўсё-такі ідзе гаворка — пра «хэві-мэтэл», пра змены ў праекце Статута ВЛКСМ ці аб прыхіль-ніках «брэйк-дансу»... Усё гэта пачынае нагадваць вінегрэт. Усяго тут шмат — і ўдзельні-

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

РАСКАЗВАЕ ПІСЬМЕННІК-ГІСТОРЫК

Дэканат гісторыка-філала-гічнага факультэта Гомельска-га дзяржаўнага ўніверсітэта, праўленне абласнога таварыст-ва аматараў кнігі, народны ўніверсітэт ведаў аб помніках гісторыі і культуры правялі навукова-практычную канфе-рэнцыю па творах вядомага да-следчыка гісторыі роднай лі-таратуры і культуры, донцара філалагічных навук, пісьменні-ка А. Мальдзіса.

На канферэнцыі ішла зацінаў-леная гаворка аб кнігах «На-

скрыжаванні славянскіх тра-дыцый», «Падарожжа ў XIV ста-годдзе», «Таямніцы старажыт-ных сховішчаў», «Беларусь у люстэрку мемуарнай літарату-ры», «Восень пасярод вясны».

Аб навукова-даследчым ха-рантары твораў А. Мальдзіса, іх ролі ў выхаванні патрыятызму падрастаючага пакалення гаво-рылі асістэнт кафедры гісторыі СССР і БССР В. Сычоў, загад-чык кафедры беларускай літа-ратуры І. Штэйнер, асістэнт ка-федры В. Шынкярэнка, студэнт М. Шуканаў і іншыя.

А. Мальдзіс адказаў на шмат-лікія пытанні.

П. ЛУКІН.

«ПОМНІКІ ГІСТОРЫІ І КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСІ» № 1

Большую частку нумара зай-маюць матэрыялы, якія асвят-ляюць работу В з'езда рэспублі-канскага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры.

Да 70-годдзя Вялікага Каст-рычніка — публікацыі І. Сивар-цова «Яго шлях пачынаўся ў рэ-валюцый» (пра нашага земляка М. Вішнявецкага), В. Гладышава «У гады вайны і інтэрвенцыі» (аб харчовым забеспячэнні ра-бочых), М. Клімеца «На вуліцы Куйбышава ў Брэсце» (пра явч-

ную кватэру бальшавікоў Бе-ларусі і Літвы).

У раздзеле «З летапісу на-роднай славы» змешчаны на-таткі Г. Будай пра У. Амеляню-ка — «Мужны журналіст-пад-польшчык», артыкул М. Шумей-ні да 100-годдзя з дня нараджэн-ня Г. Гая — «Камандзір Жалезнай дывізіі», Г. Крылоў расказвае пра помнік-манумент савецкім воінам, што вывалялі Віцеб-шчыну ў гады Вялікай Айчын-най вайны — «Мемарыял адна-палчанам».

РЭФАРМАТАР ПОЛЬСКОЙ СЦЭНЫ

14 сакавіка грамадскасць Польшчы ўрачыста адзначаць 100-годдзе з дня нараджэння Ляона ШЫЛЕРА, аднаго з выдатнейшых дзеячаў тэат-ральнага мастацтва. Гэтая па-дзея ўключана таксама і ў ка-ляндар Арганізацыі Аб'ядна-ных Нацый (ЮНЕСКО).

У гісторыю польскай культу-ры Ляон Шылер увайшоў як рэфарматар тэатра, ствараль-нік маштабных, манументаль-ных і рамантычных спектакляў. У аднолькавай ступені ён быў тэатрыткам і практыкам, у сва-ёй творчасці спавядаў ідэі так звананага «жывога тэатра».

Нарадзіўся Ляон Шылер у Кракаве, выхоўваўся ў інтэлек-туальнай атмасферы бацькоў-скага дому і ў артыстычным кракаўскім асяроддзі. Атрымаў усебаковую адукацыю, з ма-ленства выявіў схільнасці да тэатра і музыкі.

Колькі перадаваенных гадоў Ляон Шылер жыў за мяжой, дзе пазнаёміўся і пасябраваў з выдатным англійскім рэжы-сёрам Г. Крэгам. Гэтая дружба значна паўплывала на будучую дзейнасць Л. Шылера, яго творчасць. У той жа час Шы-лер актыўна ўдзельнічаў у тэ-атральным таварыстве «Рэду-та», якое заснаваў яшчэ адзін выдатны дзеяч польскай куль-туры Ю. Астэрва.

Лёс не пеціў Ляона Шыле-ра. На ягоную долю выпалі доўгія дні і месяцы пакут у канцэнтрацыйных лагерах Ас-венціме і Лінгу... Але нягоды не зламалі творцу. Вярнуўшыся на вызваленую радзіму, ён пра-цягваў сваю дзейнасць на кар-рысць польскага тэатральнага мастацтва.

Спачатку Л. Шылер працаваў у Лодзі, дзе на сцэне Дзяр-жаўнага тэатра Войска Польска-га ажыццявіў шэраг пастано-вак, сярод якіх «Кракаўцы і горцы» В. Багуслаўскага, «Буря» У. Шэкспіра, «На дне» М. Гор-кага. Адначасова шмат нама-ганняў аддаваў ён выхаванню маладой творчай змены, узнա-чальваючы тэатральную школу.

У 1949 годзе Л. Шылер пера-язджае ў Варшаву і пачынае кіраваць «Тэатрам Польскім». Першы свой варшаўскі тэат-ральны сезон рэжысёр адкрыў ужо вядомым з Лодзі спектак-лем «На дне». Новы перыяд творчасці мастака быў надзві-чай плённы — ён ажыццяўляе па-станоўкі «Бронепоезда 14-69» У. Іванава, «Сулкоўскага» С. Жаромскага, на сцэне «Оперы Варшаўскай» рэалізуе свае му-зычныя задумы, рэдагуе тэат-ральны часопіс, узначальвае Саюз польскіх артыстаў тэатра і кіно...

Ляон Шылер заўчасна памёр у 1954 годзе. Дзейнасць выдат-нага мастака перапынілася ў пару вышэйшага росквіту. Па-сля сябе ён пакінуў глыбокія традыцыі тэатра, неабяякавага да рэчаіснасці, якія шануюцца і ў сучасным польскім мастац-тве сцэны.

У пасляваенны перыяд, калі ў Польшчы адбываліся рэвалю-цыйныя змены ва ўсіх сферах жыцця, рэфарматарскага дзей-насця Ляона Шылера ў тэатры спрыяла велічым пераўтварэн-ням.

Казімеж ПАСКУДЗКІ,
консул па пытаннях
культуры Генеральна-
га консульства ПНР
у Мінску.

Дзмітро ПАЎЛЫЧКА

БЕЛЫЯ САНЫТЫ

Сцяг

Жывое сэрца—прыстань бліскавіц,
Таму не трэба скардзіцца ніколі,
Што нехта ўпаў, расцяты напалам,
Або аслеп ці пасівеў заўчасна.

Калі баішся—выраж, выкінь прэч
Сваё нячулае да ўдараў сэрца,
А ў грудзі ўпхні сабе замест яго
Караўчыну, якой гаршкі вымаюць.

Але зрабіўшы так, не выбягай
На гул грымот, не прытварайся смелым,
Калі ануцу носіш за рабром.

Уся кроў твая яе не зробіць сцягам,
А кропля з сэрца, што было жывым,
Хусцініну ўзнясе па-над вякамі.

Асвенцім

З Асвенціма навек мне не вярнуцца,
Хоць дабрэвольна я сюды прыйшоў.

Тут чаравічкі дочкач маіх
Гавораць вырванымі языкамі.

Тут акуляры бацькавы на грудзе
Пабітых шкельцаў, зломаных апраў
Па жылачцы валовай я пазнаў,
Якой звязаў ён іх на пераносі.

Тут маміну пазнаў я сівізану
У стозе кос жаночых—па сцяблінцы
Сухага променя з пары жніва.

Метафар не шукайце ў гэтым вершы,
Калі ў вас ёсць або былі бацькі,
Калі хоць раз дзяцей вы абувалі!

Сутнасць

Тры дошкі знойдуцца мне на труну
Так, як знайшліся колісь на калыску,
Але калыска засталася людзям,
А дамавіна будзе толькі мне.

І словы знойдуцца на смутак мой
Так, як знайшліся для вясёлай песні.
Ды ці прымаюць гэту песню людзі?
Ды ці памрэ са мной мая туга?

Бо гэта надта цяжка—скласці песню,
Што, як калыска, з роду ў род ідзе,
Ад маміных вачэй да зор гайдае.

Бо надта ж цяжка—плакаць на самоце
І зберагчы ў душы сваю журботу
Такою ж непрывторнаю, як смерць.

Прагавітасць

Хоць і ўспяваю яблык есць чарвяк,
Ды не шукае да святла ён выйсця.
Ён сам сабе дарогу прагрызае,
Скрозь ежу і да ежы паўзучы.

Як толькі засвятлее перад ім,
Бы неба золкам, тонкай лушпіна,—
У змрок салодкі залатога плоду
Ён хуценька вяртаецца назад.

Ён перазвон зярнят, што б'юць
на сполах,
Паволі глушыць, абсмактаўшы іх,
Бо цішу любіць яшчэ больш, чым цемру.

Ён губіць сэрцавіну ўсю датла,
Каб плод салодкі, што яму дастаўся,
Не адрадзіўся ў дрэве гаманкім.

Жаль

Паслала маці па грыбы хлапчыну,
І заблудзіўся ён у гушчы.
Яго кусты здавалі, за крысё
Хапаў ажўнік, нібы злы сабака...

Пачаў крычаць было, калі сцяжнела,
Спужаўся голасу свайго і змоўк.
У сумны твар яго з усіх бакоў
Вачмі мядзведзіцы глядзела цемра.

Збудзіўся жаль у маладой душы
Па мацеры, па сонцу, па дзяцінству,
Ды не было паскардзіцца каму.

Ён не памёр, але яго няма ўжо,
Няма і тога лесу на зямлі,—
Адно ў мяне у сэрцы жаль застаўся.

Голас

Аблудны верш у залатой гартані
Свайго тварца гучыць як праўды гук,
Матыў пужлівы—смеласцю звініць,
Бясцілле—грае громам помсты й кары.

У ГЭТАЙ кнізе я бліжэй за ўсё падыду да таго, што прынята называць аўтабіграфіяй. Я назваў яе «Фарс», таму што яна складаецца з асобных момантаў — сітуацый, гратэскных і ў той жа час па-свойму паэтычных. Штосьці накшталт старэннікі кінфарсаў, асабліва тых, якія знялі Лорэл і Хардзі.

Яна пра тое, якім я ўспрымаю жыццё. У гэтай кнізе вам сустрэнуцца бясконцыя тэсты, якія пацвярджаюць абмежаванасць майго інтэлекту і кемнасці. Тэстам гэтым няма канца.

Галоўны жарт з Лорэлам і Хардзі, на мой погляд, заклочаўся ў тым, што яны выходзілі пераможцамі з любога тэсту.

Ім заўсёды ўдавалася заклучыць сумленную здзелку з лёсам. Менавіта гэта рабіла іх крыкліва захлапальнымі і смешнымі.

У іх фільмах было вельмі мала кахання. Часам была сітуацыйная паэзія шлюбаў, што само па сабе штосьці іншае. Яшчэ адзін тэст з камічным вырашэннямі, пры ўмове, што ніхто ад гэтага не пацярпеў. Усё адбывалася па добра вольі.

Каханне як такое ніколі не было прадметам дыскусіі. Маё дзяцінства часоў Вялікай Дэпрэсіі прайшло пад сцягам Лорэла і Хардзі. Яны атруцілі і развілі мой розум. Таму для мяне даволі натуральна капацца ў жыцці, не кранаючы кахання.

Яно не заслугоўвае маёй увагі. Што ж тады яе заслугоўвае? Сумленныя здзелкі з лёсам.

У мяне ёсць сякі-такі вопыт абыходжання з так званым каханнем. Правільней сказаць, я спадзяюся, што ў мяне ёсць такі вопыт. Уявім. Хоць выпадкі славага кахання, якія найбольш мне запомніліся і спадбаліся, можна аднесці да разрады элементарнай прыстойнасці.

Нейкі непрацягла час, а можа, наадварот, занадта працягла час, я да некага добра ставіўся. Чалавек плаціў мне ўзаемнасцю. Пры чым тут каханне?

Таксама я не бачу розніцы паміж любоўю да людзей і любоўю да сабак.

Дзіцем я гадзінамі, стаіўшы дых, назіраў за комікамі экранна і слухаў комікаў па радыё. Калі мая ўвага не была занята комікамі, то ёю завалодвалі сабакі. Нашы сабакі былі шчодралюбывыя вышэй за ўсялякую крытыку, і я валяўся з імі ў абдымку на тоўстых дыванах.

Я і цяпер гэтым займаюся. Сабакі пачынаюць стамляцца, бянтэжыцца і губляцца значна раней за мяне. Я мог бы прадаўжаць вечно. Вось як.

Аднаго разу адзін з маіх прыёмных сыноў у дзень свайго нараджэння, яму тады споўніўся 21 год, сказаў мне: — Ведаеш, ты ніводнага разу ў жыцці не абняў мяне.

Таму я яго абняў. Ён таксама абняў мяне. Атрымалася вельмі прыемна. Падобнае пачуццё я ўжо аднойчы перажыў, калі валяўся на дыване ў абдымкі з дацкім догам, які ў нас тады жыў.

Любоў ёсць там, дзе вы жадаеце, каб яна была. Па-мой-

Нашы галовы з іх рознымі начынкамі рэагуюць на адны і тыя ж жарты, асабліва на жарты ў духу Марка Твена, Лорэла і Хардзі. Нашпігаваныя па-рознаму, яны аднолькава бесталковыя.

Вось анекдот з жыцця брата, героем якога з невялікімі варыяцыямі мог бы быць і я:

На той час Бернард працаваў у даследчых лабараторыях фірмы Джэнерал Электрык у Нью-Йорку. Ён вынайшаў, што ідыд серабра валодае здольнасцю вылучаць асадкі ў выглядзе дажджу альбо снегу з пэўнага роду воблакаў. У яго

Ён—брат усіх вучоных. Я—брат усіх пісьменнікаў. Міла і зручна. Вельмі нават прыемна. Чыстай вады шанец, бо ўсё жывое патрабуе гранічна вялікай колькасці родзічаў, якія служаць патэнцыяльнымі донорамі або рэцэпіентамі калі ўжо не любові, то, у горшым выпадку, элементарнай прыстойнасці.

Некалі, калі мы яшчэ былі дзешчымі і жылі ў Індыянаполісе, штат Індыяна, нам здавалася, што ў нас заўсёды будзе шмат родзічаў. Нічога дзіўна-

да ўсяго нямецкага, якая раптоўна ахапіла Амерыку, што, у сваю чаргу, з'явілася вышэйшым уступленням краіны ў Першую Сусветную вайну. Здарылася гэта за пяць гадоў да майго нараджэння.

Дзеці нашай сям'і перасталі вывучаць нямецкую мову. Ніхто болей не заахвочваў іх цікавасці да нямецкай музыкі, літаратуры, мастацтва, навукі.

Мы выхоўваліся ў поўным няведанні ўсяго нямецкага. Германія была для нас такой жа загадкай, як, скажам, Парагвай. Нас абакралі. Нас пазбавілі Еўропы. Усе нашы мізэрныя веды ў гэтай галіне з лёгкасцю ўкладваліся ў рамкі школьнай праграмы.

Страта ішла за стратай. Спачатку мы пазбавілі сябе тысячагоддзяў, за тысячагоддзямі ішлі сотні тысяч амерыканскіх долараў, за імі—летнія дамы і ўсё такое іншае.

Зусім зразумела, што ў гэтым працэсе была цалкам страчана прыцягальная сіла сям'і. Міналі гады. Закончылася Першая Сусветная вайна, мінулі часы Вялікай Дэпрэсіі. Пачалася Другая Сусветная вайна. І вось ужо для мяне, брата і сястры не складае вялікай цяжкасці выленець з роднага Індыянаполіса. І нікому з тых, хто яшчэ заставаўся дома, не прыйшла ў галаву думка вярнуць нас назад. Дзеля чаго? Гняздо разбурана. Мы ператварыліся ва ўзаемазамёныя шрубкі амерыканскай машыны.

Ледзьве не забыў, былі такія часы, калі жыхары Індыянаполіса размаўлялі на сваёй непаўторнай гаворцы, у іх былі свае жарты, свае легенды, свае паэты, ліхадзеі, героі, мастакі. Усе яны ператварыліся ва ўзаемазамёныя шрубкі амерыканскай машыны. Індыянаполіс стаў яшчэ адным безаблічным амерыканскім гарадком, прыстанішчам аўтамабіляў, сімфанічнага аркестра і іншых рэчаў. Ага, яшчэ і бегавой дарожкі.

Вось яно як.

Надараецца, мы з братам вяртаемся ў Індыянаполіс. Была гэта звычайна з выпадку пахавання каго-небудзь з родзічаў, якія засталіся. Наведалі мы Індыянаполіс і ў ліпені мінулага года, з выпадку пахавання дзядзькі Алекса Ванегута, малодшага брата нашага бацькі-нябожчыка. Гэта быў наш апошні старарэжымны родзіч, прыроджаны амерыканскі патрыёт з душой еўрапейца. Ён смела глядзеў у твар госпаду богу.

Яму было 87 гадоў. Бяздзетны. Выпускнік Гарварда. Страхавы агент, які кінуў свае справы. Адзін з галоўных за-

Курт ВАНЕГУТ

МЫ З БРАТАМІ

Пралог з рамана «Пошлы фарс, або Далоў, адзінота!»

му, бязгледна хадзіць у пошуках любові. Ды і сама гэтая любоў часцяком бывае найцікавейшай штукай.

Вось калі б людзі, якія, згодна грамадскай думцы, горача кахаюць адно аднаго, у моманты спрэчак маглі сказаць:

— Хопіць любові, звернемся да элементарнай прыстойнасці.

Што датычыць элементарнай прыстойнасці, то самы вялікі вопыт у гэтай галіне я атрымаў ад свайго старэйшага і адзінага брата Бернарда. Бернард — вучоны - метэаролаг. Працуе ў Дзяржаўным Нью-Йоркскім універсітэце ў Олбані. Удавец, самастойна, без чыёй-небудзь дапамогі выхоўвае двух малалетніх сыноў. І выхоўвае паспяхова, таму што мае багаты вопыт: трох сыноў ён ужо выгадаваў.

Ад прыроды нам з братам дасталіся галовы з абсалютна рознымі начынкамі. Бернард нізавошта не стаў бы пісьменнікам. Я ні за якія мядовікі не стаў бы вучоным. Справа ў тым, што і я, і брат зарабляем на жыццё галавой. І калі ўжо гэтыя галовы нашпігаваны парознаму, мы прывыклі думаць пра іх, як пра насадкі, што функцыяніруюць незалежна, вышэй свядомасці і нутра.

За ўсё жыццё мы абнялі адзін аднаго не больш чым тры, ад сілы чатыры разы. Аднолькава няўклонна. Але мы ніводнага разу не абняліся ў хвіліны журбы.

ў лабараторыі панаваў дзівосны беспарадак. Трапіў бы туды недасведчаны, ён тут жа мог бы скончыць свой жыццёвы шлях. Да яго паслужылі б тысячы спосабаў, у залежнасці ад таго, дзе раней яму пашчасціць спатыкнуцца.

Афіцэр службы бяспекі, які служыў у кампаніі, проста аслупянеў, калі яго пагляду адкрыліся непраходныя джунглі, якія кішаць лавушкамі, пасткамі, узрыўнымі мінамі. Ён накрываў на брата.

Брат адказаў слова ў слова наступнае:

— Вам здаецца, што ў лабараторыі беспарадак? Паспрабавалі б вы зазірнуць, што творыцца тут,—пры гэтым ён паляпаў сябе па лобе кончыкамі пальцаў.

І гэтак далей.

Аднойчы я паскардзіўся брата, што варта мне заняцца якім-небудзь рамонтам, як адразу ж, проста з-пад рук, невядома куды знікаюць усе інструменты. Работу, вядома, закончыць не ўдаецца.

— Шчасліўчык, — адказаў брат,—я губляю тое, над чым працую.

Мы дружна пасмяяліся.

Нам дасталіся ад прыроды галовы менавіта з такімі начынкамі. Ну і што, што бесталковыя? І мы з Бернардам законна лічым сябе членамі штучна выведзеных сем'яў, раскіданых па ўсім белым свеце.

і нашы бацькі, і бацькі нашых бацькоў выраслі, акружаныя натоўпамі дваюрадных, траюрадных і іншаюрадных братоў, сясцёр, дзядзькоў і цёткаў. Да таго ж усе гэтыя родзічы былі добра выхаваныя, інтэлігентныя, усе мелі поспех. Усе яны гаварылі па-нямецку і па-англійску з нязменнай годнасцю.

Між іншым, да рэлігіі ўсе яны ставіліся даволі скептычна.

У юнацкія гады яны насіліся ў пошуках прыгод па ўсім свеце. У жыцці яны прызнавалі адны забавы. Але надыходзіў час, і яны паслухмяна вярталіся на населеныя мясціны ў Індыянаполіс. Гэта быў усемагутны кліч продкаў. Ды і навошта было рабіць інакш? У Індыянаполісе іх пачэквала з нецярпеннем шматлікая радня. Акрамя радні, для іх было падрыхтавана і сёе-тое больш істотнае: неаблігі заняткі, утульны дом, адданыя слугі, растуць горы фамільнага фарфору, крышталю, сталавага серабра, бездакорныя рэпутацыі, гэтак важныя для бізнесу, вілья на беразе возера Максікакі. Між іншым, на ўсходнім беразе гэтага возера быў некалькі цэлы фамільны гарадок адначынку.

Але, уявіце сабе, глыбокаму задавальненню, якое адчувае кожны член сям'і ад прыналежнасці да яе, быў нанесены сакрушальны ўдар. На мой погляд, прычынай была нянавісць

Калі ж гартань няздары адпалае,
Радкі агонь вершаў трацяць бляск.
Яны бяцца выйсці к людзям з кніг
Без голасу, як без адзення.

Найначай лялькі,—покуль ёсць актор,—
Яны гавораць, плачуць і смяюцца;
Адыдзе ён—прыходзіць немата.

А ты, маё з пакут пякельных слова,
Ці загаворыш, як мяне не стане,
Ці разам з голасам маім памрэш?

Пацалунак

Ад пацалунка подлага фальшыўца
Твая душа сцямнела. Забалеў
Сумленны нерв, ласкава перацяты.
Бы стужка на ўрачыстым адкрыцці

Музею ці маста... Чаму не ўдарыў
Ты цалавальніку ў нахабны твар
За Юдаў жэст—чаму ты пацалункам
На гнюсны пацалунак адказаў?

Фальшывая навука ўсё ж, што вучыць
Плаціць дакладна: за хлусню—хлуснёй,
А праўдаю—за праўду. Ты атруты

Чужое подласці ў душу прыняў,
Бо за ману маню адплаціў...
Мост ці музей? Ды не—звычайны
сметнік.

Конь

Я распрагаў яго, як вечарэла...
У плузе паганянага ўвесь дзень,
Бліскача, змакрэлага ад поту,
Выводзіў пасвіцца на сенажаць.

А там я спутаваў яго і вершы
Яму чытаў свае. Стамлены конь
У месячным святле вачыма бліскаў
І плакаў, што не цешыла мяне,

Бо я чытаў яму вясклы гумар
З дасціпнымі насмешкамі. А ён
Сваё штось думаў. Але й так бывала,

Што я чытаў журботныя радкі,
А ён іржаў і смеяў яго хітраці
Дагэтуль у душы маёй звінці.

Яшчэ пра каня

Я дапускаю што ўва мне жыве
Душа каня, бо на мурог зялёны

Мяне вясною цягне, а пад восень
Люблю я ў белым золаце аўса

Купацца. Звон аўсяных завушніц
Мяне бянтэжыць ласкаю. І страшна
Я ненавіджу хамуты і шлеі,
Аброці, шоры, сёдлы, бізуні!

Дый процілеглае натуре конскай
Ёсць у мяне—да ворагаў сваіх
Я падыходжу не задком, адкрыта

У вочы ім гляджу і на дыбы
Магу падняцца нават перад богам;
Адно да гнюснасці спіноў стаю!

Святляк

Убогае стварэнне летняй ночы
З нутром святлістым. Думка цёмная.
Спялая іскра вечнасці. Зара
Балотнага лістка. Надзея-мроя

Раз'едзенага ржой рухавіка
На могілках аўтамабільных. Радасць
Паэта, што мярцвяцкага агню
Не можа ад сапраўднага адрозніць.

Яскравы покліч пустыра. Душа
Калоды струхлявае. Нікчэмнасць,

Што выпадкова генію на шлях

Пасвеціць. Бласлаўёная драбніца
Паўзучага, разваленага сонца.
Святляк — чарвяцтва недасяжны бог!

Маці

У згядках я вяртаюся да маці,
Кладу сваё маркотнае чало
На цёмных жыл вузлы, на бліскавіцы
Яе стамленых невясёлых рук.

Яны мяне не ўдарылі ні разу,
Галубілі ж, бадай, адно тады,
Як мы развіталіся, на расстанні,
Калі навечна маці адышла.

Я не баяўся рук яе мазольных,
Але трывожна думаю цяпер,
Ці перад ім, я не правініўся?

Я чую ў скронях пульс тых родных жыл,
Майго сумлення бачу ў ім маланку,
Што азарае поцемкі душы.

З украінскай перакладу
Ніл ГЛЕБІЧ.

снавальнікаў Братэрства Ана-
німных Алкаголікаў горада Ин-
дыянаполіса.

У некралогу, які надрукава-
ла «Індыянаполіс Стар», між
іншым, гаварылася, што дзядзька
не быў алкаголікам.

Гэтае абвяржэнне—яшчэ ад-
на з рэзкіх добрых старых
часоў. Я ж ведаю, быў час, калі
дзядзька выпіваў. Дзеля
справядлівасці скажу: алка-
голь ніколі сур'езна не ўплы-
ваў на яго работу і не даво-
дзіў да непрытомнасці. Потым
дзядзька з гэтай справай ра-
шуча завязаў. Але на сходках
Братства А. А. было прынята
рэкамендавацца: «Алекс Ване-
гут, алкаголік», што дзядзька
і рабіў з навагі да традыцыі.

Дык вось, прыгожае абвяр-
жэнне з прычыны дзядзькавага
захаллення спіртным не было
гэткім ужо выпадковым. Яно
павінна было адгарадзіць нас,
хто насіў тое ж прозвішча, ад
цены, які мог упасці на нашы
рэпутацыі. Паспрабуеце выглад-
на ажаніцца ў Індыянаполісе
ці знайсці добрую работу, калі
некаму вядома, што адзін з на-
шых родзічаў умеў перакуліць
чарачку! Божа барані, калі хто
ведае, што мае маці і сын
адзін час былі не пры сваім
розумі! Смерць бабулі па
бацькавай лініі ад раку захоў-
ваецца сярод страшных сямей-
ных тайнаў.

Ёсць над чым падумаць.

Як бы там ні было, у ўнэ-
нены, што, паўстаўшы пасля
смерці перад Жамчужнымі Ва-
ротамі, дзядзька Алекс, пера-
кананы атэіст, сказаў Святому
Пятру:

— Мяне завуць Алекс Ване-
гут. Я—алкаголік.

На яго гэта падобна!

Не адзін страх алкагольнага
атручвання гнаў дзядзьку ў
Братства А. А. Мацней за страх
была адзінота. Па меры таго,
як паміралі, распаўзваліся па
свеце, рабіліся ўзаемазаме-
мі шрубкам амерыканскай ма-
шыны дзядзькавыя родзічы, ён
выпраўляўся на пошукі новых
братоў, сяцёр, пляменнікаў,
дзядзькоў, цёткаў і г. д. Каго і
знайшоў у Братстве А. А.

Я зняў трубку белага кноп-
кавага апарата, і да мяне да-
неслася вестка аб смерці дзядзькі.
Я быў у сябе дома. Дом
стаяў на Манхэттане, у той яго
частцы, што вядома як «Заліў
чарапах». Каля дома рос філа-
дэндрон.

Дагэтуль не магу зразумець,
як мне сабіла пасяліцца ў та-
кім месцы. Чарапах тут няма і
ў паміне. Заліва таксама няма.

Напэўна, чарапах—гэта я.
Чарапах, якая прыстасавала-
ся жыць абы-дзе, нават пад

вадой, калі не вельмі доўга.
Чарапах, якая ўсюды цягне
за сабой на спіне ўласны дом.

Значыць, я пазваніў брату,
які быў у Олбані. Брату пера-
валіла за 60. Мне было 52.

Нас цяжка было збытаць з
юнымі курсісткамі. Нягледзя-
чы ні на што, Бернард выкон-
ваў ролю старшага брата. Ён
узваліў на сябе турботы аб на-
быцці білетаў на самалёт між-
народнай авіялініі. Ён жа на-
няў машыну ў аэрапорце Ин-
дыянаполіса і заказаў двух-
мясцовы нумар з ложкамі-бліз-
нятамі ў гасцініцы пад назвай
«Рамада».

Пахаванне дзядзькі, як і па-
хаванне нашых бацькоў, ды і
ўсіх астатніх родзічаў, былі
начыста пазбаўлены ўпаміна-
няў пра бога, тагасветнае жыццё.
Індыянаполіс. Яны былі
безаблічныя, свецкія, ну, ска-
жам, як гасцініца пад назвай
«Рамада», у якой мы спынілі-
ся.

Далей, мы з братам прыпі-
ліся да сядзення ў самалеце,
які ўвёў рэактыўны рухавік.
Самалёт лёг на курсе Нью-Йорк
— Індыянаполіс. Я сеў бліжэй
да прахода. Бернард разумна
ўладкаваўся ля акна, бо гэта
ён з нас дваіх займаўся мета-
ралогіяй і таму воблакі для
яго азначалі значна больш,
чым для мяне.

Мы былі вышэй за шэсць
футаў ростам. Нам удалося
зберагчы пышныя чупрыны,
якія ўсё яшчэ захавалі кашта-
навае адценне. У нас былі ад-
нолькавыя вусы — дакладная
копія вусоў нябожчыка-бацькі.

У нас быў даволі бяскрыўд-
ны выгляд. Гэтакія кемныя
добренькія старыя. Крэсла паміж
намі было пустое, што ўно-
сіла лёгкую паэзію духаў у
наш палёт. У ім магла б ся-
дзецца наша сярэдняя сястра
Аліса. Але яна не сядзела і не
спыталася разам з намі на па-
хаванне любімага дзядзькі
Алекса Яна памерла ў Нью-
Джэрсі, адна-адзінотка сярод
чужых. Памерла ад рака. Ён
быў 41 год.

— Дзядзька!—кінула сяс-
тра, маючы на ўвазе сваю бліз-
кую смерць. Чувіра малалет-
ніх яе сыноў засталіся сірата-
мі.

— Пошлы фарс! — сказала
яна.

Вось яно як.

Свой апошні дзень сястра
правяла ў бальніцы. Доктары і
нянкі знялі ўсе забароны і
дазволілі ёй увольно піць, ку-
рыць і есці ўсё, што захоча.

Мы з'явіліся з візітам. Ён
было цяжка дыхаць. Некалі ся-
стра была такога ж велізарна-
га росту, як і мы. Але яна бы-
ла жанчынай і адчувала наста-
янныя нязручнасці ад свайго
росту. Яе пастава заўсёды па-

кідала жадаць лепшага. Цяпер
сястра і зусім нагадвала пы-
тальнік.

Яна кашляла. Яна смяяла-
ся. Яна сілілася жартаваць.
Сэнсу жартаў я ўжо не помню.

Потым яна выставіла нас
вон. «Не азіраецца»,—папрасі-
ла яна.

Мы не азірнуліся.

Яна памерла амаль у той жа
час, што і дзядзька Алекс,
праз гадзіну ці дзве пасля за-
ходу сонца.

Смерць сястры не ўяўляла б
асаблівай цікавасці з пункту
гледжання статыстыкі, калі б
не адна займальная дэталі: яе
волат-муж Джэймс Кармалт
Адамс, складальнік гандлёвай
паперы для агентаў на куплі-
продажу ў каморцы на Уол
Стрыт, загінуў у чыгуначнай
катастрофе на два дні раней.
Гэта быў адзін выпадак за
ўсю гісторыю шляхоў зносін
Амерыкі, калі састаў сгануў
уніз з разведзенага моста.

Ёсць над чым падумаць.

Усё, што я раскажаў, адбы-
лося на самай справе!

Такім чынам, пакуль мой
старэйшы брат сузірае свае
любівыя воблакі, я абдумваю
сюжэт новай кнігі.

У ёй пойдзе гаворка пра раз-
бураныя гарады і духоўны ка-
піталізм, пра кроназмашыне,
адзіноту, ноўную адсутнасць
любаві, пра смерць і г. д. У
кнізе вы сустрэнеце мяне само-
га і маю цудоўную сястру ў
вобразе пачвар і г. д.

Зразумейце правільна: усе
гэтыя вяскельнікі рэчы пры-
шлі мне ў галаву на дарозе на
пахаванне.

Гэтая кніга пра глыбокага
старца, забытага сярод руінаў
Манхэтана. Загінулі амаль усе.
Іх забіла загадкавая хвароба
пад назвай «Зялёная смерць».

Сярод руінаў са старцам
жыве ўнучка па імені Мело-
дыя, неадуканая, рахітная,
цярпаючая істота. Хто гэты ста-
ры? Напэўна, гэта я сам, хто
выпрабуе на ўласнай шкуру
ўсе радасці старасці.

Хто такая Мелодыя? Спачат-
ку я думаў, што яна—гэта ўсё,
што засталася ў маёй памяці
ад нябожчыцы сястры. Цяпер
мне здаецца, што яна—гэта я,
якім я сябе буду адчуваць на
старасці. Рэшткі маёй аптымі-
стычнай фантазіі. Мая творчая
пладавітасць.

Вось яно як.

Стары піша аўтабіяграфію.
Пачынаецца яна словамі,
якія, як аднойчы заўважыў
нябожчык дзядзька Алекс,
маглі б быць прэлюдыяй да
штоночных малітваў для рэлі-
гійных скептыкаў:

«Для тых, каго гэта даты-
чыць».

Пераклад з англійскай
Марыны КАНДРУСЕВІЧ.

УВАГА— КОНКУРС!

Міністэрства культуры БССР
аб'яўляе адкрыты рэспублікан-
скі конкурс на эскізы пра-
пановы па стварэнні твораў ма-
нументальна-дэкаратыўнага ма-
стацтва, прадугледжаных генераль-
ным рашэннем Рэспублі-
канскага Палаца культуры ў
г. Мінску.

Удзельнікам конкурсу прапа-
ноўваецца распрацаваць эскі-
зы: скульптурных алегарычных
кампазіцый 2-га фасада Пала-
ца; аб'ёмна-простаровай ма-
нументальна-дэкаратыўнай кам-
пазіцыі ў галоўным фазе; генераль-
най заслони вялікай залы.

Эскізы праенты па прапа-
наваных тэмах, якія накіроўва-
юцца на конкурс, павінны ясна
і дакладна раскрываць іх воб-
разны мастацкімі сродкамі.

Пры гэтым трэба мець на ўва-
зе, што пры распрацоўцы алег-
гарычных скульптурных кампа-
зіцый 2-га фасада Палаца пра-
панова, якая ўносіцца, павінна
прадугледжваць развіццё іх тэ-
матыкі, колькасць і маштаб-
насць іх у адносінах да фаса-
даў будынка, выкарыстанне ма-
тэрыялаў і г. д. Пры стварэнні
эскізага вырашэння аб'ёмна-
простаровай манументальна-дэ-
каратыўнай кампазіцыі для га-
лоўнага фазе ўдзельнікам пра-
дастаўляецца таксама свабод-
ны выбар тэмы, яе трактоўкі ў
адпаведным матэрыяле. Абгрун-
таваныя тэхнічныя разлікі ман-
танжу кампазіцыі (пры неабход-
насці) з улікам вырашэння
внешніх сцен вялікай глядзель-
най залы па абхадным фазе пра-
дастаўляюцца таксама. Пры рас-
працоўцы эскіза генеральнай
заслони неабходна кіравацца
прыёмам і дэкаратыўна-гераль-
дычнай ці арнаментальнай кам-
пазіцыі, Колеравая танальнасць
павінна быць уязана з агуль-
най каларыстычнай гамай ін-
тэр'еру залы.

На конкурс будуць прымацца
праекты, якія раскрываюць
змест як асобна прапанаванай
тэмы, так і комплексна выра-
шэнні, што ахопліваюць усю
праграму конкурсу, адпавяда-
юць яго ўмовам. Зыходны для
практавання дадзены прада-
стаўляе інстытут «Белдзяр-
праект».

Матэрыялы на конкурс трэ-
ба падаваць на планшэтах па-
мера 100x100 см (выкананне
як у чорна-белай графіцы на
ватмане, так і ў колеры).

Эскізы прапановы пра-
дастаўляюцца пад дэвізам, які аб-
значаецца шасцізначнай лічбай
і пішацца ў верхнім правым
кутку на ўсіх матэрыялах,
прадастаўленых на конкурс, а
таксама на дэвізным канверце.
Да праекта дадаюцца два запя-
чатаныя канверты пад тым жа
дэвізам з памятнай «На кон-
курс па Палацы культуры». У
адным з канвертаў — тлума-
чальная запіска, у другім —
прозвішча, імя, імя па бацьку і
адрас аўтара. Калі праектныя
матэрыялы выкананы групай

аўтараў, у дэвізным канверце
змяшчаюць пагадненне аб долі
ўдзелу кожнага аўтара, падпі-
санае ўсімі ўдзельнікамі.

Конкурсныя праектныя матэ-
рыялы ў аб'ёме, устаноўленым
гэтай праграмай, накіроўваюцца
29.05.87 г. з 9.00 да 18.00 на
адрас: г. Мінск, праспект Ма-
шэрава, 23, інстытут «Белдзяр-
праект» і здаюцца пад квітэн-
цыю, у якой указваецца дэвіз і
тэрмін падачы праектных ма-
тэрыялаў.

Іншагароднія прадстаўленні,
пададзеныя з парушэннем тэр-
мінаў, будуць разглядацца па
штэмпелях адзінаццаці сувязі.

У выпадку паступлення пра-
ектных матэрыялаў, якія не ад-
павядаюць праграме конкурсу,
ці прадстаўлення іх пасля ўна-
занага тэрміну, аўтары праек-
таў будуць пазбаўлены права
ўдзелу ў конкурсе. З гэтай шы-
рокага абмеркавання грамадска-
сцю праектных матэрыялаў,
прадстаўленых на конкурс, ар-
ганізуецца выстаўка конкурс-
ных эскізаў.

За лепшыя эскізы прапа-
новы, адзначаныя журы, аб'яў-
ляюцца прэміі:

за эскізы скульптурных алег-
гарычных кампазіцый 2-га фаса-
да:

адна першая — 600 руб.; дзве
заахвочальныя — па 300 руб-
лёў кожная;

за эскізы манументальнай аб-
'ёмна-простаровай кампазіцыі ў
галоўным фазе:

адна першая — 600 руб.; дзве
заахвочальныя — па 300 руб-
лёў кожная;

за эскізы генеральнай засло-
ны вялікай залы:

адна першая — 500 руб.; дзве
заахвочальныя — па 300 руб-
лёў кожная.

Пераможцы конкурсу, акрамя
прэміі, атрымліваюць права на
рэалізацыю аўтарскай задумы
на аб'екце.

Вынікі конкурсу будуць зме-
шчаны ў рэспубліканскіх газе-
тах «Літаратура і мастацтва»,
«Знамя юности», а таксама га-
зеце «Вячэрні Мінск».

Праміраваныя праекты ро-
бляцца ўласнасцю Міністэрства
культуры БССР. Не прамірава-
ныя праекты могуць быць запя-
чатаны на працягу 2-х тыд-
няў пасля апублікавання выні-
каў конкурсу. Пасля ўказанага
тэрміну прэтэнзіі па іх заха-
ванні прымацца не будуць.

Па пытаннях праграмы кон-
курсу звяртацца ў аддзел вылу-
ленчых мастацтваў Міністэрст-
ва культуры БССР, тэл.: 29-62-81,
20-80-12.

Заўвага, выплата прэміі пе-
раможцам адбываецца ў трох-
месячны тэрмін з дня рашэння
журы.

У адным з вершаў, якія былі змешчаны ў кнізе «Мае мерыдыяны», Аляксей Пысін пісаў:

Байцам не сніцца пантэонаў.
У іх з маленства клопат быў.
Каб рухнуць дыхаў дол яшчэ.
Каб град калосе не пабіў.

Думка, выказаная ў гэтым вершы, раскрывае душу чалавека, які ўсім сваім сэрцам адданы роднай зямлі, служыць ёй сваім сумленнем, не думаючы аб якойсьці выгадзе або славе.

Уся паэзія Аляксея Пысіна — вобразная, лаканічная, глыбока эмацыянальная і задушэная, не гаворачы ўжо аб высокім паэтычным майстэрстве яе аўтара, прымушае чытача думаць, перажываць, разважаць над перажытым.

каў БССР, — кожны год 6-га лютага, у дзень нараджэння Аркадзя Куляшова — праводзіліся на яго радзіме дні паэзіі, прысвечаныя жыццю і творчасці вялікага паэта. Аляксей Пысін першым пасля смерці Куляшова падняў пытанне аб тым, каб стварыць яго музей у Саматэвічах. Ён не раз бываў у вёсцы Трасціно, што каля Хоцімска. Многія гады там працуе загадчыкам сельскай бібліятэкі Міхась Ласоўскі, які шмат зрабіў для прапаганды творчасці пісьменнікаў — выхадцаў з Магілёўшчыны — і ўсёй беларускай літаратуры. І прыемна было чытаць пра гэтага самаадданага працаўніка-прапаган-

чамі ён змалку пачынае глядзець на краскі ў лузе, на барозны ў полі, на тое, як квітнеюць яблыні, як завязваюцца на іх плады. І хоць не заўважаецца яшчэ высокага майстэрства ў вершах, але ж яны яго, напісаныя ім, прапушчаныя праз сэрца, праз яго ўнутраны свет.

Мне здаецца, што для Пысіна раскрыўся гэты свет вельмі рана, яшчэ тады, калі ён басаногім падлеткам бегаў па лугах каля сваёй вёскі Высокі Барок, купаўся ў рэчцы, пасвіў карову на лужку, а потым вадзіў на налег каня разам з дарослымі хлопцамі. Іншыя хлопцы не маглі, напрыклад,

дзіліся, як гэта цяпер бывае ў нашым літаратурным асяроддзі.

Вось з тых першых пасляваенных гадоў я і спазнаў Аляксея Пысіна — не проста як добрага хлопца-земляка, а як сапраўднага сябра, цудоўнага паэта і чалавека. Найбольш гэта праявілася ў шасцідзясятых, сямідзясятых і на пачатку васьмідзясятых гадоў, калі ў кожнага з нас ужо было па некалькі кніжкі паэзіі і мы больш стала, упэўнена ацэньвалі свае творчыя здабыткі і ясна ўзіраліся ў будучыню. З Аляксеем Пысіным мы амаль адначасова вучыліся на Вышэйшых літаратурных курсах у Маскве — я на год раней. Адночы, будучы ў Маскве, я зайшоў да яго ў пакой на Цвярскім бульвары, дзе ён жыў пасля мяне.

Мы доўга, да поўначы гутарылі. Перагаварылі пра ўсё: пра мінскія і маскоўскія навіны, пра спекурсы і паэтычныя семінары, пра тое, як ён жыве тут адзін, без сям'і. З той размовы, з таго, як паводзіў сябе Аляксей Васільевіч, як жыў ён, вучыўся і працаваў два гады ў Маскве, я зразумеў сваё гора яшчэ лепш і заўважыў у яго характары яшчэ адну чалавечую якасць — сціпласць, сумленнасць і бясконцую адданасць бліжнім, дарагім людзям.

Адночы Аляксей Пысін гасцяваў у мяне, застаўся начаваць. Раніцаю заўважваю, што ён нечым усхваляваны.

— Што з табой, Алёша? — пытаюся, таксама хвалюючыся.

— Ды нічога... Адно — не спаў, лічы, цэлую ноч. — Чаму? — здзіўлюся я. — Увесь час — «бум», «бом», «бум»...

У пакой, на кніжнай паліцы, стаў настольны карлоўскі гадзіннік, які адлічваў час, «бомкаў» праз кожную паўгадзіну.

Праз некаторы час я апынуўся ў Магілёве. Шчыра мяне прынялі і сам гаспадар і яго жонка Еўдакія Сямёнаўна.

— А ведаеш, браце, — раптам прызнаўся Аляксей, — я табе ўдзячны за тое, што ты мне паклаў спаць пад гадзіннік. Напісаўся пасля, мне здаецца, неаблагі верш.

І Аляксей Пысін прычытаў мне «Сон пад гадзіннікам».

Спаў пад стагамі і ў стагах, і ў паяздах, і на вакзале. Сіло пад гадзіннікам у зале ў земляк майго ў гасцях... Гадзіннік б'е і сыпле звон Дакладна ў час, дакладна, строга.

Якая ў гэты час трывога, Каб так будзіць і нішчыць сон!

Няма пажару і вайны І надзвычайнага здарэння, Заснуць, аддацца б ціхай дрэме. Але грываць, грываць званы. Я разумею — гэты звон Належыць мне і не належыць. І ад душы майёй залежыць, Што ўскалыхне і ўбудзіць ён...

Аляксей Васільевіч Пысін пражыў нядоўгі і трывожны свой век сумленна. А галоўнае — у няспынным паходзе, у няспынай творчай працы.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА.

Нам не сніцца пантэоны...

У кожным вершы адчуваецца душа чалавека — простага байца, радавога працаўніка, савецкага грамадзяніна, які не марыць аб высокай славе, а аддае ўсё сабе жыццю, роднае зямлі дзеля яе дабрабыту і хараства, дзеля шчасця ўсіх людзей.

Пра паэзію Аляксея Пысіна пісалі многія крытыкі і літаратуразнаўцы. Шмат напісана і ўспамінаў пра паэта Сярод іх найбольш грунтоўна і пераканаўча расказаў пра жыццё і творчасць Пысіна, на маю думку, цудоўны артыкул Віктара Карамазова «Проста ўспомніў я цябе»... У ім шчыра, проста, з таварыскай любоўю і ўвагай аўтар расказаў пра юнацкія і сталыя гады свайго сябра-размельяка, паэта пра ўсё тое, што яднае, родніць людзей у іх дружбе, жыцці, у штодзённых чалавечых клопатах...

Я хачу таксама сказаць сваё слова пра Аляксея Пысіна.

Мне давялося на працягу многіх гадоў, з першай пэрыядаванай пары, быць у блізкіх адносінах з Аляксеем Васільевічам. Мы дружылі, часта сустракаліся і ў Мінску, і ў Магілёве, і ў сваіх родных мясцінах — у Хоцімску і Краснаполлі. Адночы ён наведваў вёску Альшоў, дзе я нарадзіўся, заходзіў у хату да майёй цёткі Ксені, а потым расказаў мне пра свае ўражання, пра тое, як жывуць там людзі, і ў чым маюць патрэбы. Пасля не раз мы з ім ездзілі ў Касцюковіцкі раён, у Саматэвічы — на радзіму Аркадзя Куляшова, праводзілі там вечары, куляшоўскія чытанні. Дарчы, па ініцыятыве Аляксея Пысіна, які працаваў тады сакратаром Магілёўскага аддзялення Саюза пісьменні-

дыста нарыс, які напісаў Пысін і надрукаваў у газеце «Літаратура і мастацтва».

Аляксей Васільевіч быў такім чалавекам, якога цікавілі ўсе і ўсё. Ён не мог прамінуць ні радасці, ні гора. Перажыванні людзей былі яго перажываннямі. Няма такога кутка на Магілёўшчыне, дзе б ён не быў. Працуючы ў абласной газеце «Магілёўская праўда», ён напісаў дзесяткі нарысаў, артыкулаў аб розных людзях, аб розных чалавечых лёсах. Яго цікавіла ўсё — і новы клуб у вёсцы, і народны хор, і будаўніцтва школы ці дзіцячага садзіка. З якім імпульсам ён пісаў пра баркалабаўскіх дзяўчат, якія стварылі свой ансамбль, пра сваю зямлячку Вялянціну Пархоменка, якая цяпер стала вядомай артысткай. У сваёй журналісцкай працы ён уздымаў і вырашаў шмат надзённых праблем, з жыцця горада і вёскі, якія і сёння хвалююць нас. Адно ён не любіў, проста не навідаў у сёй душой — гэта бюракратызм, пошасць, крывадушства. Ён бачыў іх сваім вострым пером, вусным і пісьмовым словам, рэзка выступаў супраць усякага роду хлусні і няпраўды, змагаўся за чысціню чалавечы сэрца.

Некаторыя аўтары ў сваіх даследаваннях пра творчасць Аляксея Пысіна размяжоўваюць яе «на этапы», маўляў, да 50-х гадоў паэт пісаў слабе, а з пачатку 60-х пачаўся яго творчы рост. Я асабіста з такой думкай, з такімі «размежаваннямі» не магу пагадзіцца. Паэт пачынаецца з маленства, з тых дзён, як ён толькі пачаў заўважаць у свеце штосьці сваё і па-свойму захацеў расказаць пра тое, што ўбачыў, перажыў. Сваімі ва-

заўважыць звычайнага крэменя, што валяецца ў пяску, каля дарогі, а вось паэт заўважыў і пасля расказаў пра яго так:

Як прысак, ля Сожа пясці
Жаўцеюць на полі:
Калісьці паўзлі леднікі
І іх намалолі.
Паўзлі, быццам горы, яны,
Сусветныя жорні.
І трышчылі тут камні,
Як простыя збрні.
А крэмень пад ім і ўстаў,
Ніж не скарыўся,
Сыпучаю дзюнай не стаў,
Пяском не зрабіўся.
Яго на ўзбярэжжы ўсім
Прыкмецілі людзі:
— Ён моцны, — сказаў аб ім,
— Сам жорнімі будзе!

Гэты верш «Крэмень» быў напісаны Аляксеем Пысіным яшчэ ў 1949 годзе, калі ён толькі дэмабілізаваўся з арміі і працаваў у Стаўбцоўскай палітаддзельскай газеце.

А прачытаў яго мне Аляксей Пысін упершыню ў час пленума Саюза пісьменнікаў Беларусі, які праходзіў у Мінску, здаецца, вясной ці раннім летам 1949 года.

Мы стаялі на ганку цяперашняга Дома мастацтваў. Па цэнтральнай Савецкай вуліцы яшчэ грукаталі трамваі. Мінск быў на пачатку аднаўлення. Мы хадзілі па яго вуліцах, яшчэ маладзья, хоць і пацёртыя пабітыя. Аляксей Пысін, Паўлюк Прануза, Анатоль Вялюгін былі ўжо апрануты ў цывільнае. А я яшчэ хадзіў у капітанскім кіцелі. Мне яшчэ доўгія гады пасля вайны давялося служыць у арміі — і ў Беларусі, і за мяжой. Але мы ўжо больш не разлучаліся. Сустрэчы нашы былі вельмі частымі і па сумеснай творчай працы, у рэдакцыях часопісаў, газет, у выдавецтвах, на нарадах, на пленумах, з'ездах Саюза пісьменнікаў. Нярэдка мы крытыкавалі аднаго за слабыя вершы, але не крыў-

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэляў БССР, Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02084 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталіюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксей ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНЮК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.

3 16 па 22 савіна 1987 года

16 савіна, 20.10

II УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ, ПРЫСВЕЧАНЫ 70-ГОДДЗІУ ВЯЛІКАГА КАСТРЫЧНІКА.

Выступаюць удзельнікі мастацкай самадзейнасці Мінскага раёна.

17 савіна, 20.00

«МУЗЫКА МАЁЙ РЭСПУБЛІКІ».

Прэм'ера драматычнай араторыі А. Зялётнава і М. Танка «Лісткі календара».

Выконваюць аркестр, хор Беларускага тэлебачання і варыянт Салісты — народны артыст БССР Я. Пятроў, народны артыст РСФСР Э. Пелагійчанка, лаўрэат Усеаюзнага конкурсу М. Жылюн, выканаўца на беларускіх народных інструментах У. Пузыня, Дырыжор — В. Сарока.

19 савіна, 19.50

«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ».

Героі перадачы — маладыя мастакі рэспублікі.

20 савіна, 19.50

ПАКАЗВАЕ ГОМЕЛЬ. «РАДЗІМІЧЫ».

У чарговым выпуску літаратурна-мастацкага часопіса вы пазнаёміцеся з народнай уміліцай з Кармянскага раёна М. А. Кірзевай, са студэнцкім народным тэатрам «Люстэрка» Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, з рок-групай «Гісторыя», удзельнікі якой паюць на падшыпніковым заводзе Гомеля.

21 савіна, 12.45

«СЛОВА — ПАЭЗІЯ».

Вершы М. Маляўкі.

21 савіна, 16.00

«ПАСЛЯ ПРЭМ'ЕРЫ».

Спектанль «Прызначэнне» па п'есе А. Валодзіна на сцэне Анадзімнага тэатра імя Янкі Купалы. Вядучы — кандыдат мастацтвазнаўства В. Раціцкі.

21 савіна, 23.00

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ».

У перадачы прымае ўдзел група «Нарфаген» (Венгрыя).

22 савіна, 13.05

«СУЗОР'Е».

Аб традыцыях народнага насцёма.

22 савіна, 13.50

АУТАРСКІ КАНЦЭРТ НАРОДНАГА

АРТЫСТА СССР КАМПАЗІТАРА Б. ЧАЙКОУСКАГА.

Прагучыць яго фартэп'яанны канцэрт «Тэма і 8 варыяцый». Выканаўцы: піяністка, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі Ірына Шуміліна і Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР. Дырыжор — Анатоль Энгельбрэхт.

22 савіна, 15.00

«Я ЛІРУ ПРЫСВЯЦІУ...»

Пушкінскі вечар у ДOME літаратара.

22 савіна, 18.20

ТЭЛЕСТУДЫЯ «ЛІРА».

Сустрэчы з заслужаным дзеячам мастацтваў БССР В. Шаранговічам.

22 савіна, 20.05

КАНЦЭРТ КАМЕРНАЙ МУЗЫКІ.

Рускія рамансы ў выкананні Г. Лукомскай, А. Рудноўскага, В. Скорбагатава.